

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

На правах рукопису

ПЄЛІНА ОЛЕНА ВАДИМІВНА

УДК 81'253+811.111+008

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ
УКРАЇНСЬКИХ ІДЕОНІМІВ І ПРАГМАТОНІМІВ
АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ**

10.02.16 – перекладознавство

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Науковий керівник:
Корольова Тетяна Михайлівна,
доктор філологічних наук, професор

Одеса – 2014

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Місце ідеонімів і прагматонімів у лінгвістиці.....	14
1.1.1. Українські ономастичні студії.....	20
1.1.2. Джерела та особливості походження українських ідеонімів і прагматонімів.....	25
1.2. Способи перекладу української культурно-маркованої лексики англійською мовою для досягнення адекватності.....	32
1.2.1. Трансформації на фонетичному рівні.....	37
1.2.2. Трансформації на морфологічному рівні.....	39
1.2.3. Трансформації на лексичному рівні.....	41
1.2.4. Трансформації на синтаксичному рівні.....	42
1.3. Трансформація як систематизоване впровадження способів перекладу української культурно-маркованої ономастичної лексики англійською мовою.....	44
Висновки до розділу 1.....	57
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
2.1. Методологічні основи дослідження.....	60
2.1.1. Проблема наукового пошуку назв матеріальної та духовної культури в українському ономастичному просторі.....	74
2.1.2. Місце ідеонімів і прагматонімів у системі класифікації української ономастичної лексики.....	77
2.1.2.1. Класифікація за денотатом.....	81
2.1.2.2. Класифікація за етимологічним походженням.....	88
2.1.2.3. Класифікація за перекладацькими трансформаціями..	92
2.2. Перекладознавчі методи у дослідженні ідеонімів і прагматонімів.....	95
Висновки до розділу 2.....	99

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕКЛАДУ ІДЕОНІМІВ І ПРАГМАТОНІМІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА АНГЛІЙСЬКУ

3.1. Особливості перекладу українських ідеонімів англійською мовою.....	102
3.2. Особливості перекладу українських прагматонімів англійською мовою.....	128
3.3. Лінгвокультурні проблеми передачі українських назв предметів духовної і матеріальної культури при перекладі англійською мовою.....	139
3.4. Узагальнюючі риси у формуванні адекватності при перекладі українських назв предметів духовної та матеріальної культур англійською мовою.....	149
Висновки до розділу 3.....	155
ВИСНОВКИ.....	160
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	163

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

арт. – артiонiм

бiбл. – бiблiонiм

гем. – гемеронiм

георт. – геортонiм

док. – документонiм

пор. – порейонiм

фалер. – фалеронiм

хрем. – хрематонiм

хрон. – хрононiм

IO – iдеонiм

ПО – прагматонiм

Пропріальна лексика різних типів утворює значну частину словникового складу будь-якої мови. Національно-зabarвлені власні назви віддзеркалюють історію, традиції, побут, релігію і культуру країни або народу, до мови яких вони належать. Із розширенням міжетнічних контактів роль перекладу постійно зростає, а мистецтво перекладу вдосконалюється, тому проблема адекватного відтворення власних назв при перекладі з однієї мови на іншу була і залишається актуальним завданням перекладачів.

Дисертаційне дослідження виконано в межах спеціальної теорії перекладу, орієнтованої на пару мов українська-англійська, що описує потенційні варіанти відповідників між цими мовами, а також чинники їх вибору під час перекладу специфічних класів українських пропріативів англійською мовою. Серед наявних сьогодні власних назв одне з центральних місць у суспільному й повсякденному бутті займають ідеоніми і прагматоніми – назви об'єктів і предметів духовної та матеріальної культури людства. Актуальним завданням спеціалізованого перекладознавства є визначення впливу етноспецифічної семантики та прагматики окремих власних назв на їх переклад іноземними мовами, зокрема, окреслення способів відтворення ономастичної лексики англійською мовою, виявлення шляхів досягнення синтаксичної, семантико-стилістичної та прагматичної адекватності в перекладі пропріативів, що мають денотати у духовній та матеріальній культурах українського народу.

Розвиток спеціальної теорії перекладу власних назв став можливим завдяки теоретичним та практичним розробкам вітчизняних ономастів і перекладознавців. До них належать, зокрема, вивчення класифікацій, семантики та специфічних лінгвістичних і екстралінгвістичних ознак власних назв (В. М. Калінкін, О. Ю. Карпенко, Ю. О. Карпенко, Є. С. Отін, О. В. Суперанська) [72; 76; 80; 135; 165]; дослідження лінгвоперекладацького інструментарію, особливостей відтворення

культурно-маркованої та пропріальної лексики у перекладі (В. С. Виноградов, С. І. Влахов, А. Г. Гудманян, Д. І. Єрмолович, В. І. Карабан, Т. Р. Кияк, Л. В. Коломієць, І. В. Корунець, А. М. Науменко, О. Д. Огуй, С. П. Флорін, Ю. П. Чала та інші) [38; 40; 46; 50; 73; 84; 88; 232; 172; 174]. Сучасні перекладознавчі дослідження повною мірою розкривають особливості перекладу власних назв у цілому (зокрема, фундаментальні монографії С. Влахова та С. Флоріна «Неперекладне у перекладі», Р. П. Зорівчак «Реалія і переклад»), проте аналіз перекладацьких прийомів та способів іншомовного відтворення національних ідеонімів і прагматонімів ще далеко не вичерпаний переліченими вище дослідженнями й потребує поглиблення [40; 55].

Досліджуючи такий пласт ономастики, як ідеоніми, лінгвісти, визначаючи ці лексеми як сукупність різних категорій власних назв, які мають денотати в розумовій, ідеологічній та художній сфері людської діяльності, разом з тим звертають увагу на те, що підкласи ідеонімів представляють собою складне лінгвістичне явище, з'ясування сутності якого пов'язано з вирішенням цілого комплексу проблем [18, с. 98; 47, с. 18; 128, с. 25]. Зазначені проблеми, насамперед, пов'язані зі слабкою вираженістю властивостей онімів у відповідних лексемах, наявністю специфічних особливостей функціонування цих одиниць, нерозробленістю загальноприйнятих підстав для виділення характерних засобів перекладу онімів, невивченістю умов збереження їх внутрішньої форми, нестійкістю і мінливістю форми та змісту даних лексичних одиниць під впливом деяких екстралінгвістичних факторів (фонових знань перекладача тощо) та інше.

Розглядаючи сучасне перекладознавство як лінгвістичний процес, так і міжгалузеву науку, що повинна вбачати ті явища, які мають місце в культурології та соціолінгвістиці, можна зробити висновок, що питання перекладу є не лише формальними засадами сутності адекватного перекладу, але й базою для дослідження міжетнічних культурно-мовних

контактів, зіткнення різних культур і форм існування мови. Під час контакту двох культур на мовленнєвому рівні відбувається процес взаємообміну в усіх аспектах людської діяльності. Людина збагачується, отримуючи інформацію щодо тих чи інших фактів з життя іноземних країн або народів.

Всі значущі особливості життя будь-якого народу та його країни (географічне положення, історичний розвиток, соціальний устрій, тенденції суспільної думки, науки, мистецтва) знаходять відображення в мові. Мова є носієм національно-культурного коду того чи іншого народу. Один із шарів, відображаючих національно-культурний код мови, становлять лексичні одиниці, у значенні яких проявляється зв'язок мови і культури. Питання взаємозв'язку культури в найширшому розумінні цього слова й інформації, що зберігається та передається в словах як елементах мови, здавна привертала увагу не лише лінгвістів, але й представників інших наук. В даний час лексичні одиниці з яскраво вираженим національно-культурним компонентом значення досліджуються в багатьох наукових лінгвістичних дисциплінах. Незважаючи на велику кількість наукових робіт, присвячених розгляду культурно-маркованої лексики, в лінгвістиці та суміжних дисциплінах досі немає єдиного терміну, що позначає такі слова. Деякі лінгвісти та перекладознавці для позначення культурно-маркованої лексики використовують термін «реалія» [55].

Процес культурно-вираженої комунікації цікавить фахівців як у галузі лінгвістики, так і в галузі інших наук, таких як філософія, психологія, соціологія, культурологія. З'являються суміжні дисципліни, що досліджують проблеми взаємозв'язку мови, свідомості та культури, – психолінгвістика, етнолінгвістика, лінгвокультурологія, теорія міжкультурної комунікації, перекладознавство [139; 146].

У лінгвокраїнознавстві до числа реалій, крім апелятивної лексики, включаються ономастичні реалії: топоніми, антропоніми, назви творів літератури і мистецтва, історичні факти і події в житті країни, назви

державних і громадських установ, а також реалії афористичного рівня: цитати, крилаті слова і вирази [16, с. 114]. У перекладознавстві власні назви розглядаються як самостійний розряд безеквівалентної лексики, якому властиві свої ознаки і засоби передачі при перекладі [58, с. 43].

Одним з особливо цікавих постає дослідження проблеми перекладу англійською мовою ідеонімів і прагматонімів, що позначають об'єкти духовної і матеріальної культури України. Така зацікавленість в першу чергу пов'язана з багатонаціональністю населення держави та значною роллю туризму на її території.

Відокремлення ономастичних проблем із загального кола лінгвістичних виправдовується місцем, яке власні назви займають у мові. Однак, існує ряд наук, особливо зацікавлених в ономастичному матеріалі (історія, географія, перекладознавство та інші), представники яких вважають ономастику своєю допоміжною дисципліною. Проте власні назви – це слова, тому їхнє вивчення належить перш за все до лінгвістики [165, с. 21]. А перекладознавство, в свою чергу, зустрічається з проблемою класифікації власних назв, як складової процесу адекватного перекладу.

Актуальність дослідження викликана зростанням інтересу перекладознавчої науки до перекладу імен і власних назв української мови іноземними взагалі та відсутністю у сучасному перекладознавстві чітко аргументованої, вичерпної класифікації підходів до відтворення українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою, а також недостатньою систематизацією найбільш функціонально виправданих та семантико-стилістично адекватних способів перекладу окремих підкласів цих власних назв.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

«Фундаментальні дослідження у вищих навчальних закладах» (код 2210020) в межах наукової теми кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики «Теоретичні та прикладні аспекти дослідження типологічних і конкретно-мовних рис сучасного дискурсу» (протокол № 5 рішення Вченої ради ПНПУ імені К. Д. Ушинського від 29 грудня 2005 року, реєстраційний номер 0107U000467).

Мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні особливостей відтворення англійською мовою українських власних назв на позначення об'єктів і предметів матеріальної та духовної культури.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких **завдань**:

- схарактеризувати принципи класифікації українських назв предметів матеріальної та духовної культури;
- виокремити способи перекладу українських ідеонімно-прагматонімних реалій;
- простежити вплив білінгвізму на формування українського ідеонімного та прагматонімного полів;
- з'ясувати труднощі та проаналізувати особливості перекладу україномовних ідеонімів і прагматонімів англійською мовою.

Об'єкт дослідження складають найменування предметів матеріальної та духовної культури, що відображають сучасну етно- і соціокультурну своєрідність українського менталітету і мови в аспекті перекладознавства.

Предмет дослідження становить перекладацький інструментарій відтворення українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою.

Матеріалом дослідження є 1500 ономастичних одиниць з україномовних туристичних довідників, атласів, путівників, словників власних назв, підручників з лінгвокраїнознавства, текстів засобів масової інформації (загальною кількістю 6000 умовних сторінок) та їх відповідники англійською мовою, отримані методом суцільної вибірки.

Методи дослідження. Досягнення поставленої мети і розв'язання конкретних завдань дисертаційного дослідження ґрунтується на загальних положеннях системного аналізу з використанням загальнонаукових, лінгвістичних та власне перекладознавчих методів: *метод суцільної вибірки* для створення корпусу матеріалу дослідження; *метод лінгвістичного спостереження*, який дав змогу окреслити функції композиційних компонентів, специфіку та характеристику досліджуваних складників при перекладі; *текстологічний аналіз*, з метою уточнення ролі власних назв у текстах різних типів; *трансформаційний аналіз* для висвітлення всіх можливих трансформацій під час перекладу українських ідеонімів і прагматонімів; *диференційний і генетичний аналіз* для об'єднання спорідненого і розмежування гетерогенного матеріалу; *порівняльний аналіз* перекладів, який полягає в аналізі форми та змісту тексту перекладу в зіставленні з формою і змістом оригіналу; елементи *методу кількісного обчислення* для підтвердження об'єктивності одержаних результатів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в роботі вперше здійснено комплексне вивчення особливостей перекладу української пропріальної лексики на позначення предметів і об'єктів матеріальної та духовної культури англійською мовою, які дозволяють зберегти адекватність і національно-культурну забарвленість відповідних власних назв. Розмежовано дефініції ідеоніму, прагматоніму та назв їх вужчих підкласів, конкретизовано їх диференційні ознаки, а також впроваджено класифікацію цих пропріативів за перекладацькими трансформаціями для досягнення адекватності/еквівалентності їх перекладу та ефективного відтворення лінгвокогнітивної картини світу українців через світогляд англійських носіїв. Новим є проведення аналізу засобів реалізації перекладацьких трансформацій на мовних рівнях при перекладі українських ідеонімів і прагматонімів, а також подолання труднощів перекладу, що виникають через різне етимологічне походження назв, білінгвізм на деяких територіях України та нечіткі межі у лінгвістичній літературі при віднесенні ономастичних

реалій до матеріальної або духовної культури країни-носія.

Практичне значення дослідження визначається можливістю застосування отриманих результатів роботи у перекладознавстві (розділи «Загальна теорія перекладу», «Основи редагування перекладів», «Стилістика перекладу»), у курсах лекцій, на семінарських і практичних заняттях із теорії та практики перекладу. Крім того, отримані дані можуть бути корисними при викладанні курсів з лінгвокраїнознавства (розділ «Зв'язок мови, історії та культури»), психолінгвістики (розділ «Психолінгвістичний аналіз процесів породження і сприйняття мовлення»), етнолінгвістики (розділи «Лінгвокультурологія», «Етноцентризм»), укладанні українсько-англійських словників і довідників ономастичної лексики.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації було обговорено на засіданнях кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, 2011-2014) та висвітлено на п'яти міжнародних конференціях: Міжнародна наукова заочна конференція «Інтерактивна комунікація в контексті сучасних наукових парадигм» (Одеса, 2012); VII Міжнародна науково-практична конференція «Наукова дискусія: питання філології, мистецтвознавства і культурології» (Москва, 2012); VII Міжнародна науково-практична конференція з питань методики викладання іноземної мови та літератури, присвячена пам'яті доктора педагогічних наук, професора В. Л. Скалкіна (Одеса, 2013); II Міжнародна наукова конференція “Science progress in European countries: new concepts and modern solutions” (Штутгарт, 2013); Міжнародна наукова конференція «Актуальні проблеми сучасної філології в контексті діалогу мов і культур» (Одеса, 2014).

Публікації. Проблематику, теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження викладено в дев'яти публікаціях: шести статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях України, одній статті у міжнародному науковому періодичному виданні Канади та двох матеріалах

міжнародних конференцій. Усі статті написано одноосібно.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 192 сторінки, з них 162 сторінки основного тексту. Робота містить 10 таблиць і 3 рисунки. Список використаних джерел налічує 311 позицій, із них 102 – іноземними мовами.

У **переліку умовних позначень** наведено застосовані в дисертації термінологічні скорочення та позначення з їх детальним розшифруванням.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, охарактеризовано стан вивчення її в сучасному перекладознавстві, визначено актуальність та новизну роботи, окреслено мету й завдання дослідження, зазначено об'єкт і предмет дослідження, подано загальну характеристику фактичного матеріалу дослідження, методи його аналізу, вказано на наукову новизну та практичне значення результатів роботи, а також наведено відомості про апробацію одержаних результатів і структуру роботи.

У **першому розділі** здійснюється аналіз існуючих у лінгвістичній літературі підходів до проблеми статусу ідеонімів і прагматонімів у загальному та суто українському ономастичному просторі, подається огляд вітчизняних і зарубіжних студій щодо вивчення джерел та особливостей походження власних назв, що мають денотати у культурній сфері, розмежовуються поняття прагматоніму і хрематоніму, що досі мали суперечливу ієрархію в ономастичній науці, також висвітлюються перекладознавчі категорії, принципи та підходи, що застосовуються для досягнення адекватності/еквівалентності відтворення української культурно-маркованої лексики засобами англійської мови.

У **другому розділі** розглянуто шляхи та критерії добору ономастичного матеріалу, організації перекладацького аналізу експериментального матеріалу, описуються три принципи класифікації

досліджуваних ономастичних одиниць, що прямо чи опосередковано впливають на процес їх перекладу.

У **третьому розділі** впроваджується детальний аналіз особливостей перекладу українських власних назв на позначення об'єктів і предметів духовної та матеріальної культури англійською мовою, лінгвокультурні проблеми відтворення ідеонімної та прагматонімної лексики України та демонструються узагальнюючі риси у формуванні адекватності при перекладі українських культурних найменувань англійською мовою.

У **висновках** підсумовано результати дисертаційного дослідження, подано деякі практичні рекомендації щодо використання засобів відтворення українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою, узагальнено основні теоретичні та практичні результати роботи, окреслено перспективи для подальших досліджень у галузі перекладу ономастичної та культурно-маркованої лексики.

Список використаних джерел містить проаналізовані наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, джерела матеріалу дослідження та довідкову літературу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Місце ідеонімів і прагматонімів у лінгвістиці

Ономастика (від грецького “*ονομα*” – ім'я, назва) – спеціальна історична дисципліна, що вивчає власні імена, їх функціонування в мові і суспільстві, закономірності їх утворення, розвитку і постійних перетворень [166, с. 11]. Вона виникла в результаті взаємодії досліджень з історичного джерелознавства і лінгвістики. Матеріалом для ономастичних досліджень ставали античні, середньовічні та сучасні лексичні одиниці, які певною мірою вважалися назвами історично- або культурно-вагомих об'єктів чи суб'єктів, які формували національну, ментальну, формальну картину світу мови-носія того чи іншого ономастикону.

Судячи з цього, кожен онім – власна назва – містить інформацію про особливості іменованого об'єкту, історичну епоху, в якій виникла назва, етнос, котрий створив назву, мову, на якій створена назва і багато іншого. Власні імена виникли дуже давно в процесі розвитку мови. Вони відрізняються від загальних назв, оскільки належать конкретному об'єкту.

Помітивши той факт, що, з одного боку, деякі об'єкти потребують окремого, унікального йменування, а, з другого, існують слова на позначення предметної області людського буття, що задовольняються загальними, видовими, утотожнюючими поняттями, ще античні філологи впровадили поділ слів на власні імена і загальні назви. У давніх греків вони звалися – “*ονοματα κυρια*” та “*προενομομα*”, у римлян – “*nomina propria*” та “*appellativa*” [57, с. 262].

Із виникненням цієї термінології важливість подальшого дослідження явищ, понять і сутності ономастики не призупиняється, а навпаки – набирає обертів і набуває актуальності та тривалий час спонукає науковців до суперечки з приводу того, являється ономастика самостійною дисципліною з власними засобами досліджень чи допоміжною стосовно географії, історії, лінгвістики, археології, етнографії тощо.

На вже відносно сучасному етапі ономастичних досліджень починає формуватися єдність та систематичність у вивченні ономастичного різноманіття та його функціоналу.

Так, вивчення історії слов'янських мов посприяло розвитку слов'янських ономастичних студій. Їх початківцем вважається видатний австрійський і словенський філолог XIX сторіччя Ф. Міклошич, чия діяльність з порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов зробила поштовх до подальшого дослідження ономастики у славистиці. У той самий час ономастичні питання також детально вивчали Г. Іречек і К. Кадлец у Чехії та Т. Войцеховський і Ф. Пекосинський у Польщі [167, с. 3].

Як дослідники доісторичних часів, так і мовознавці, які вивчали історію переселень народів і окремих племен давньої Європи, досліджували територіальні особливості етносів та займалися пошуком слов'янської прабатьківщини, зазначали важливість вивчення ономастичної лексики як історичного і лінгвокультурного джерела. Беручи до уваги основоположність фундаментальних кроків вітчизняних та європейських лінгвістів у вивченні актуальної на той час ономастики, є необхідність зауважити наступне: зважаючи на те, що найбільш архаїчними є назви рік, науковці звернули на них найбільшу увагу. Так в Польщі в книзі "Студія над назвами вод слов'янських" (Краків, 1948) їх дослідив Я. Розвадовський. У першій половині XX ст. гідроніми вивчав також М. Рудницький. Назви рік як історичне джерело в книзі "Про походження слов'янської прабатьківщини" (Познань, 1946) використовував польський мовознавець Т. Лер-Сплавінський, пояснюючи через ці назви деякі особливості виникнення слов'янського побуту і традицій та розкриваючи недостатньо прозору етимологію історично важливих і сучасних на той момент понять. Цінними для розвитку ономастики є праці хорватського дослідника П. Скока, який на підставі

аналізу південнослов'янських географічних назв дослідив історію розвитку романських поселень на Балканах [167, с. 4-6]

З часом, наукові дослідження різних напрямків призводять до того, що в лінгвістиці виокремлюються два підходи у вивченні пропріальної лексики. Перший підхід гуртував науковців, які розглядали оніми як історичне джерело своїх досліджень. Другий – об'єднував лінгвістів, які висували пропріативи як матеріал у дослідженнях з історії мов. Тому в історичній науці ономастика вважається спеціальною історичною дисципліною, яка вивчає оніми як історичне джерело. В свою чергу, в сучасній філології ономастика – частина лінгвістики, дослідницький об'єкт істориків мови.

Варто зазначити, що саме сучасна наука констатує: в онімі розділяються форма власної назви та її конкретний зміст. Вивченням лексичної форми власної назви займається філологія. У свою чергу вивченням її конкретного змісту і його тлумаченням опікується історична наука.

Разом зі стрімким становленням перекладознавчої науки та зростанням популярності у вивченні ономастичних підкласів та їх зв'язку з формуванням мови, особливостями передачі власних назв-реалій іноземними мовами та взаємодії онімів між собою та з іншими лексемами виникає питання щодо місця, яке займають ідеоніми і прагматоніми у сучасній лінгвістиці.

У сучасній лінгвістиці відзначається значний інтерес до проблем взаємозв'язку мови і культури. Одним з напрямків таких досліджень є вивчення прецедентних імен, що відносяться до області прецедентних феноменів (І. С. Брільова, Д. Б. Гудков, І. В. Захаренко, Ю. М. Караулов, В. В. Красних та інші) [287].

Найбільш докладним чином дослідженими на сьогоднішній день розрядами онімів є топоніми і антропоніми, які є більш суттєвими компонентами людського побуту, у вирі яких існує нація-носій тієї чи

іншої мови. Протягом свого існування людство знайомиться з іншими його представниками, адресами, назвами міст і країн тощо. Важливо, що предмети духовної і матеріальної культури також є простором, що оточує людину і має великий вплив на неї, але аналіз власних назв на позначення цих предметів (ідеонімів і прагматонімів) досі не став досяжним для широкого загалу науковців. Мабуть, через той саме факт, що ідеологічні та прагматичні об'єкти оточують нас у буденності, людина вже не відчуває їх суттєве значення. Однак багато хто з нас, не помічаючи цього, користується цими назвами у своєму повсякденному лексиконі, відображаючи національно-культурний простір і менталітет народу, що заселяє той чи інший край, а разом з тим дає оригінальний лінгвістичний матеріал для вивчення окремих випадків функціонування та виникнення ідеонімів і прагматонімів у мові та свідомості нації.

Серед сучасних вітчизняних лінгвістів існує думка, що ономастика як наука вбачає провідним завданням дослідження етимології. Н. В. Подольська та О. В. Суперанська одними з перших у вітчизняній філології виділяють такі терміни як антропоніми, топоніми, серед яких виокремлюються гідроніми (назви водних масивів), ороніми (назви гір) та назви інших елементів рельєфу, які підлягають найменуванню [294; 165].

У 1987 році відомий британський мовознавець Девід Крістал уклав перше видання словнику лінгвістичних термінів, в якому він описав ономастику як галузь семантики, що досліджує власні назви, офіційно зафіксовані в мові носія [308, с. 295]. На той час найяскравішими прикладами ономастики вважалися антропоніми та топоніми, які відрізнялися своєю інформативністю, культурною забарвленістю та історичною змістовністю. На сьогоднішній день серед представників ономастичних шкіл пострадянського періоду немає єдиної думки, які саме власні назви слід іменувати ідеонімами та прагматонімами, а європейські й американські спеціалісти з ономастики взагалі не виділяють ці розряди та їх підкласи.

В іншому джерелі [310, с. 49] виокремлюються три основні класи онімів: імена людей, географічні назви та товарні знаки. Деякі лінгвісти вживають термін «прагматонім» саме стосовно назв товарних знаків, не беручи до уваги ширший смисл, вкладений до цього поняття. Навіть у найдокладніших класифікаціях згадуються не всі категорії і типи власних назв, не кажучи про найдрібніші підкласи ідеонімів і прагматонімів [163; 164; 183].

Більшістю лінгвістів прецедентне ім'я розуміється як індивідуальне ім'я, пов'язане з широко відомим контекстом або з прецедентною ситуацією [22, с. 131]. До прецедентних імен відносять ідеоніми і прагматоніми, наповнені історично-культурним змістом і відомі більшості представників національного лінгвокультурного суспільства. У багатьох випадках у процесі мовотворення саме прецедентні імена стають джерелом ідеонімів і прагматонімів.

Слід відзначити, що в ході дослідження ідеонімів і прагматонімів в науці однозначного визначення цих двох термінів досі не сформульовано. Було встановлено в даній роботі спиратися на дефініції Н. В. Подільської та О. В. Суперанської, які є найбільш повними та компетентними, а саме:

ідеоніми – розряд онімів, який об'єднує різноманітні категорії власних назв, які мають денотати в розумовій діяльності; назви предметів духовної культури [165, с. 39];

прагматоніми – розряд онімів, в якому об'єднані різні категорії власних назв, що мають денотати в прагматичній сфері діяльності людини, пов'язані з практичною, предметною областю; назви предметів матеріальної культури [165, с. 41].

В опублікованих наприкінці ХХ сторіччя дослідженнях вже були розглянуті деякі питання відображення в ідеонімному і прагматонімному полях полілінгвокультурності країн-носіїв досліджуваних мов (поняття розроблено Г. Ю. Богданович [28, с. 66]), запозичення з іноземних мов в

ролі ідеонімів і прагматонімів, а також специфіка їхньої інформативності [11, с. 212; 17, с. 250; 30, с. 93].

Варто зазначити, що українські та пострадянські дослідники ономастики приділяють все більше уваги цьому питанню, пропонують детальніші класифікації. Але лише в останні десятиріччя увагу привернено саме до периферійних розрядів онімної лексики. Вітчизняні науковці відокремлюють і розрізняють такі поняття як «артіоніми» (назви творів мистецтва), «бібліоніми» (назви творів літератури), «гемероніми» (назви засобів масової інформації), «геортоніми» (назви свят, пам'ятних дат, урочистостей, фестивалів), «документоніми» (назви документів) і «хрононіми» (назви історично значущих проміжків часу, історичних подій) в ідеонімному полі та «порейоніми» (назви транспортних засобів), «фалероніми» (назви нагород, медалей, орденів) і «хрематоніми» (назви окремих значущих культурних об'єктів) у полі прагматонімів [54; 65, с. 73; 77, с. 48; 78, с. 113; 79, с. 83-84].

Цікавого статусу набувають хрематоніми у порівнянні з прагматонімами: якщо проаналізувати роботи з теоретичних питань дослідження цих класів ономастики, можна зробити висновок, що більшість дослідників ототожнюють ці два поняття [87, с. 144; 103, с. 213; 129, с. 29; 171, с. 402]. Стає незрозумілим, який з цих розрядів є ширшим і поглинає споріднений підклас. Відповідно до існуючих підходів та дотримуючись принципу прозорості етимології термінів «ідеонім» і «прагматонім», де *idea* – ідея, прообраз, *pragma* – дія, справа та *опута* – ім'я (з давньогрецької мови), ми відносимо ці два класи (ідеологічний і прагматичний) до ширших і, в свою чергу, хрематоніми (гр. *chrema* – майно, володіння, збагачення) включаємо до прагматонімів як підклас. На сучасному етапі лінгвістичних досліджень лексики, що належить до підкласу хрематонімів все ще потребує подальшого вивчення та розподілу.

1.1.1. Українські ономастичні студії

Питання про місце та статус ідеонімів і прагматонімів в українському ономастичному просторі стало одним із актуальних векторів у сучасних вітчизняних студіях і розвідках з філології. Більш того, сучасний розвиток ономастики в Україні відзначений посиленням наукової взаємодії істориків і лінгвістів.

З середини 60-х рр. ХХ ст. по-перше різко зросла кількість наукових робіт з ономастичної проблематики, виданих в Україні, по-друге поглибилась їх спеціалізація. З ономастики, яка вивчає власні назви, остаточно виокремлюються спеціальні історичні дисципліни, котрі мають більш вузький предмет дослідження. Тобто формуються дисципліни, предметом вивчення яких є конкретні класи власних назв. Насамперед, це топоніміка – дисципліна, яка вивчає географічні назви, антропоніміка, що вивчає власні імена людей, етніміка – вивчає власні імена племен, народів, держав.

Джерелознавці в Україні починають виокремлювати окремі групи лінгвістичних джерел: топонімічні, антропонімічні, етнімічні. До кола уваги вітчизняних вчених потрапляють інші окремі класи українського ономастичного. Це – космоніми (назви зірок, планет та інших космічних об'єктів), теоніми (імена міфічних та релігійних персонажів), зооніми (прізвиська та назви тварин) та ін. [118, с. 144].

З'являються окремі наукові розробки із зазначеної проблематики. Серед них слід виділити працю Ю. О. Карпенка «Названня звездного неба», в якій він дав тлумачення походженню назв Чумацького Шляху, сузір'я, зірок і планет Сонячної системи [118, с. 145].

Найбільше уваги українських вчених було прикуто до вивчення географічних назв. Це пояснюється тим, що коло географічних назв Північного Причорномор'я є надзвичайно строкатим за мовним походженням та інформативним за змістом.

Так, у конспекті лекцій «Топоніміка гірських районів Чернівецької області» Ю. О. Карпенко наголосив на необхідності супроводжувати дослідження з ономастики як лінгвістичними, так і історичними коментарями, а також давати опис історичних джерел, звідки взяті власні назви [118, с. 145].

Десятки народів різного етнічного походження пройшли степами Північного Причорномор'я за тисячі років. Кожен з них залишив назви на своїй мові. Дослідник топонімії України О. С. Стрижак одну з своїх наукових робіт назвав «Про що розповідають географічні назви: сліди народів на карті УРСР» [161]. Його інша наукова робота присвячена вивченню географічних назв доби Київської Русі – «Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі» [118, с. 145].

Особливо слід відмітити публікацію словників географічних назв України: Т. В. Громко та ін. «Словник народних географічних термінів Кіровоградщини» [289]; О. К. Данилюк «Словник народних географічних термінів Волині» [290]; М. Т. Янко «Топонімічний словник України: Словник-довідник» [307].

В останні десятиліття в Україні активно вивчаються антропонімічні джерела. Виходять у світ різноманітні довідники власних імен людей: Л. Т. Масенко «Українські імена та прізвища» [123]; Г. П. Півторак «Власні імена людей у Київській Русі» [149]; Ю. К. Редько «Довідник українських прізвищ» [295]; Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська «Власні імена людей» [298] та ін.

Більш повільно розвивається вітчизняна етніміка, хоча українська наука має певні здобутки і в цій галузі знань. Вони представлені науковими працями О. С. Стрижака та М. Л. Худаш «Про походження давньоруських етніміків дреговичі і уличі» [173].

У коло ономастичних досліджень постійно потрапляють нові групи власних імен. Таким чином, виникає необхідність чітко окреслити

предметну область та достеменно визначити об'єкт дослідження ономастики.

Найповніше завдання ономастики в свій час сформулював польський мовознавець В. Ташицький. За його думкою, предметом досліджень ономастики як історичної дисципліни є географічні назви та власні імена в найширшому значенні. До географічних назв входять найменування місцевостей, а також гір і рік, країн та їх адміністративних одиниць, островів і частин світу, крім того й назви територіальні (полів, луків, лісів, частин поселень та інших об'єктів подібного типу), в містах – назви вулиць і площ. До власних назв можна зарахувати власні імена, прізвища, прізвиська, різного роду лицарські псевдоніми, а також гербові назви, а також – назви племен і народів. Крім того, ономасти досліджують власні назви тварин (собак, коней, корів, овець), окремих будівель, наприклад палаців, фортець, будинків, готелів, млинів, човнів і кораблів [167, с. 5].

Кордони ономастики, як галузі наукових досліджень, є чітко окресленими. Поглиблення досліджень з окремих наукових дисциплін призводить до активної взаємодії між ними, особливо суміжними. На стику різних наук виникають нові наукові напрями. Саме на стику лінгвістики та історичної науки з'явилася і затвердилася ономастика. Вона має два основні вектори досліджень – лінгвістичний і історичний, однак результати ономастичних досліджень використовуються також в етнографії, археології, картографії, логіці і багатьох інших науках. Ономастикон, тобто коло власних імен, котрі вживаються певним народом, відрізняється як правило стійкістю і традиційністю.

Географічне середовище є тим фактором, який впливає на розвиток життя народу у всіх його проявах – економічному, соціальному, історичному, духовному, що накладає свій неповторний відбиток на весь спосіб життя людини. Вплив географічного середовища на ономастикон є постійно діючим фактором. Найбільш красномовним прикладом цього є

зміна географічних назв, обумовлена еволюцією мови місцевого населення, його господарського побуту, культури, світогляду тощо.

При загальній дії перелічених факторів, ономастикони різних епох суттєво відрізняються один від одного. Пояснюється це різним сприйняттям одних і тих же імен і назв в окремі історичні епохи. При вивченні всіх численних комплексів назв можна виокремити ті з них, які могли з'явитися раніш, ніж інші, та стали лексикологічною основою сучасних українських ідеонімів та прагматонімів, які, в свою чергу, містять апелятивні лексичні одиниці та антропонімічні, топонімічні або етнонімічні компоненти тощо [119, с. 137]. Багато з подібних назв дані людиною в прадавні часи, щоб з їх допомогою орієнтуватися в оточуючому їй світі. Витоки багатьох цих назв знаходяться ще в первісному суспільстві. Створюючи їх, людина виходила з необхідності відрізнити одну ріку, гору, озеро, тварину, рослину і т. ін. від інших, їм подібних. Первісна людина мала невеликий запас слів, і тому її можливості були дуже обмежені. Слово «вода» могло означати і ріку, і озеро, і море, «гора» – і пагорб, і гору, і гірський хребет, і навіть гірську систему.

Для тваринного і рослинного світу використовувалися слова типу «звір», «дерево», «трава» і т. ін., без розтлумачення особливостей даного об'єкту. Все це відбувалося на світанку розвитку цивілізації, але спеціалістами-етнографами не зафіксовано на Землі жодного племені, яке би не вживало власних назв для місцевості, людей, свійських тварин [134, с. 221].

Власні імена, насамперед географічні, розповсюджені на земній кулі в величезній кількості. Жоден спеціаліст з ономастики не зможе визначити, в яких конкретних цифрах можна підсумувати сукупність місцевих імен. На відміну від загальних імен – людей, народів, країн, які створюють в кожній мові чітко окреслений фонд, власні імена, зокрема географічні назви, нараховують мільйони одиниць. Тільки довідник до

атласу світу, який містить найважливіші назви, містить більше 100 тисяч назв. Але це лише деякі з подібних назв. Адже в картографічних атласах не враховуються назви численних дрібних об'єктів (струмків, ставків, болот, лісів, пагорбів, байраків і т. ін.). Більшість подібних назв звичайно не зображується навіть на місцевих картах дрібного масштабу, оскільки вони відомі лише місцевим мешканцям [170, с. 244].

Цікаво зауважити, що аналіз словників засвідчив, що перелік власних імен – в сотні разів кількісно переважає чисельність слів у словнику тієї чи іншої мови.

При вивченні проблеми формування та функціонування окремих ономастичних класів, варто пам'ятати, що кожна власна назва народжується в певний час. У процесі тривалого використання назви часто змінюється форма вимови, і внаслідок цього назва набуває нового вигляду. Тривалість життя власних імен дуже різна. В одних випадках вона налічує роки або десятиліття, в інших – тисячоліття. Всім добре відомі «вічні», як їх зовуть, міста – Афіни, Рим, Александрія, Самарканд, Бухара, Київ та ін. Їх назви живуть і в наш час, хоч їх вік нараховує тисячоліття. При цьому всі власні імена, якими користується конкретний народ, створюють його ономастичний простір. Багато з них є важливими пам'ятками історії, без них важко уявити багато історичних подій [170, с. 245].

Виникнення кожної назви обумовлене суспільною потребою поіменувати саме той об'єкт, який має певне значення для суспільства. Тому власні назви отримали саме ті об'єкти, котрі входили в сферу суспільної практики.

В середині ХХ ст. ономастика стала в Україні однією з провідних спеціальних історичних дисциплін. У Києві почала роботу Ономастична комісія АН України, яка з 1966 р. видає «Повідомлення Української ономастичної комісії». За її ініціативою в різних містах України скликалися ономастичні конференції, видавалися наукові збірники і

окремі праці з ономастики. В університетських центрах України, насамперед у Києві, Дніпропетровську, Донецьку, Харкові, Львові, Чернівцях, Ужгороді, Одесі було створено наукові спілки дослідників ономастики. Окремі з них регулярно видають збірники наукових праць [162; 240; 259].

Протягом тривалого часу ґрунтовну роботу в галузі розвитку ономастики здійснюють Інститут мовознавства НАН України імені О. Потебні, Інститут історії України НАН України [126].

1.1.2. Джерела та особливості походження українських ідеонімів і прагматонімів

Власні назви, а особливо ідеоніми і прагматоніми, становлять невизначену кількість у лексичній системі української мови, тому різні аспекти їх практичного аналізу ще довго будуть не вичерпані. Зокрема, «вічними» є проблеми встановлення етимології даних онімів, стандартизації нових назв, створення різнотипних загальнонаціональних ономастичних словників тощо.

Такий усебічний підхід до розгляду різних класів пропріальної лексики, який запропонував сучасний український мовознавець М. М. Торчинський, дозволив йому сформулювати практично вичерпне визначення власних назв, яке з певними скороченнями і редагуваннями можна використати в лінгвістичних енциклопедіях та ономастичних словниках і довідниках як нормативне: «Власні назви, або оніми, або пропріативи — це периферійно найбільш поширені у мові і мовленні одиниці, якими можуть бути субстантиви (іменники і вжиті у їхньому значенні інші слова, словосполучення і речення), що використовуються для індивідуального називання одиничних денотатів (окремих об'єктів або їхніх сукупностей як єдиного цілого), є соціально зумовленими і суспільно закріпленими, а також вторинними, генетично переважно

похідними від апелятивів, виконують передусім номінативну і інформаційну функції, характеризуються опосередкованим зв'язком із поняттями і мають специфічні семантичні, граматичні, функціональні та інші особливості» [170, с. 5-6]. Більшість ономастів до основних функцій власних назв справедливо відносить як мінімум три:

- 1) номінативну (здатність називати);
- 2) ідентифікаційну (здатність пов'язувати онім з конкретним об'єктом);
- 3) індивідуалізуючо-диференційну (здатність виділяти об'єкт з класу однорідних і протиставляти його іншим) [41, с. 83].

Щодо інформаційної функції, то вона впливає з ідентифікаційної: без ідентифікації (пов'язування) власної назви з денотатом вона не несе конкретної інформації (наприклад, загальновідомий антропонім *Шевченко* без ідентифікації його з носієм не має точного значення).

Спираючись на чітко виділені логічні категорії й типологічні ознаки онімів, М. М. Торчинський досить переконливо систематизує за ієрархічними зв'язками різні елементи онімного простору, кожен вид яких визначається окремим терміном. З огляду на це однією з центральних проблем у його працях є систематизація всіх груп власних назв за типологічними ознаками і створення за традиційною схемою «основа грецької або латинської назви денотата + *-онім*» несуперечливого термінологічного апарату як потенціалу ономастичної метамови, який становить сотні, а то й тисячі термінів і в разі необхідності може бути застосований для аналізу найдрібніших типів пропріальної лексики. Варто відзначити, що це непросте завдання автор розв'язав загалом успішно, чим, можливо, полегшив вибір необхідних термінів і теоретичних засад дослідникам часткових різновидів власних назв [171, с. 89].

Для об'єктивнішої систематизації мотивів номінації варто було використати класифікацію онімів за принципами номінації, які є

найзагальнішими мотиваційно-семантичними категоріями, що об'єднують власні назви за трьома характеристиками об'єкта:

- 1) за відношенням до людини й суспільства;
- 2) за відношенням до інших об'єктів;
- 3) за внутрішніми рисами і властивостями [131, с. 138].

На прикладі великого масиву власних назв дослідникам ономастичної метамови й українського пропріального простору вдалося досить повно розкрити функціонально-стилістичне розмаїття української мови й потенціал онімів у її системі.

Існує також поділ власних назв за поширенням, який виглядає оптимальним у Ю. О. Карпенка:

- 1) глобальні;
- 2) інтернаціональні;
- 3) національні;
- 4) контактні;
- 5) локальні (місцеві).

Використані в цій класифікації означення свідчать, що вона стосується як суспільної свідомості, так і поширеності пропріальної лексики [79, с. 84].

Етимологічне вивчення власних назв є закономірним і полягає у вивченні мовного генезису кожної назви й пошуках паралелей у споріднених мовних утвореннях. При етимологічних дослідженнях користуються методами виявлення первинних морфологічних змін складників кожної окремо обраної назви та виявлення певних тенденцій у процесі еволюції мови та її носіїв [106, с. 41].

Етимологічні студії власних найменувань мають «специфічні риси, що впливають із суттєвих відмінностей ономастичної лексики, однією з ознак якої є відсутність семантики» [53, с. 9]. Звичайно, кожен пропріатив характеризується певним способом творення, який включає і твірну лексему, і власне спосіб трансформації твірної лексики в похідну.

Маючи таку інформацію, можна відносно легко з'ясувати й етимологію оніма, а це означає, що етимологічна класифікація власних назв характеризувалася би стрункістю, якби були відомі шляхи їх виникнення.

Проте насправді, навіть протягом відносно нетривалого періоду зв'язок між твірним і похідним словами втрачається. Як зазначав Ю. О. Карпенко, причиною втрати початкового змісту назв є їхня схильність до деетимологізації, оскільки семантична одноманітність онімів не потребує підтримки від їхньої внутрішньої форми. Будучи «від народження» чимось іншим і більшим, назва швидко стає просто диференційним знаком, а вся інша супроводжуюча її інформація виявляється надлишковою й губиться [82, с. 8-9], тому реконструкція лексем, які лежать в основі того чи іншого оніма, – процес надзвичайно довготривалий і копіткий.

Історія ономастичних систематизацій свідчить, що окремих етимологічних студій власних назв раніше практично не існувало, а у структурі інших типологій з'ясування походження пропріальних одиниць було не зовсім точним і недостатньо повним, оскільки не завжди можна було дізнатися про історію виникнення оніма, його етимологію й навіть мову, до якої він належить. Численні переходи власних назв з однієї мови в іншу й відповідна адаптація назв у мовах різних груп значно видозмінили їхнє первісне обличчя і пристосували до ономастичної системи тієї території, де онім функціонує [166, с. 159].

Досить детально етимологічну структуру ономастикону характеризує Н. В. Подольська, передусім пропонує визначення етимології, етимологізації та етимону; звертає також увагу на деетимологізацію та десемантизацію (водночас слід застерегти від включення до цієї групи термінів на кшталт «деетнонімізація», «детопонімізація» і подібних, оскільки мова там іде не про виникнення таких власних назв, а про перехід їх в інші класи онімів або апелятивів);

певне відношення до проблеми мають і терміни «етимологічний словник», «етимологічний метод», «метод реконструкції» та «реконструйована назва» [294, с. 53-56, 81, 115, 151-153].

Структурування онімного простору на основі власне етимологічного принципу стосується лише понять «прозора етимологія», «хибна етимологія» та «народна етимологія», а також певною мірою «назва-характеристика» [294, с. 109, 152].

Таким чином, засвідчено недостатнє опрацювання принципів етимологічної класифікації власних назв і відповідно – структурування онімного простору української мови на їхній основі. Для виконання такого завдання потрібно звертати увагу на можливість/неможливість етимологізування оніма, а також на наявність певних різновидів етимологій. За цими принципами можна класифікувати групи власних назв із відомою, невідомою та гіпотетичною етимологією, а також відзначати прозору, непрозору, хибну та народну етимології [171, с. 293].

Градація онімів може ґрунтуватися на можливості/неможливості визначення їхнього походження.

До назв із зрозумілою етимологією (яку легко простежити або відшукати в процесі лінгвістичних студій), належить більша частина українського ономастикону.

Зрозумілу етимологію мають антропоніми (прізвище *Василюк*), зооніми (кінонім *Рябка*), міфоніми (міфозоонім *Сірий Вовк*), топоніми (батіонім *Маріанська западина*), космоніми (зодіонім *Терези*), прагматоніми (коньяк *«Асканія»*), ергоніми (*ФК «Шахтар»*), ідеоніми (поема *«Катерина»*).

До назв із незрозумілою етимологією (коли немає навіть якихось більш-менш правдоподібних варіантів) належать окремі оніми передусім із таких онімних полів, як вітоніми й топоніми, а також найменування, мотив виникнення яких пов'язаний з оказіональними ситуаціями та

обставинами, і назви, форма яких протягом часу їх існування з різних причин була перекручена до невпізнанності.

Незрозумілу етимологію можуть мати: антропоніми (етнонім *обр*), зооніми (кінонім *Ресора*), міфоніми (теонім *Венера*), територіоніми (суверенонім *Андорра*), ойконіми (село *Бездочка* на Хмельниччині), ороніми (гора *Шкодер*), гідроніми (потамонім *Ворскла*), окремі прагматоніми, ідеоніми й ергоніми (напр., кінофільмонім «*Аватар*» – фільм Дж. Х. Кура) [171, с. 294].

Гіпотетичну етимологію мають окремі найменування, в основі створення яких теж перебувають ситуації чи обставини, нетрадиційні, незвичайні в зіставленні з основною кількістю власних назв певного розряду, однак таку етимологію все-таки можна вважати реальною за певних умов.

Гіпотетична етимологія засвідчена насамперед в таких пропріативів, як антропоніми (ім'я *Графіна*), міфоніми (теонім *Перун*), територіоніми (натуралонім *Сибір*), ойконіми (м. *Кілія*), ороніми (*Джомолунгма*), гідроніми (*Світязь*), космоніми (*Місяць*), окремі прагматоніми, ідеоніми та ергоніми (напр., кінофільмонім «*Міф*»).

Існує градація, яка передбачає поділ власних назв на дві групи на основі певної «прозорості» їхньої сутності (проте додатково можуть бути кваліфіковані й пропріативи з хибною та народною етимологіями).

До назв із прозорою етимологією (тобто зі зрозумілою внутрішньою формою) належать окремі групи вітонімів, топонімів і космонімів (при цьому слід зазначити, що рівень «прозорості» значною мірою визначається індивідуальними особливостями користувачів власних назв і передусім залежить від освіти, професії, захоплень тощо), а також абсолютна більшість прагматонімів, ідеонімів та ергонімів. Так, прозору етимологію мають: антропоніми (прізвисько *Гладкий*), зооніми (корова *Сивуля*), міфоніми (*Світлобог*), топоніми (*Індійський океан*), космоніми (констелонім *Риби*), прагматоніми (фірмовий поїзд «*Карпати*»), ідеоніми

(*Зелені свята*), ергоніми (пресулатонім *Адміністрація Президента України*) [171, с. 295].

До назв із непрозорою, затемненою етимологією (тобто із незрозумілою внутрішньою формою) належить значна частина вітонімів, топонімів та космонімів (обсяг такого сектора знову ж таки визначають освітньо-професійним рівнем мовців), а також окремі прагматоніми, ідеоніми та ергоніми. Це антропоніми (ім'я іншомовного походження *Артем*), зооніми (пес *Дрексі*), міфоніми (теонім *Зевс*), топоніми (оронім *Говерла*), космоніми (астронім *Антарес*), прагматоніми (дзвін «*Полілей*»), ідеоніми (телепередача «*Картата потата*»), ергоніми (фірма «*Торі*») [171, с. 296].

Різновидами вказаної групи власних назв є оніми з народною етимологією (тлумачення незрозумілих назв на основі смислових асоціацій, що виникають через звукову подібність між власною й загальною назвами та супроводжуються зміною звукового вигляду назви та її словотвірної структури [294, с. 152]) та хибною (неправильне тлумачення походження онімів).

Народну етимологію можуть мати передусім антропоніми (етнонім *німець*), топоніми (гідронім *Єнісей* – нар. етимологія *Єлисей*), космоніми (констелонім *Близнята*), прагматоніми (комерціонім «*Океан*» – нар. етимологія «*Окаян*») [294, с. 106, 152].

Детально охарактеризовано народну етимологію в однойменному посібнику, де вказано, що «ніде народна етимологія не отримала такого широкого поширення, як у тлумаченні власних назв ... Намагання пояснити незрозумілі назви часто призводило до появи безглуздих «етимологій» і навіть цілих легенд, які часто «підкріплювалися» посиленням на дійсно історичні факти» [52, с. 88].

Впливом народної етимології зумовлена зміна звукового складу більшості запозичених власних особових імен: *Агафон* → *Гапон*, *Ігнатій* → *Гнат*, *Костянтин* → *Кость*, *Лаврентій* → *Лаврін*, *Лука* →

Лукіліан [298, с. 54], а також окремих зоонімів (пес *Джувльбарс* → *Барсик*).

Хибна етимологія передусім зафіксована в антропоніміці (особова назва *Віль* – від *Вільгельм*; насправді – скор. від *Володимир Ілліч Ленін*; *Маркел* – від *Марко*; насправді – від імені бога війни *Марса* (букв.: войовничий) [298, с. 47, 75].

Таким чином, структурування ономастикону за етимологічними особливостями власних назв передбачає розрізнення онімів із відомою, невідомою та гіпотетичною етимологіями. Окремо виділяють пропріальні одиниці з прозорою, непрозорою, хибною та народною етимологіями. Указані атрибути мають стати невід’ємним складником комплексної характеристики власних назв.

1.2. Способи перекладу української культурно-маркованої лексики англійською мовою для досягнення адекватності

Досягнення адекватності при перекладі будь-яких текстів, повідомлень, окремих лексичних одиниць будь-якими мовами світу є чи не найголовнішою метою праці перекладача. Кожне з завдань, яке ставить перед собою спеціаліст з відтворення інформації засобами чужорідних мов, має безперечно якісно складати «пазл» поставленої мети і, головне, приносити ефективний результат [260, с. 5].

Максимально детально й упорядковано щодо особливостей перекладацької творчості свою спільну думку висловлюють Т. Р. Кияк, А. М. Науменко та О. Д. Огуй. У своїх роботах вони погоджуються з думкою Фердинанда де Соссюра, який окреслював завдання лінгвістики її саморозмежуванням і самовизначеністю, та вважають такий підхід основоположним для досліджень у галузі перекладознавства. Така думка українських науковців впливає безпосередньо зі значного впливу

вихідних категорій і понять перекладу, а також встановлення їхніх меж [83; 84].

Дослідники констатують той факт, що перекладознавство є інтегральним курсом, що поєднує набуті знання в галузях теоретичної фонетики, граматики, лексикології, країнознавства, і тому необхідність чітко визначити фундаментальні категорії та основні поняття перекладу як складного процесу, так і його результату має неопосередкований вплив на якість роботи перекладача. Однак значна важливість впливу вихідних понять перекладознавства на творчий процес фахівця не підтримується наявністю в сучасних перекладознавчих студіях і розвідках однозначним та цілісним розумінням вихідних категорій у виваженій перекладознавчій системі. Більше того, в підручниках і дослідницьких джерелах існують лише деякі фрагментарні розуміння вихідних понять чи їхні абсолютно відмінні дефініції [84, с. 482].

Досить хаотичною в перекладознавстві є система важливих категорій, які стосуються шляхів і засобів перекладу. У теоретичних джерелах часто трапляється синонімія перекладацьких термінів. Внаслідок такої термінологічної плутанини виникають помилки типу "pars pro toto", що в подальшому ускладнює перекладознавчий аналіз оригінальних і перекладених текстів.

За визначенням Т. Р. Кияка, А. М. Науменка й О. Д. Огуя, на яке спирається дисертаційне дослідження, «засоби перекладу – лексика та типові конструкції, що служать для оптимального відображення змісту, стильових характеристик і загального фону при відтворенні оригіналу» [84, с. 483]. Вони у свою чергу розподіляються на дві великі групи: лексикографічні засоби (формальні відповідники) й авторські засоби (функціональні відповідники). *Лексикографічні засоби* ґрунтуються на словникових тлумаченнях та охоплюють дві підгрупи: еквіваленти (одиничні відповідники) та варіанти (множинні регулярні відповідники). Термін «еквівалент» (лат. *aequivalens, -tis* «рівноцінний», тобто однаковий

за величиною) розтлумачено, як постійний, або регулярний та однозначний відповідник між одиницями мови оригіналу й перекладу. Виходячи з цього, для позначення ширшого кола перекладацьких співвідношень науковці користуються терміном «відповідник». Еквівалентами вважаються однозначні словникові тлумачення, звичні для власних назв (*Ukraine; Deutschland; Roosevelt etc.*) і специфічних термінів (*Unfused shunt capacitor banks – конденсаторні батареї без запобіжників*) [84, с. 483].

Регулярними відповідниками, на думку перекладознавців, є:

1) одиничні та варіантні відповідники на рівні фонем, морфем, слів, одиничних словосполучень та речень, зафіксованих у двомовних, загальних і спеціальних словниках. Прикладом можуть послужити: слово *conference* «1. з'їзд, конференція; 2. нарада; 3. асоціація»; словосполучення *Internal Affairs Ministry* "Міністерство внутрішніх справ"; речення *The less said the better* "Чим менше слів, тим краще";

2) не зафіксовані у словниках відповідники, форми яких, однак, виводяться на основі складних і похідних слів чи вивченої спеціальної літератури. За прикладом А. Ф. Архипова, відповідником для відсутнього в сучасних словниках скорочення *CAD/ICS* є, за матеріалами спеціальної періодики, скорочення *САПР/АСУТП* – система автоматизованого проектування/автоматизована система управління технологічними процесами.

3) не зафіксовані двомовними (чи синонімічними) словниками мовні синоніми, які за набором смислових ознак відповідають закономірним відповідникам. Ці синоніми виявляються на основі активного словника рідної мови самого перекладача (*conference* «нарада»; *The less said the better* «Короткість – сестра таланту») [84, с. 484].

Проте звертання лише до лексикографічного інструментарію не дозволяє здійснити адекватний переклад. Більше того, умови контексту (чи самого тексту) можуть спонукати перекладача відмовитися від

використання формальних відповідників. Такі обставини часто змушують перекладачів звертатися до авторських засобів.

Авторські засоби використовують, як правило, у тих випадках, де лексикографічні джерела перестають бути достатньо ефективними – переклад стосується тих предметів, які відсутні у мові перекладу (наприклад, *писанки* в німецькій мові) чи відомих їй лише як результат прямого запозичення (*комп'ютер, ром, пейджер*). У цьому випадку автор застосовує як авторські засоби:

- а) безеквівалентну лексику та їхні частковості: реалії (локальні або темпоральні екзотизми), що за своєю суттю є прямими запозиченнями;
- б) їхні смислові кальки;
- в) дескриптиви;
- г) трансформації [84, с. 484].

Безеквівалентна лексика включає в себе реалії, тимчасово чи випадково безеквівалентні терміни та структурні екзотизми. Реалії чи локальні та темпоральні екзотизми – це слова, що відображають реалії життя інших народів – англомовного (*Уолл-стріт, авеню, бос*) чи українського (*гетьман, тлумач, пернач*) світу. Близькою до них є група запозичень, які можна було б, враховуючи їхній престижно-нормативний характер, позначити як культурні нормативи. Зразками таких запозичень, якими насичені всі засоби інформації (преса, радіо, телебачення тощо) є прямі запозичення слів: *ноу-хау* (Know-how), *пейджер* (pager), *дефолт* (default), *імпічмент* (impeachment). На рекламних щитах можна виявити англомовні покручі українськими літерами на кшталт «Юніком ЛТД Інтернет сервіс провайдер» [84, с. 485].

Для відтворення такого специфічного лексичного пласту, як екзотизми, перекладачі застосовують дескриптиви (описові слова та словосполучення). У такий спосіб *писанка* перекладається як англ. *Easter Egg* (екзотизм: *pisanka*); паска як *Easter Bread* (екзотизм: *paska*); *вареники* як *dumplings* (екзотизм: *vareniki*), голубці як *cabbage rolls* (екзотизм:

holubets) тощо. У такий спосіб дескриптив наближає іншомовного читача до зовнішньої форми іншомовного світу. На противагу дескриптивам, які описово передають характеристики перекладного поняття (терміна), не зачіпаючи його внутрішньої форми, кальки ґрунтуються на дослівному перекладі словосполучень чи складних слів. У найвідоміших кальках завдяки гарному мовному чуттю кращі перекладачі, враховуючи актуальність перекладного поняття, зуміли досягти оптимального поєднання рідномовних засобів та іншомовного змісту. «Сині панчохи» як зневажливо-насмішкувате позначення відлюдкуватих і дивакуватих незаміжніх жінок були запозичені з англійської (*blue stockings*). Інша метафора, що стосувалася еміграції спеціалістів: рос. *утечка мозгов* (до англ. *brain-drain*) має в своїй основі актуальне явище сьогодення. Це спонукало перекладача відмовитися від дескриптива («еміграція спеціалістів») та максимально наближено передати її внутрішню форму, образно-зрозумілу для іншомовного читача. Гарним прикладом подібних кальок є також кліше «людина доброї волі» (англ. *man of good will*).

Ці типи авторських засобів виходять за межі власних досягнень перекладача і стають надбанням соціуму, тому що відносно часто використовуються в друкованих, електронних та усних редакціях ЗМІ [84, с. 486].

Цікаво те, що при перекладі, крім проблем із відтворенням стилістичних фігур, спостерігається різнобій «мовних картин світу» для різних (особливо генеалогічно віддалених) мов. Внаслідок цього можуть виникати міжмовні відмінності у нормах сполучуваності слів і в оформленні однорідних членів речення, смислові лакуни чи надлишковість, ускладнені багатобарвним лексичним фоном, що затрудняють адекватне сприйняття тексту. У такій ситуації перекладачу доводиться здебільшого вирішувати проблеми адекватного відтворення оригіналу власними, індивідуальними засобами. Заповнення подібних смислових прогалин чи невідповідностей часто культурного характеру

виключає використання суто формальних відповідників. Замість них перекладач застосовує функціональні відповідники, які можуть призвести до трансформацій тексту, що ґрунтуються на номінативному і комунікативному синтаксисі [84, с. 487]. Саме перекладацькі трансформації (формальні, стильові та змістові перетворення одиниць і структури вихідного тексту в одиниці та структури тексту перекладу) при наближенні до норм мови перекладу дозволяють зберегти адекватними структури оригінального повідомлення [1, с. 44]. Зупинимося детальніше на функціональних засобах перекладу, їх основних типах та рівнях прояву.

1.2.1. Трансформації на фонетичному рівні

Визначення одиниці перекладу сягає широкого діапазону, починаючи зі слова, речення чи висловлювання аж до тексту чи культури загалом. Подібний підхід не можна використати, оскільки текст (чи культурне оточення), як засвідчує елементарна перекладацька практика, відіграє певну роль, але не є вирішальним фактором при перекладі. **Одиницею перекладу** виступає найменша смислова мовна одиниця вихідного тексту, яка має відповідники у перекладному тексті. Така одиниця може мати складну структуру, тобто включає в себе «неперекладні» для мови перекладу структурні частини, які можуть зберігатися в мові оригіналу власні, відносно самостійні значення. Прикладом цього може слугувати популярне нині слово *скейт-бордінг*, складові якого мають значення «кататися», «дошка» та формотворчий суфікс *-ing*, що вказує на процес [84, с. 487].

Одиниці перекладу визначаються його рівнем, що залежить від мовних рівнів. За структурною концепцією, **мовні рівні** – це підсистеми загальної системи мови (як мовної діяльності), кожна з яких відзначається певною сукупністю відносно однорідних одиниць мови. Ці підсистеми

керовані відповідною структурою – набором правил, що регулюють використання мовних одиниць і категорій. Проте проблема мовних рівнів, їхньої кількості та належних їм одиниць залишається відкритою – дослідники виділяють від 3 до 5 рівнів мови (стандартні: фонетичний, лексичний, граматичний, морфологічний, синтаксичний і текстовий). Мовним рівням, на думку багатьох дослідників, мають відповідати **рівні перекладу**, які оптимально спостерігаються на трансформаціях [84, с. 488].

Ґрунтуючись на своєму розумінні одиниці перекладу, Л. С. Бархударов виділяє рівні перекладу: фонем/графем, морфем, слів, словесних груп, речень, текстів [18, с. 114]. А. Д. Швейцер, ґрунтуючись на класифікації моделей мовного синтезу В. Г. Гака [44, с. 29], пропонує загалом розрізняти три рівні: граматичні трансформації, лексико-семантичне парафразування та ситуативні перетворення [180, с. 34]. Подібне неузгодження стосується і зарубіжного перекладознавства. Так, Р. Штольце співвідносить трансформації із тематикою, лексико-семантикою, прагматикою та стилістикою, які, поза сумнівом, накладають свій відбиток на зміни у тексті перекладу [258, с. 71]. Більшість дослідників віддає перевагу чотирьом **рівням мови перекладу** (фонетичний, морфологічний, лексичний, синтаксичний) [9; 26; 35; 36; 42].

На найнижчому – вихідному **фонетичному** рівні відповідності на рівні фонем спостерігаються при відтворенні реалій та інших запозичень – англійське прізвище *Smith* транслітерується при відтворенні українською як *Сміт*, при чому фонема-спірант *θ* замінюється українським змичним приголосним *т*. Певні **фонетично-імітаційні трансформації** (перетворення) проявляються в звукоімітації та звукосимволізмі (звідти й назва рівня: фонетико-символічний). Звуконаслідування (з грец. *onomatepea*) складає собою звукову імітацію реальних явищ шляхом спеціального підбору звуків, їхніх алітерацій чи асонансів. Вона відбуваються специфічно у кожній мові, залежно від її

фонемного складу [84, с. 488]. Так, для англомовного слухача пес гавкає не українським: «Гав-гав!», а: *bow-wow!* Український півень кукурікає: «Ку-ку-рі-ку!» (на протипагу англійському *cock-a-doodle-do!*), а порося рохкає «Хрю-хрю!» (англ. *oink-oink!*). Подібні звуконаслідування стосуються й звуків штучного походження: *Zip! Splash! She shook the water from her eyes, squirming the while as some of it ran down her warm back* [48, с. 51].

Фонетико-символічні (звукосимволічні) трансформації ґрунтуються на тому, що внаслідок взаємодії різних видів відчуттів (моторних, акустичних, зорових) між звучанням і значенням слова виникає специфічна асоціація. Внаслідок цього зв'язку в українській мові початковий «х» характеризує негативну оцінку; дрижачий «р» – поняття «швидкий», а «і» – поняття «маленький». Подібні характеристики бажано відтворювати при перекладі для збереження загальної тональності твору.

Звукосимволічні та звукоімітаційні властивості фонемного складу іншої мови найчастіше доводиться враховувати перекладачам віршового тексту, оскільки загальний тон і настрої подібного перекладу має бути співзвучним оригіналові [84, с. 489].

1.2.2. Трансформації на морфологічному рівні

Одиниці фонетичного рівня організовані на вищому рівні – **морфологічному** рівні мови. Саме організація морфем дозволяє за відомою формулою морфологічних форм до надуманих слів: *Глокая куздра штеко бодланула бокра и куздрячит бокренка* (Л. В. Щерба) [181] сприйняти читачеві певний смисл речення (*якась, ймовірно, більша тварина жіночої статі виконала різку, перервну дію щодо іншої тварини чоловічої статі та виконує серію дій щодо її дитятка*), що засвідчує суттєвість морфологічного рівня для розуміння тексту [84, с. 489]. На цьому рівні, що відповідає новому рівню перекладу, чітко

спостерігаються статичні та динамічні відповідності на рівні морфем: *watch-es* – *годинник-и*. **Морфолого-категорійні трансформації** стосуються змін при відтворенні як словотвірних афіксів, так і суто морфологічних категорій [84, с. 489]. Підвид словотвірних трансформацій проявляється не лише при перекладній взаємозаміні різнотипних суфіксів, що відзначаються додатковими відтінками значень, а й у використанні для перекладу іншої частини мови (*We succeeded in repairing these parts ahead of time* - *Нам вдалося відремонтувати ці частини до строку*) [24, с. 98]. Саме ця обставина засвідчує морфологічний характер цього типу трансформацій. Як відомо, за допомогою словотвірного суфіксів *-er/or* утворюється англійський віддієслівний іменник, що виражає агента дії. При перекладі українською мовою подібний іменник, як правило, відтворюється через дієслово: *He is a hard smoker: Він багато палить*. Аналогічною є конструкція з *-holic*: *He is a chocoholic: Він дуже любить шоколад*. Саме в цих випадках доводиться говорити про морфему як одиницю перекладу. Вираз, утворений з морфем за популярною моделлю (*dance+aholic*), може бути реінтерпретований після появи у відповідному контексті як «людина, яка багато танцює» [49, с. 99].

Стандартні морфологічні трансформації знаходять своє вираження в заміні частин мови вихідної одиниці. Прикладами цього може бути перекладна взаємозаміна іменника та дієслова: *іде сніг* (англ. *It's snowing*); прикметника й іменника: *вона була дійсно гарною* (англ. *She was a real beauty*); іменника та дієслова: *ми сподіваємося, що...* (англ. *It is our hope, that...*) тощо [185, с. 112].

Подібні трансформації, як правило, не пов'язані зі змінами змісту. Проте вони призводять до модифікації мовних одиниць, які дають змогу наблизитися до мовної норми рідної мови [51, с. 38].

1.2.3. Трансформації на лексичному рівні

Лексичний рівень охоплює парадигматичні комплекси організованих за певними принципами слів повсякденної мови (синоніми, антоніми, лексико-семантичні групи тощо), а також слів і словосполучень із певних ідіолектів, діалектів чи терміносистем, синтагматичні особливості їхнього поєднання (валентність, сполучуваність, контекст; семантичну вибірковість) та епідигматичні характеристики цих слів, що виникають на перехрещенні парадигматики з епідигматикою (відповідна організація семем у семантичній системі полісемічних слів; пучки обов'язкових і потенційних сем). Саме цей рівень зачіпають **лексико-семантичні трансформації**, які за допомогою аналізу відповідного семантичного поля допомагають вибрати оптимальний варіант – значеннєві ізономи для перекладу значення полісемічного слова. У такий спосіб слово може виступити одиницею перекладу [84, с. 491].

Подібні пошуки, як правило, зумовлені неадекватністю лексичних засобів різних мов, певною неспіввідносністю їхніх «мовних картин світу». Саме при лексико-семантичних трансформаціях найчастіше застосовують певні спеціальні прийоми для їхнього оптимального здійснення [114; 115]: конкретизацію/генералізацію (гіперо-гіпонімічна модель); логічний розвиток поняття й антонімічний переклад; запровадження нового/опускання вжитого слова тощо [56, с. 53].

In an atomic war women and children will be the first hostages:
Першими жертвами в атомній війні будуть жінки та діти (у словнику слово *hostage* має лише відповідник «заручник», але передається словом «жертва», тому що є більш доречним у такому контекстуальному значенні) [86, с. 71].

Переклад відбувається на основі ситуативно-семантичних трансформацій, при яких змінюється сам вибір складових, тобто ситуація зображується за допомогою інших ознак:

Labour Party protests followed sharply on the Tory deal with Spain: За сообщением о сделке консервативного правительства с Испанией немедленно последовал протест лейбористской партии [113, с. 38].

The city is built on terraces rising from the lake. ("The Times"): Город построен на террасах, спускающихся к озеру.

He wrote under several pseudonyms, many of his essays appearing over the name of Little Nell: Он писал под разными псевдонимами, многие его очерки появились под псевдонимом «Крошка Нелл» [92, с. 84].

Як це видно з прикладів, у перекладах використовуються відповідні традиційні сполучення та кліше, притаманні українській і російській мовам.

Унаслідок мовної синергії лексичні одиниці тісно пов'язані з іншими мовними рівнями, тому часто потребують залучення різних нестандартних міжмовних фонетико-лексичних і лексико-граматичних відповідників [84, с. 492].

1.2.4. Трансформації на синтаксичному рівні

Синтаксичний рівень складають словосполучення та речення як завершені висловлювання, побудовані автором за певними принципами (економії/плеоназму; вербалізації/номіналізації) при специфічному вживанні часово-станових форм тощо. Саме речення (висловлювання) стає одиницею аналізу (але не перекладу) в процесі відтворення тексту, на фоні якого проявляють себе різні одиниці перекладу (фонемі, морфемі, слова тощо). За принципами організації тексту деякі специфічно організовані речення, що передають нормуюче висловлювання, можуть виступати одиницями перекладу. Це, в першу чергу, стосується нормативних виразів (*Тут не палять: no smoking*), ситуативних формул (*Обережно, скло: fragile!*) та прислів'їв, які перекладають за допомогою цілісно-ситуативних трансформацій [84, с. 493].

Наприклад, вираз: *Хто рано встає, тому Бог дає*, звично відтворюють у певному контексті за допомогою неідентичного в дослівному розумінні: *The early bird catches the worm*. Як бачимо, у відповідних реченнях оригіналу та перекладу спостерігається відсутність слів, що співвідносяться одне з одним, хоча за своїм смислом вони залишаються повноцінними відповідниками.

Хоча речення не завжди виступає одиницею перекладу, проте воно може зазнати суттєвих змін. **Синтактико-реченнєві трансформації**, які полягають у зміні синтаксичної структури висловлювання, зачіпають саме речення, «підганяючи» синтаксис ПТ до норм мови перекладу [84, с. 493].

I won't keep you a minute: Одну хвилиночку!

Під час перекладу цього речення перекладач замінює дієслово з формально вираженою заперечувальною семою дієсловом без формально вираженого заперечувального компонента. Цей прийом використовується, коли послідовність еквівалентів, при спільності значення, визначається різними мовними традиціями [90, с. 59].

Іншим зразком синтактико-реченнєвих трансформацій є заміна одного складного речення або речення з різноманітними граматичними зворотами мовою оригіналу двома або більше реченнями мовою перекладу:

They lived in Stanhope Place, and when they arrived Julia told the butler to show the young man where he could wash his hands. She went up to the drawing-room: Вони мешкали на Стенхоуп-плейс. Коли вони приїхали, Джулія звеліла дворецькому показати юнакові, де можна помити руки, а сама пішла наверх до вітальні [186, с. 82].

Під час перекладу цього речення перекладач замінив одне складне речення мовою оригіналу двома (простим та складнопідрядним) реченнями мови перекладу, оскільки для української мови не характерне вживання надто довгих складних речень з координацією [91, с. 73].

Реалізувати всі можливі заміни і трансформації на чотирьох вищезазначених рівнях – завдання перекладача, яке іноді здається нездійсненним. Зустрічаючись із потребою втілювати будь-які фонетично-імітаційні, морфолого-категорійні, лексико-семантичні, синтактико-реченнєві трансформації тощо, перекладач повинен чітко дотримуватися поставленої кінцевої мети перекладу, розставляти пріоритети та вміти компенсувати будь-які лакуни, які можуть раптово виникнути та завадити процесу перекладу [93, с. 227].

1.3. Трансформація як систематизоване впровадження способів перекладу української культурно-маркованої ономастичної лексики англійською мовою

Побіжне ознайомлення з основними категоріями герменевтично спрямованого перекладознавства засвідчує їхній логіко-філологічний характер, який дещо відстає від парадигми розвитку понятійного апарату всієї лінгвістики. Внаслідок цього прагматично-структуральні аспекти, які могли б забезпечити науковість розгляду перекладознавчих категорій, розуміння їхніх механізмів і практичність їхнього застосування (в межах сучасних лінгвістичних теорій), на жаль, і до цього часу залишилися невисвітленими. Це значною мірою стосується досліджень такої важливої категорії, як прийоми чи способи перекладу, переважна більшість яких, за невеликим винятком, не вийшла за межі загальнофілологічної таксономії. Отже, завданням підрозділу є класифікаційний розгляд категорій перекладу та способів перекладу в системі загальнолінгвістичних координат на основі постструктурної голістичної концепції. Саме такий підхід забезпечить глибше розуміння герменевтичної сутності міжмовних текстових перетворень [84, с. 495].

Як відомо, в процесі перекладу текст зазнає як міжмовних замін (псевдотрансформацій за допомогою формальних і функціональних

відповідників), так і певних перекладацьких змін (трансформацій). Ці трансформації та псевдотрансформації, простежуючись на різних рівнях мовної діяльності (фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному та текстовому), передають відповідними іншомовними засобами [110, с. 124].

За традиційним підходом, модифікованим терміном «спосіб», трансформації реалізуються в тексті перекладу за допомогою відповідних способів (особливих прийомів щодо визначення мовних засобів, необхідних для адекватного перекладу), які допомагають зберегти риси авторського стилю при відповідному відтворенні змісту тексту перекладу [84, с. 495]. Ці способи, за більшістю класифікацій, охоплюють:

1) транслітерацію та транскрипцію, калькування та добір варіантів, необхідних для еквівалентних псевдозамін;

2) конкретизацію й узагальнення;

3) логічний розвиток понять;

4) компенсацію;

5) антонімічний переклад;

6) запровадження нових слів чи опускання старих понять;

7) цілісно-ситуативне перетворення (заміну) [85; 89; 94; 98].

Більшість способів перекладу спрямовані на лексико-семантичні трансформації. Лише еквівалентна, цілісно-ситуативна заміна, компенсація та частково запровадження нового слова можуть стосуватися практично всіх рівнів мови як мовної діяльності. Використання цих способів покликане забезпечити в певному контексті максимальне співвіднесення мовних картин світу тексту-донора та реципієнта, тобто більший ступінь адекватності. Саме так вдається наблизити норми сполучуваності, ідіоматизувати переклад, уникнути чужомовних реченневих і словотвірних моделей тощо [84, с. 495].

Текст перекладу виступає як синтагматичне ланцюжкове поєднання мовних елементів, які можуть компресуватися, декомпресуватися та

переміщуватися (особливо при компенсації). Отже, синтагматичні особливості описуються термінами компресія, декомпресія, компенсація. У перекладеному тексті проявляються й міжмовно-еквівалентні (калькування, транскрипція, транслітерація) та парадигматичні відношення чергування через добір функціональних відповідників (синонімічний варіант), антонімічний переклад і гіперо-гіпономічну конкретизацію/генералізацію. Перехрещення синтагматичних і парадигматичних властивостей характеризує епідигматичні особливості перекладу, такі як логічний розвиток понять, що призводить до різнотипних семантичних зсувів: денотативних, конотативних, зрощення та розщеплення значень. Використання цих способів допомагає перекладачам до мінімуму зменшити розходження між донором і реципієнтом, зберігаючи картину світу двох мов. Лише таким чином вдається досягти герменевтичної мети перекладу – якомога повніше показати паралельну «мовну картину світу» іншомовців у всій повноті її зв'язків [84, с. 496].

Розглянемо детальніше зазначені способи, а також визначимо особливості їхньої реалізації на структурному рівні.

Міжмовно-еквівалентні способи транскрипції та транслітерації характерні для творення еквівалентів. Транскрипція і транслітерація – це способи перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою літер перекладної мови. При **транскрипції** відтворюється приблизна звукова форма іншомовного слова (*skateboarding, kleptocracy* – *скейтбордінг, клептократія*), а при **транслітерації**, звичній для відтворення назв – їхня графічна форма (*Campbell, Dorset* – *Кемпбелл, Дорсет*). Цей спосіб характерний для формальних відповідників (еквівалентів), якими виступають саме культурні й етнонаціональні запозичення (*Reissfeder* – *рейсфедер; computer* – *комп'ютер; grapefruit* – *грейпфрут*). Перевагами цих способів є

максимальне наближення до мови оригіналу, внаслідок чого перекладач уникає можливості зробити смислову помилку [84, с. 496].

Проте такий підхід не розкриває достатньою мірою значення, приблизно зрозуміле з контексту.

Міжмовно-еквівалентні способи калькування та добір закономірних відповідників спрямовані на досягнення закономірних функціональних відповідників. **Калькування** – це переклад лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем чи слів (якщо це стійке словосполучення) їхніми лексичними відповідниками в мові перекладу. Отже, калькування допомагає створити нову одиницю, яка до деталей копіює структуру вихідної лексичної одиниці: *superpower* – наддержава; *skyscraper* – хмарочос; *mass culture* – масова культура тощо. У ряді випадків калькування супроводжується зміною порядку калькованих елементів: *land-based missile*: ракета наземного базування. Іноколи калькування поєднується з транскрипцією (чи транслітерацією): *miniskirt*: міні-юбка. Калькування допомагає здійснити оптимальний добір функціональних відповідників, проте не завжди пояснює суть явища (усім відомі *fat cats* – *жирні коти*, або *капіталісти*) [97, с. 63].

Закономірні відповідники відзначаються парадигматичним характером заміни, тобто фонемі, морфемі, слову, словосполученню та реченню чи висловлюванню мови оригіналу відповідають аналогічні та цілком еквівалентні одиниці, єдино можливі для мови перекладу.

Ці відповідники, що виступають псевдотрансформаціями, належать (на противагу наступним способам) до єдино можливих варіантів і можуть спостерігатися на основних мовних рівнях: менше на фонетичному, певною мірою на морфологічному, суттєво – на лексичному та іноколи – на синтаксичному рівнях.

Добір функціональних лексичних відповідників включає:

а) варіантні відповідники на рівні слів, словосполучень і речень, що зафіксовані у словнику;

б) відповідники, які не фіксуються в загальних і спеціальних словниках, проте виводяться на основі похідних чи із певної ситуації;

в) незафіксовані двомовними словниками міжмовні синоніми, що своїми семами можуть майже не відрізнятися від закономірних відповідників тощо [84, с. 497].

Граматичні відповідники вважаються регулярними, якщо вони максимально можливо наближаються до значення/смислу відповідних форм і конструкцій перекладної мови. Вони можуть бути морфологічними, коли замінюється якась граматична категорія (Pl-Sg.: *news*: новина), чи синтаксичними.

Кардинальні заміни (псевдотрансформації) синтаксичної конструкції стають необхідними, коли аналогічні конструкції відсутні в мові перекладу. Тому вони, як правило, з'являються значно рідше, ніж лексичні:

It was a very proper room for the manager of a first-class theatre. – Помешкання було обставлене саме так, як належить кабінету директора першокласного театру.

Як бачимо, еквівалентна заміна, що загалом складає парадигматичну підстановку іншомовного засобу, може стосуватися заміщення мовної одиниці/конструкції, рівноцінної іншою, (чи одного символічного образу іншим). У такому випадку переклад зводиться до простої (переважно лексичної) підстановки [96, с. 89].

Парадигматичний спосіб генералізації (гіперонімічне перейменування, за Р. П. Зорівчак) полягає в тому, що дещо специфічне, конкретнее чи видове в перекладі подається узагальнено, тобто за допомогою родового поняття; конкретне, специфічне при цьому опускається, тобто вузьке поняття про реалію замінюється ширшим [55, с. 86]. Застосовуючи цей прийом, перекладач уникає необхідності робити примітки (особливо при другорядних деталях), що засвідчує наступний приклад:

She had been with Michael for five years. In that time she must have got to know him inside and out. Julia wondered if she could be such a fool as to be in love with him.

«Марджері працює у Майкла п'ятий рік і, певно, вже знає найменші його примхи» – подумала Джулія. – Невже вона така дурна, що могла закохатися в нього?

У цьому реченні дієслово «wondered» (основні значення якого «дивуватися», «цікавитися», «мати сумнів») перекладач замінює на слово «подумала», яке є ширшим за значенням [39, с. 65].

Крім того, в художніх творах українською мовою не прийнято з пунктуальною точністю вказувати на зріст і вагу персонажів, якщо це не пов'язано зі спортом: *a young man of 6 feet 2 inches*: «молода людина високого росту». Як бачимо, за принципом дії цей спосіб ґрунтується на парадигматичному чергуванні змістовно відповідних елементів.

Інший парадигматичний спосіб – **спосіб конкретизації** зводиться до заміни лексичної одиниці (слова чи словосполучення) із ширшим лексичним значенням у мові джерела на вужче у мові перекладу. У результаті застосування цього прийому використовуються логічні гіперонімо-гіпонімічні відношення включення: одиниця донору виражає родове поняття, або гіперонім (*меблі*), а створена відповідність реципієнту – застосовне до нього видове поняття, або підклас (*стіл, стілець*), тобто знову спостерігаються чергування при заповненні певної парадигматичної позиції [84, с. 499]. Конкретизація завжди супроводжується диференціацією понять/значень співвідносно з нейтральним родовим:

She had been with Michael for five years. In that time she must have got to know him inside and out.

«Марджері працює у Майкла п'ятий рік і, певно, вже знає найменші його примхи», – подумала Джулія.

В цьому реченні слово ширшої семантики «to be» (основні значення якого «бути», «існувати», «траплятися», «мати місце», «займати», «мати якусь властивість», «залишатися», «належати» та ін.) під час перекладу замінюється словом вузької семантики, що підходить за контекстом – «працювати» [61, с. 7].

Наприклад, у реченні:

In a little district west of Washington Square the streets have run crazy and broken themselves into small strips called 'places', де прямим значенням слова *place* є *місце, сидіння*, перекладач пропонує такий варіант:

Вулиці показилися й розбилися на вузькі смужки, що називаються «проїздами», для того щоб зробити уточнення з метою кращого розуміння тексту читачем [74, с. 103].

Перекладач також використовує конкретизацію для ширшого і повнішого розкриття змісту твору: *At the top of a squatty, three-story brick Sue and Johnsy had their studio: Студія Сью і Джонсі містилася на горищі присадкуватого триповерхового цегляного будинку* [95, с. 141].

Необхідно зауважити, що англійські слова широкої семантики можуть перекладатися на українську мову за допомогою не тільки конкретизації, а й вилучення їх у перекладі взагалі, а також шляхом використання їхніх словникових відповідників.

Синтагматичний спосіб перечленування. Цей спосіб, що об'єднує різнотипні феномени, характеризується спільними для них змінами в лінійній площині тексту – розширенням чи зменшенням його обсягу та, частково, переділом змісту. На лексичному рівні він проявляється як **запровадження нового чи опускання вжитого слова** [84, с. 501]. Цей прийом достатньо розповсюджений при перекладі для наближення до норм рідної мови. В основі цього явища лежать «фонові» чи типові знання носія мови, які дозволяють йому говорити з певними недомовками, що без зусиль сприймають носії його мовної культури:

The new American Secretary of States has proposed a world conference on food supplies.

Новий держсекретар США запропонував **скликати** *всесвітню конференцію щодо харчового забезпечення* [75, с. 413].

Надлишкові слова (а інколи й частини речення) опускають, враховуючи ступінь їхньої необхідності:

So I paid my check and all. Then I left the bar and went out where the telephones were.

Я розрахувався і пішов до автоматів [100, с. 361].

Опускання деяких лексичних елементів, невластивих нормам української мови, спостерігається при перекладі суспільно-політичних і науково-технічних текстів. На проміжному лексико-синтаксичному підрівні із запровадженням нового слова чи опусканням пов'язані лексичне згортання та розгортання.

Лексично-синтаксичне розгортання ґрунтується на використанні замість слова цілого словосполучення з цим значенням. **Лексико-синтаксичне згортання** полягає у використанні замість словосполучення якогось конкретного слова, що не призводить до суттєвої зміни значення.

Як запровадження/опускання слова, так і згортання/розгортання призводять до компресії/декомпресії тексту, що, виражаючи змістово-стильові потреби, має синтагматичне вираження [84, с. 502].

Синтагматичний спосіб перечленування проявляє себе й суто на морфологічному та синтаксичному рівнях як: членування, об'єднання речень і морфолого-категорійна заміни. При **морфолого-категорійних замінах**, які часто бувають наслідком логічного розвитку понять чи компенсації, граматична одиниця оригіналу може перетворитися на одиницю мови перекладу з іншим граматичним значенням [205, с. 98]. Інколи так перекладають прикметники, утворені від географічних назв: *Australian prosperity: процвітання Австралії; the American Government: уряд США.*

При **об'єднанні речень** синтаксична структура двох оригінальних речень при перекладі об'єднується, а при **членуванні** одне речення, відповідно, розбивається на два та більше [214, с. 145]. Подібні зміни можуть, у свою чергу, призвести до **перебудови** їхньої структури, що засвідчує взаємопов'язаність морфолого-синтаксичних категорій [84, с. 502].

Парафрастичний переклад – це такий спосіб перекладу, при якому лексична одиниця оригіналу замінюється (чи доповнюється) словосполученням, яке дає відносно повне визначення його значення засобами мови перекладу. Як правило, цей спосіб, що відзначається певною громіздкістю та багатослівністю, використовують для передачі значення безеквівалентного слова оригіналу. Цей спосіб часто використовують разом з транскрипцією.

Інколи замість описової парафрази використовують наближений переклад, коли замість реалії перекладач застосовує близьку, але не ідентичну їй реалію мови перекладу: *Santa Claus* – *Дід Мороз*.

Перевагами цього способу є ясність, здатність розкрити суть явища. Недоліком є або багатослівність, або перекладна неточність, що витікають із суті явища [84, с. 504].

У процесі членування вихідного тексту і визначення одиниць перекладу виділяються два типи текстових одиниць, які підлягають перекладу: одиниці зі стандартною залежністю від контексту і одиниці з нестандартною залежністю [62, с. 43]. Переклад одиниць зі стандартною залежністю, або, по В. Н. Комісарову, типологічно еквівалентних одиниць, як правило, порівняно легко здійснюється на рівні лексико-граматичних відповідностей з урахуванням типологічних характеристик двох мов. Ці одиниці становлять більшість в будь-якому звичайному тексті і визначають основу перекладу. При цьому перетворення вихідних одиниць такого типу носять також стандартний характер і зводяться до міжмовних відповідностей [93, с. 161].

Одиниці з нестандартною залежністю вимагають особливої перекладацької технології, так як їх структура і функції можуть суттєво відрізнятися в двох мовах і в умовах різних соціально-культурних традицій, а також індивідуального досвіду автора вихідного тексту, перекладача та рецептора тексту перекладу [2, с. 49]. При перекладі цих одиниць потрібні спеціальні прийоми перетворення, при цьому важливо враховувати поєднання таких факторів, як мовний, культурологічний та психологічний [12, с. 241].

Мовний фактор виражається в тому, що перекладач застосовує той чи інший вид трансформації певних елементів вихідного тексту: транслітерацію, калькування, модифікацію, заміну, перекладацький коментар і т. п. [63, с. 18].

Культурологічний фактор виражається у визначенні міри інформаційної упорядкованості перекладного елемента в рамках і за межами вихідного тексту на підставі знань про соціально-культурні традиції, пов'язані з вживанням цього елемента взагалі і в даному конкретному тексті зокрема [19, с. 325].

Психологічний фактор виражається у перекладацькій оцінці ступеню інформаційної упорядкованості даного елемента на підставі особистого досвіду і припущеннях про досвід автора вихідного тексту та/або рецептора тексту перекладу [154, с. 88].

Неперекладність і спотворення – дві основні проблеми перекладу українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою. Щоб їх обійти, перекладачі створюють нові стратегії роботи, нові моделі перекладу. Одним із підходів у перекладознавстві (В. Н. Комісаров) є розгляд перекладу не з вимог «еквівалентності» або «адекватності», а з можливості враховувати цілісну ситуацію в тексті оригіналу і максимально точно її відтворювати при перекладі [92, с. 46]. Такий підхід дозволяє враховувати всю сукупність об'єктів, предметів і явищ, реально існуючих і уявних, а також їх смислові зв'язки в тексті оригіналу [252, с. 49]. Всі складові «ситуації» повинні бути виражені за допомогою

відповідних структур мови перекладу [109, с. 204].

З мовної точки зору, для перекладу таких одиниць вихідного тексту, для яких стандартні відповідності не придатні, у розпорядженні перекладача є три основних групи прийомів: лексичні, граматичні та стилістичні [157, с. 26].

Лексичні прийоми застосовні, коли в початковому тексті зустрічається нестандартна мовна одиниця на рівні слова, наприклад, будь-яка власна назва, властива початковій мовній культурі і відсутня в мові перекладу; термін в тій чи іншій професійній області; слова, що позначають предмети, явища і поняття, характерні для вихідної культури або для традиційного іменування елементів третьої культури, але відсутні або мають іншу структурно-функціональну впорядкованість в культурі перекладу [158, с. 103]. Такі слова займають дуже важливе місце в процесі перекладу, так як, будучи порівняно незалежними від контексту, вони, тим не менш, надають тексту перекладу різну спрямованість, залежно від вибору перекладача [159, с. 14]. Так, українські імена слов'янського походження типу *Людмила* або *Світлана*, будучи переданими по-англійськи з допомогою традиційного прийому транслітерації як *Ludmila* або *Svitlana*, виконують роль внутрішнього імені, але безумовно втратять при цьому позатекстові асоціації: зокрема, таким шляхом неможливо без втрат або коментаря перекласти такі вирази, як *Людмила – людям мила*, *Світлана – світла* і т. п. [192, с. 229]. При перекладі з англійської *Bloody Mary*, будучи у вихідній культурі одночасно назвою коктейлю і алюзією до історичного титулу однієї з англійських королев, має загальну форму для обох значень, тоді як в українській мові за цим виразом закріпилися дві різні форми: *Кривава Мері* (коктейль) і *Марія Кривава* (королева) [108, с. 17]. У більшості контекстів таке розщеплення вихідної єдності виявляється несуттєвим, але варто тільки автору вихідного тексту використати його для створення більш складного текстового образу, що включає ланцюжок або систему нестандартних

залежностей, як перекладач опиниться перед складним завданням: йому доведеться створювати свій власний стилістичний прийом, так як при цьому проблема вибору відповідності з розряду лексичних неминуче переходить в розряд стилістичних, тобто змінюється рівень одиниці, що перекладається [175, с. 73].

Грамотичні прийоми застосовні, коли об'єктом перекладу, обтяженим нестандартними залежностями, є та чи інша граматична структура вихідного тексту, від морфеми до надфразної єдності [204, с. 38]. У порівнянні з лексичними проблемами цей вид проблем являє собою меншу складність для перекладача, однак має свою специфіку і вимагає певних прийомів [176, с. 223].

Перетворення можуть стосуватися будь-яких граматичних форм, в тому числі й тих, які можуть мати в інших контекстах і пряму відповідність [194, с. 51]. При перекладі з англійської мови на українську досить часто має місце невідповідність функцій дієслівних форм, іменних словосполучень та інших граматичних одиниць, зумовлених не стільки типологічними відмінностями, скільки відмінностями в культурно-мовних традиціях щодо даного виду контексту [179, с. 71]. Наприклад, у традиції англійських кулінарних рецептів вживається переважно імператив як форма подання кулінарного дії, тоді як в українській мові ту ж функцію виконує, як правило, невизначено-особова форма дієслова, що збігається з формою третьої особи однини + частка *-ся*:

Bake the buns till light golden.

Булочки випікаються до появи золотистої скоринки.

Цей вид перетворень відноситься до числа граматичних заміन, які полягають у зміні характеру граматичної форми, якщо вихідна форма або відсутня в мові перекладу, або виконує інші функції [25, с. 94].

Крім функціональної заміни та додавання, до числа найбільш поширених прийомів відносяться граматичні трансформації, антонімічний переклад, нульовий переклад і цілий ряд інших [33, с. 48].

Стилістичні прийоми перекладу застосовуються в тих випадках, коли об'єктом перекладу служать стилістично забарвлені одиниці вихідного тексту [201, с. 74]. Як відомо, деякі зі стилістичних одиниць взагалі не можуть бути перекладені, інші вимагають істотних перетворень, і лише дуже незначна частина стилістично відзначених елементів вихідного тексту отримує при перекладі стандартний відповідник [99, с. 52]. До числа найбільш поширених стилістичних форм відноситься метафора, переклад якої багато в чому залежить від того, наскільки близькі або далекі одна від одної культурно-мовні традиції вихідної мови і мови перекладу [45, с. 13]. В англійському тексті метафора дуже часто носить ігровий характер і містить в собі не тільки сам образ, а й більш-менш явно виражений іронічний відтінок смислу, нерідко за рахунок стилістичної конвергенції, поєднання декількох стилістичних прийомів в рамках однієї одиниці тексту [220, с. 298]:

There was not an organ in his body that had not been drugged and derogated, dusted and dredged, fingered and photographed, removed, plundered and replaced.

У цьому реченні метафора поєднується з градацією, алітерацією, гіперболою, сприяючи тим самим створенню абсурдно-гротескового образу медичного обстеження [101, с. 113]. Збереження словесного складу вихідного тексту набуває очевидний конфлікт з передачею стилістичного ефекту, тому в перекладі даний текст неминуче піддається перетворенню в цілях збереження можливо більшої частини коннотата (термін Р. Г. Піотровського), тобто «сукупності емоційних, оціночних і смислових асоціацій, що містяться в даному знаку та служать базою для вторинного семиозису» [150, с. 19].

Єдиним вірним шляхом, що дозволяє зберегти якусь частину таких асоціацій, що створюють основу вихідного образу, є спроба реконструкції вихідного поєднання стилістичних прийомів, хоча як слова, так і самі прийоми можуть змінитися [104, с. 29]. Наприклад, не цілком притаманна

українській мові алітерація в такого роду контекстах може бути замінена або римою, або ритмічним повтором. У результаті в українському перекладі вихідний текст може отримати, наприклад, такий вигляд:

Всі частини його організму перевірили і провітрили, вийняли і висушили, промацали і простукали, відгвинтили, полагодили і пригвинтили на місце.

В цілому до числа основних прийомів стилістичного перетворення відносяться заміна словесного складу, заміна образу, заміна тропу (або фігури мови), вилучення переносного значення, дослівний переклад (з коментарем або без) [32, с. 81].

Вибір конкретних перекладацьких трансформацій серед різних прийомів перетворення залежить від встановленого перекладачем характеру одиниці перекладу в початковому тексті [251, с. 183].

Висновки до розділу 1

Не дивлячись на свій довгий шлях формування, ономастика як окрема галузь філологічної науки почала стрімко розвиватися лише в першій половині ХХ сторіччя. Цьому посприяли дослідження французьких і бельгійських лінгвістів, пізніше – чеських і польських, а незабаром після цього – радянських, зокрема, українських, ономастів.

Українські ономастичні студії зробили значний внесок до розвитку досліджень з класифікацій ономастичного простору, етимологічного походження окремої пропріальної лексики, семантики і прагматики власних назв тощо. Але сучасна ономастична наука не зупинилася на цьому і, враховуючи той факт, що сама по собі вона є галуззю міждисциплінарною, стала проникати до інших філологічних напрямків, створивши таким чином певний плацдарм для вивчення особливостей і труднощів перекладу окремих класів пропріативів, пов'язаних із їх

специфічною національно-культурною маркованістю та вживаністю у різних сферах буття.

Перекладознавча наука також не стоїть на місці. З початку ХХ сторіччя європейське і, зокрема, вітчизняне перекладознавство демонструє ефективну працю теоретиків та практиків перекладу, які запропонували світові безліч загальних і спеціальних перекладацьких класифікацій засобів, методів, концепцій, шляхів відтворення лексики одних мов інструментами інших.

Терміни «еквівалентність» і «адекватність» здавна використовуються в перекладознавчій літературі, коли мова йде про переклад національно- і культурно-маркованих одиниць, реалій, власних назв тощо. Часом у них вкладається різний зміст, а іноді вони розглядаються як синоніми.

У даній роботі «еквівалентність» протиставляється «адекватності». У першому випадку основною цінністю є чіткість передачі внутрішньої організації вихідного тексту, доскональна вірність його змісту. У другому пріоритетною виступає легкість сприйняття нового тексту мовою перекладу, його «читабельність». Як результат, в рамках цих теоретичних підходів на практиці по-різному використовуються перекладацькі прийоми та засоби відтворення вихідних одиниць.

Фахівці, які покладаються на ідею «еквівалентності», шукають варіанти, найбільш близькі до оригіналу, і зустрічаються з проблемою «неперекладності»: далеко не кожному слову чи явищу одного мовного середовища є точний відповідник в іншій мові. Перекладачі, які виходять з пріоритету «адекватності», прагнуть передати зміст оригіналу таким чином, щоб не виникало ситуації «неперекладності». Тобто, передача змісту відбувається за допомогою так званої «адаптації». Слова і явища, відсутні в мовному середовищі, де отримує нове життя вихідний текст, замінюються на найбільш близькі за змістом аналоги. У цьому випадку може виникати проблема спотворення оригіналу.

Аналіз наукової літератури з перекладознавства надав можливість

дійти наступного висновку: у перекладі лексичних одиниць, що мають денотати у духовній і матеріальній культурах, цим структурам відповідають міжмовно-еквівалентні способи транскрипції та транслітерації, характерні для творення еквівалентів; калькування та добір закономірних відповідників, спрямовані на досягнення закономірних функціональних відповідників; парадигматичні способи генералізації і конкретизації; синтагматичний спосіб перечленування; парафрастичний переклад.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методологічні основи дослідження

Звертаючись до методики ономастичних досліджень, відмітимо, що особливе місце власної назви в мові, а ономастики – в мовознавстві, неминуче призводить до спеціалізації методів дослідження цього лексичного шару. Не дивлячись на те, що у сучасних ономастичних дослідженнях застосовуються усі без винятків лінгвістичні методи, більшість із них використовуються не у тому ж самому вигляді та обсязі [3, с. 11]. З іншого боку, ономастичний матеріал потребує для свого всебічного дослідження впровадження деяких додаткових прийомів, що не створюють достатнього ефекту при вивченні загальної лексики. Найчастіше в ономастиці науковці звертаються до дескриптивного, ареального, генетичного, типологічного методів, а також до різноманітних прийомів і методів порівняльно-історичного мовознавства.

Необхідно звернути увагу на відсутність чіткого розмежування прийому і методу, методу і напрямку тощо. Часто трапляється, що будь-який спосіб дослідження, що зародився у вигляді наукового або науково-технічного прийому, поступово розростається до чітко окресленого методу, а згодом визначає цілий науковий напрямок або галузь знань. Так сталося, наприклад, у загальній лінгвістиці з порівняльно-історичним і типологічним методами [27, с. 113]. Абсолютно очевидно, що неможливе існування однозначної відповідності цих термінів при вивченні загальної та ономастичної лексики. Перш за все, це пояснюється тим, що всі лінгвістичні методи передбачають вивчення мов як глобальних цілісних систем, а власні назви являють собою лише частину лексичного складу [8, с. 54]. Крім того, вони нерідко виявляються словами запозиченими, неоднорідними за своєю сутністю і навіть сторонніми для систем, що їх прийняли.

Існують методи, що мають загальнонауковий характер, наприклад, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, індукція, дедукція тощо. Ці

загальні принципи конкретизуються не тільки в кожній науці, але й у кожному окремому дослідженні [29, с. 6].

Науковці дійшли висновку, що майже неможливо перерахувати всі окремі прийоми дослідницької роботи. Але прийоми загальні, які застосовує більшість дослідників, визначити необхідно. Для цього потрібно спочатку відповісти на одне принципово важливе запитання: чи користується ономастика прийомами і методами суто лінгвістичними або, окрім цього, також і прийомами та методами будь-яких інших наук [130, с. 18].

Серед сучасних лінгвістів, які вивчають ономастику, вважається, що будь-який об'єкт світового простору може мати власну назву, тому що не існує жодних мовних або суспільних заборон, що можуть заперечити цьому. Відповідно, потенціальними претендентами на отримання власних назв можуть бути всі без винятку речі, за наукове дослідження яких відповідають усі науки в світі. З цього випливає, що подібний підхід до ономастики, з одного боку, безмежно розширив би її об'єкт і коло наук, що межують з нею, а з іншого боку – позбавив би ономастику свого обличчя та специфіки. До речі, до потенціальних претендентів на отримання загальних назв можуть бути будь-які об'єкти пізнані, непізнані або ті, що пізнаються. А це означає, що і в цьому плані принципова різниця між власними назвами і загальними відсутня [155, с. 92].

Власні назви – слова, і так чи інакше вони входять до складу лінгвістики і досліджуються її методами. Космоніміка не оперує методами космонавтики і не базується на космогонічних теоріях, зооніміка не застосовує методів зоології, а астроніміка не вивчається методами астрономії чи астронавігації. Якщо продовжити цю думку, то, очевидно, антропоніміка не залучає методів антропології, а топоніміка не повинна користуватися методами топографії і географії. Всі розділи ономастики можуть лише використовувати деяку інформацію, деякі

досягнення, отриманні дослідниками цих спеціальностей. Додамо, що багато власних назв та імен виникли задовго до появи вищезгаданих наук, а творці цих назв послуговувалися аж ніяк не науковим світоглядом [166, с. 43].

Однак, будь-які ономастичні дослідження можуть відзначатися своєю міждисциплінарністю. Так, наприклад, у студіях з дослідження пропріативів такі прийоми, як атрибуція пам'ятників, палеографічний аналіз та інші, що широко використовуються істориками, виявляються також корисними. Але спрямовані вони на об'єкти, що виділяються лінгвістами, і слугують для того, щоб встановити хронологічну послідовність і автентичність текстів, що вивчаються. Лінгвіст і краєзнавець по-різному користуються даними географії або історії, а також науковими та технічними прийомами, запозиченими у географів та істориків. Із всього запозиченого інструментарію ономастові важливо лише, коли і яке слово могло стати назвою одного з об'єктів на даній території або у даній культурі та за яких обставин.

Необхідність аналізу культурно-історичного фону, на якому створювались назви і на тлі якого вони відображались, потребує звернення ономастів до географічних, історичних та інших екстралінгвістичних матеріалів [184, с. 29]. Однак лінгвіст дивиться на власні назви зовсім інакше, ніж географ чи історик, і жодне злиття їх підходів до ономастичних досліджень принципово неможливе. У той саме час історією та географією не вичерпується той комплекс екстралінгвістичних знань, що необхідний лінгвістові, який займається ономастикою. Його цікавить і психологія людини, яка створює назву, і соціологія колективу, що сприймає цю назву або не приймає яке-небудь ономастичне новоутворення, і логіка, що дає підставу для різного роду ономастичних класифікацій, і духовна та матеріальна культура, відірвано від яких назви позбавляються тих коренів, якими вони

пов'язані з соціумом. Саме зв'язок з культурою народу робить власні назви особливо яскравими засобами художньої виразності [191, с. 281].

Не дивлячись на підвищений вплив екстралінгвістичних факторів на складання ономастичних систем, не можна констатувати безпосередню залежність типів власних назв від історичних формацій. Вплив історичних факторів опосередковано через мову та її лексичну систему. Умови життя створюють лише відомі передумови для прискореного або вповільненого розвитку окремих типів назв і найменувань. Вплив будь-якої доби завжди пом'якшується і нейтралізується традиційністю ономастичних систем і силою народних звичок.

Таким чином, можна констатувати, що ономастика в різних її розділах може використовувати дані багатьох наук, може навіть користуватися деякими робочими прийомами останніх, відповідно пристосувавши їх для своїх цілей, але не може використовувати методи та напрямки інших наук, тому що вона працює лише з мовним матеріалом, який може бути досліджений лише завдяки лінгвістичним методам.

Це робить неможливим визначення ономастики як міждисциплінарної науки. Така її атрибуція, як правило, належить географам, які займаються топонімією, археологам, які застосовують у своїх дослідженнях гідронімічні дані, історикам або етнографам, які мають справу з антропонімами, топонімами, етніонімами, ідеононімами, прагматонімами тощо. Однак під їх впливом іноді про міждисциплінарність ономастики говорять і лінгвісти, недооцінюючи той факт, що ономастична лексика, яка складає велику частину лексики взагалі, може вивчатися тільки лінгвістичними методами і що вони як лінгвісти покликані перш за все займатися саме цим [206, с. 312].

В ономастиці немає того становища, яке склалося в ряді наук, які виникали «на стику» різних дисциплін і через це виявлялися

«змішаними», що залучали прийоми і методи інших наук, як, наприклад, застосування методів фізики і хімії в біології та медицині, технічних прийомів у медицині, фізіології тощо. Всі прийоми та методи, які використовує лінгвістика при дослідженні лексики, можуть бути застосовані і до ономастичної лексики.

Як і в будь-яких галузях знань, в ономастичних дослідженнях передбачається наявність матеріалу, концепції та методу, причому в різних типах досліджень співвідношення цих компонентів може бути різним. Наприклад, метою дослідження може бути перевірка окремого методу на конкретному матеріалі або відбір матеріалу за допомогою окремого методу в світлі конкретної концепції. Від характеру об'єкта дослідження і поставлених завдань залежить і набір прийомів, якими оперує науковець [236, с. 11]. При цьому у творчій лабораторії дослідника вони зазвичай злиті настільки тісно, що при будь-якому самоаналізі він не наважився б їх роз'єднати. Його досвід та інтуїція, в поєднанні з його науковим світоглядом, дозволяють дивитись на матеріал своїм, лише йому властивим образом. Інший дослідник на тому ж самому матеріалі може зробити абсолютно інакшу роботу, у зв'язку з іншою творчою спрямованістю та іншим баченням матеріалу [228, с. 52].

У зв'язку зі згаданими вище факторами може бути виокремлено чотири основних методи лінгвістичних досліджень, які певною мірою застосовуються в ономастиці – дескриптивний (описовий), порівняльно-історичний, порівняльно-типологічний та ареальний. Стосовно лінгвістики вони детально описані в книзі «Общее языкознание. Методы лингвистических исследований» [130]. Кожен з цих методів супроводжує велика теорія, оскільки, формуючись в якості теоретичного результату минулого дослідження, метод виступає як вихідний пункт та умова для наступних досліджень. У своїх студіях з методології та методики ономастики Ю. О. Карпенко стосовно даної

праці Б. О. Серебренникова зазначив, що в роботі «... серйозно й глибоко розглядаються фундаментальні проблеми лінгвістичної методології». На сучасному етапі встановлення методики та методології спеціальних ономастичних досліджень, нажаль, не відбулося значних змін. Але, врешті решт, розв'язання вирішуваної наукової проблеми найповніше було запропоноване Ю. О. Карпенком, чії роботи разом із менш сучасними укладають фундамент для вирішення актуальних ономастичних проблем, на який є необхідність спиратися під час організації тих чи інших ономастичних досліджень. Опрацювавши висновки своїх попередників, науковець зазначає, що «... методом називається сукупність прийомів, послідовне використання яких дозволяє досягти певної, заздалегідь сформульованої мети. Методологія ж являє собою сукупність методів, послідовне застосування яких дає змогу одержати певний бажаний результат...» [81, с. 282-289].

Однак на практиці дуже складно провести межу між методом і прийомом, а також виявити ієрархію методів. Лінгвістичні методи не однорідні. Серед них є загальнофілологічні, що використовуються не тільки в лінгвістиці, але й у літературознавстві, джерелознавстві, як, наприклад, текстологічний аналіз. Певна кількість лінгвістичних методів і прийомів зародилася в інших областях знань і з деякою модифікацією була залучена до досліджень з мовознавства. Наприклад, теорія стилів зародилася в архітектурі, звідки потрапила до літератури і потім до мовознавства. Стилістика власних назв – окремий приклад проникнення теорії стилів, пов'язаного з культурологічними та іншими проблемами і дуже далеке від своїх первісних втілень [291, с. 421].

Картографічний метод спочатку був дуже далеким від лінгвістики, оскільки виник у процесі землеопису і був пов'язаний з географією, топографією, геодезією. У діалектології та топоніміці він знайшов свій подальший розвиток і спеціалізацію.

Стратиграфічний метод народився у геології, де він на сучасному етапі перетворився у розділ історичної геології, що зветься стратиграфією і оперує вже своїми методами. Цей метод був запозичений лінгвістикою, яка в пошуках зниклої мови-субстрату і результатів її впливу на сучасний стан мови також почала досліджувати мовні страти. Визначенню ареалів субстрату допомагає топонімічний матеріал. Ономастика, окрім того, що вона може зробити в цій області значний внесок до загальної лінгвістики, активно використовує цей метод сама, в своїх цілях [293, с. 735].

Методологія окремої науки об'єднує її методи та методики. Як зауважив Б. О. Серебренников, «даже в тех случаях, когда метод в сущности имеет одну и ту же цель и направленность, например изучение конкретного языка при помощи сравнительно-исторического метода, методика исследования применительно к различным сторонам языка не будет одинаковой» [130, с. 79]. У даному дослідженні зроблено спробу знайти особливості методології ономастики, враховуючи специфіку предмету дослідження і мети ономастики як спеціальної галузі лінгвістики (приймаючи до уваги окремі особливості таких її розділів, як антропоніміка, ідеоніміка, прагматоніміка, топоніміка тощо) [299; 300].

Предмет дослідження ономастики – лексичні підсистеми в будь-якій мові (тому що не існує мов, які б не мали власних назв та імен). Через особливу ономастичну спрямованість системи назв кожної мови мають деякі риси, що поєднують їх із системами назв інших мов, тобто риси, зовнішні у відношенні до основних закономірностей, що формують систему конкретної мови. У той самий час назви й імена будь-якої мови зазнають у кожній мові особливої адаптації, уніфікації, вирівнювання за аналогією тощо, і це надає певної цілісності всім іменам і назвам відомої мови та різко відмежовує їх від найменувань інших мов. Особливості онімної лексики проявляються не тільки в

певному відборі лексем, але й у їхньому фонетичному, орфоепічному, орфографічному, морфологічному, словотвірному оформленні, у характері сполучуваності слів в онімах-словосполученнях та основ – в онімах-композиціях [297, с. 512-514].

Усі ці особливості онімної лексики призводять до певного використання лінгвістичних методів при її дослідженні. Відповідно, мова йде не про відкриття якихось нових методів, спеціально ономастичних, а про виявлення особливостей методології ономастики, про певну комбінаторику вже відомих методів і прийомів, характерну для ономастичних досліджень [166, с. 104].

Отже, зупинимося на методах і прийомах, що використовувались для досягнення цілей даного дослідження, зберігши наскільки можна їхню послідовність.

1. *Мовна атрибуція зібраного ономастичного матеріалу.* Знаходження одночасно на одній території і навіть усередині однієї онімічної системи назв і найменувань, створених у різні епохи й у різних мовах, складає одну з ономастичних універсалій. Тому перш ніж перейти до послідовного опису зібраного ономастичного матеріалу, необхідно провести атрибуцію назв і збір інформації щодо мовних станів кожної з мов, які приймали участь у формуванні назв даної вибірки на момент створення найменувань і на теперішній час.

2. *Текстологічний аналіз.* Підчас вибірки онімічного матеріалу з тексту необхідний аналіз самого тексту для уточнення в ньому ролі власних назв, а також надійності й автентичності самого тексту. Найменування, як правило, не створюється в тексті, а існує задовго до його появи та незалежно від нього. Серед численних і різноманітних текстів можуть бути виділені такі, в яких власні назви переважають (акти стандартизації, архівні записи, довідники, інвентарні описи, каталоги виставок і вернісажів, мапи, словники різного типу тощо), і такі, де назви зустрічаються рідше (туристичні гіді, тексти

інформаційного або рекламного характеру тощо). Текстологічний аналіз документів такого типу полягає у добірці однотипних текстів, їх описі, вилученні з них назв і найменувань, документації та хронологізації назв у залежності від тексту. Дослідник цієї галузі також і сам створює ономастичні тексти – різноманітні ономастикони: довідники ідеонімів і прагматонімів, списки та словники, що можуть містити пояснювальну інформацію до кожної назви предметів духовної і матеріальної культури, їхній переклад іноземними мовами тощо.

3. *Інвентаризація ономастичного матеріалу.* Перш ніж розпочати лінгвістичний аналіз тих чи інших одиниць конкретного національного ономастикону, необхідно виявити його специфічні семантичні поля та ієрархічні відносини мікрополів, які йому підпорядковуються. Такі ж вимоги залишаються актуальними, коли дослідник працює у більш вузькій області ономастики, наприклад, якщо він ставить перед собою мету вивчити особливості перекладу окремих класів українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою. В будь-якому випадку дослідження починається з інвентаризації.

Специфічний набір національних ономастичних реалій оптимальніше вимальовується підчас конфронтації з інонаціональним матеріалом. Одразу ж необхідно підкреслити, що ступінь національної специфіки суттєво відрізняється залежно від ономастичного поля.

Складним вважається співставлення самих типів найменувань у різних народів, особливо якщо звернутися до різних неофіційних комунікативних ситуацій. При офіційному іменуванні різними виявляються самі антропонімічні, ідеонімічні, прагматонімічні, топонімічні формули тощо, тобто будова та місце окремих ономастичних лексичних одиниць і номенів, що входять до складу ідеонімних і прагматонімних назв даної національності в певну епоху. Як правило, сучасна форма найменування зумовлена історією, культурою, релігією народу.

Точкою відліку при стандартному опрацюванні ономастики зазвичай вважають офіційно прийняті форми онімів. Однак оскільки кодифіковані форми онімів органічно пов'язані і з системою онімів, що є притаманною більш низьким стилям мовлення, і з формами діалектними, то останні також не можна ігнорувати при аналізі наддіалектної онімії. Це дуже важливо, тому що при порівнянні окремих національних ономастиконів часто виявляється, що одні й ті самі фрагменти ономастичного простору в різних системах представлені по-різному.

4. *Класифікація назв.* «Наука починається зі встановлення відмінностей і тотожностей», – Аристотель [5, с. 535]. Звідси надзвичайно важливої ролі набувають усі можливі класифікації, які допомагають виявляти досліджувані категорії та відокремлювати їх від явищ, пов'язаних з ними, але такими, що відносяться до інших категорій. Класифікація у будь-якій науці – важливий етап роботи, в процесі якого відбираються категорії для вивчення, здійснюється членування поля науки, уточнюється об'єкт дослідження. Значний вклад до розвитку лексичних, і в тому числі ономастичних, класифікацій зробили логіки, а особливо – школа англійських логіків. Складність об'єкту ономастичних досліджень призводить до принципової неможливості створення єдиної вичерпної класифікації її матеріалу і потребує певної кількості різних класифікацій за різними принципами.

Класифікації в ономастиці та «навколоономастичних» галузях здійснюються за різними принципами: за типами об'єктів, що іменуються, за мовною приналежністю назв, за характером лексичних основ, за етимологічним походженням, за перекладацькими трансформаціями тощо.

5. *Диференційний і генетичний аналіз.* Об'єднання спорідненого і розмежування гетерогенного матеріалу вкрай необхідне,

наприклад, при обробці польових записів. Чи розглядати імена Ісак і Айзек, Варвара і Барбара як одне чи як різні, чи зближати відоме церковне Іоанн із українським іменем Іван або англійським John, як це робиться багатьма лінгвістами, перекладачами та іншими спеціалістами. Саме положення власної назви у мові потребує її чіткого протиставлення іншим лексичним одиницям. Тому дослідник або окреслює шляхи об'єднання варіантів назви в єдину сукупність на основі їх генетичної спільності, або шукає критерії їх розмежування, наприклад, на основі співставлення з певними офіційно підпорядкованими списками.

6. *Етимологічний аналіз.* Етимологізація в ономастиці – це прийом, який часто застосовують, не маючи для нього достатніх підстав, достатнього матеріалу і не підозрюючи про ті обмеження, які тут мають місце. Кожен дослідник, зібравши хоча б мінімальний матеріал, поспішає дізнатися, від якого апелятиву утворена та чи інша назва, не поглиблюючись до етимології відповідного апелятиву. Однак між найменуванням і апелятивом буває багато проміжних етапів, проходячи через які змінюються назви, міняються їх моделі та форми, губиться зв'язок із початковим апелятивом, а замість нього виникає зв'язок зі словами, до яких назва в дійсності ніякого відношення не має.

Етимологічний аналіз в ономастиці відрізняється від етимологізації в апелятивній лексиці тим, що для оніму достатньо виявлення апелятиву або первинної власної назви, що лежить в основі етимологізованого найменування [306, с. 611]. До формальних способів етимологізації можна віднести пошуки подібного за формою апелятиву, а також виявлення розподілу елементів онімічної лексики у просторі. Однак варто звернути увагу на те, що достовірні ономастичні етимології можуть бути отримані тільки при співставленні з етимологізованою назвою самого ж ономастичного матеріалу.

Етимологізації можуть підлягати не тільки «затемнені», але й «прозорі» оніми. В останньому випадку легше спостерігається словотвірна модель, якщо це не вторинне зближення з відомим словом, оскільки аналіз нерідко виявляє, що добре освоєне, асимільоване даною мовою найменування є іншомовним за своїм походженням.

7. *Словотвірний аналіз.* Вивчаючи ономастичну систему, дослідники мають на увазі перш за все територію, а не мову, оскільки будь-яка ономастична система має субстрат і містить різномовні назви й найменування. Коли мова про ономастичний словотвір, науковці виходять не з територіальної, а з мовної приналежності власних назв. У кожний період на певній території зазвичай переважає одна мова (рідше – дві конкуруючі). Ономастичний словотвір складає підсистему в словотвірній системі переважаючої мови, при цьому запозичені назви, як правило, адаптуються нею [309, с. 427].

Словотвірний аналіз в ономастиці тісно пов'язаний з ономастичною етимологізацією. Однак, оскільки власні назви – утворення індивідуальні та нерегулярні, не можна з повною впевненістю стверджувати, що проміжні, не засвідчені джерелами форми їх, дійсно, були. Можливо тільки ймовірно висловитися на користь того, що вони могли бути.

8. *Структурний аналіз.* Структурний аналіз в ономастиці є скоріше не методом, а прийомом. З його допомогою виявляються онімічні моделі, лексеми й афікси, що їх заповнюють. Структурний аналіз не завжди може бути успішно реалізований, перш за все через складність виділення окремих частин назви. Корисний на певному етапі, такий аналіз не може існувати самостійно, без підкріплення культурно-історичними фактами. Цей прийом виявляється більш плідотворним у тому випадку, коли у дослідника склалася своя ономастична концепція, для підтвердження якої він залучає матеріал необхідних структур.

9. *Аналіз варіантів найменувань.* Аналіз варіантів власних назв і найменувань може дати багато корисного для розвитку історичної діалектології, ареальної лінгвістики, перекладознавства, а разом з тим – і для поповнення історичних знань відсутніми фактами.

10. *Імовірнісна перевірка.* Будь-яка лінгвістична інтерпретація матеріалу, навіть первинна, має обов'язково проходити ймовірнісну перевірку. Це своєрідний самоконтроль дослідника, аналіз пройденого шляху, оцінка результатів з точки зору відповідності їх дійсності. Одні й ті самі факти в ономастиці можуть мати різні пояснення на основі різних мов і різних структурних моделей однієї й тієї ж мови. Імовірнісна перевірка має своєю метою уточнення, з фактами якої мови варто співставляти компоненти даної назви, який ступінь достовірності її аналізу на основі тієї чи іншої з можливих для даної території і культурного середовища мов, на основі матеріалу якої мови назва отримує найбільш переконливе ономастичне та культурне обґрунтування [10, с. 19].

11. *Статистичний аналіз.* Статистичні підрахунки складу і типів найменувань, а також певних іменних компонентів всередині якоїсь живої онімічної системи тощо становлять значний інтерес для дослідника. Найбільш частотні службові компоненти у складі власних назв свідчать про продуктивність окремих словотвірних типів і моделей, найбільш частотні онімічні основи дають відомості про суспільні смаки, моду, менталітет, а також популярність відомих реалій, назви яких використовуються в якості іменних основ. Іноді статистичні підрахунки сприяють інвентаризації ономастичного матеріалу, дозволяючи дослідникові впевнитися у достатній повноті його складу.

Не дивлячись на велику кількість цікавої інформації, яку отримує дослідник за допомогою підрахунків, статистичний аналіз не може бути самостійною метою ономастичного дослідження. Він дає лише гарні ілюстрації для докладного опису ономастичних станів, що проводиться

лінгвістичними методами, і служить підтвердженням або спростуванням ономастичних концепцій і гіпотез.

Однак статистичний аналіз може виявитися і дуже шкідливим, якщо підрахунки проводяться на недостатньо повно вивченому, описаному та опрацьованому матеріалі, де багато чого може бути випадковим. Наприклад, у деяких працях за 100% приймаються буквально декілька назв і від них вираховуються відсотки: 4 назви з 7 оголошуються як «більше 50%». Саме тому будь-якому розрахунку повинен передувати ретельний аналіз.

12. *Виявлення ономастичних універсалій.* Порівняння ономастичних станів різних епох, територій, мов показує, що поряд із багатьма специфічними рисами, для будь-яких або майже будь-яких власних назв можна виокремити низку ознак, постійно та повсюди їм властивих. Це ономастичні універсалії. Вони свідчать про спільність людського мислення, про єдині принципи номінації, про єдині шляхи еволюції іменних систем тощо. Не існує мови, в якій б не було власних назв. Типи найменувань, не дивлячись на всі специфічні відмінності, групуються навколо реалій, що йменуються. В кожній мові виділяються періоди, коли в області онімічних систем спостерігаються ускладнення, заміна однокомпонентних найменувань багатоконпонентними, і періоди, коли настає тенденція до спрощення найменувань, до заміни довгих назв коротшими, а багатоконпонентних систем системами з меншою кількістю обов'язкових компонентів [7, с. 136].

Ономастичні закономірності тісно пов'язані з культурою. Паралельність розвитку культури і мови призводить до паралельності розвитку ономастиконів у народів різних країн. Так виникають і ономастичні універсалії. Вони лише частково співпадають із загальномовними універсаліями, тому що відносяться до спеціальної лексики, тісно пов'язаної з екстралінгвістичною реальністю. Вплив останньої на ономастичну лексику проявляється в кожній мові по-

різному, залежно від її особливостей, завдяки чому склад онімичної лексики в кожній мові виявляється унікальним і неповторним, а це також складає одну з ономастичних універсалій.

Такими є основні методи та прийоми дослідження власних назв, що застосовувалися у даній праці для виконання поставлених завдань. Далі розглядається проблема наукового пошуку власних назв й найменувань на позначення предметів духовної та матеріальної культури в українському ономастичному просторі як одне з методологічних питань дослідження.

2.1.1. Проблема наукового пошуку назв матеріальної та духовної культури в українському ономастичному просторі

Науковий пошук ономастичного матеріалу – перший і важливий етап у будь-якому ономастичному дослідженні. Збирання матеріалу може проводитися з різних джерел. Наприклад, для робіт у сфері культури мовлення цікавими для вивчення є літературні джерела (мемуари, щоденники), для роботи в області наголошення власних назв – віршовані тексти, для встановлення норм словотвору і відмінювання – публіцистика. Історичний аспект ономастичних досліджень потребує звертання до картографічних матеріалів різних часів, до історичних творів, актових записів, літописів тощо. У кожному випадку необхідно встановлювати критерії надійності джерела інформації. У випадку збирання матеріалів із писемних джерел необхідний також текстологічний аналіз, виявлення протографу (у рукописах), якщо можливо – особистості та діалектної бази того, хто писав.

З метою виявлення ономастичних ареалів, а також для з'ясування залежності власних назв від особливостей місцевого діалекту, звертаються до збирання живого ономастичного матеріалу з вуст носіїв

певних діалектів. Нажаль, стосовно східнослов'янського матеріалу складно говорити про контакти ономастів і діалектологів, оскільки в українській діалектології при збиранні польового матеріалу певний час ігнорувалися власні назви, не дивлячись на їхній тісний зв'язок з апелювальною діалектною лексикою і ті цікаві факти, які ономастика могла дати діалектологам. Тому зараз ономаст у діалектолога може взяти лише деякі загальні дані про фонетичну систему говору чи особливості його словотвору [64, с. 12].

Оскільки вибірка матеріалів із існуючих текстів є доступною практично кожному досліднику, зупинимося на збиранні живого ономастичного матеріалу, який, якщо про це не потурбуватися завчасно, може бути загубленим для науки. На цю проблему звернули свою увагу ще радянські дослідники, особливо важливим це вважалося у зв'язку з тими змінами, що почали відбуватися навколо них, і, до речі, мають місце й у сучасній лінгвістиці. Величезний лексичний матеріал йде назавжди разом із старшим поколінням. Якщо його не зібрати цієї ж миті, не записати і не піддати попередній обробці (у вигляді статей, монографій, дисертацій або картотек), безцінний матеріал назавжди загине. Так, наприклад, німецькі філологи ще в середині ХХ сторіччя практикували дисертаційний метод вивчення топонімів. Уся територія тодішньої НДР була поділена на невеликі ареали. Кожен дисертант описував 200-250 назв, що належали до його ареалу, виявляючи їхні форми в історичних пам'ятках різних періодів від їх першої появи, визначаючи етимологію [166, с. 93].

Враховуючи все, сказане вище, можна дати детальний огляд проблематики, пов'язаної з пошуком і збиранням матеріалу, вказуючи на те, що може бути, що потрібно шукати, на що звернути увагу. Особливо спостережливим повинен бути дослідник на територіях із двомовним населенням, оскільки одні й ті самі явища можуть бути там

виражені засобами різних мов, при цьому можливе пряме запозичення, калькування або переклад [70, с. 13].

У даному дослідженні досліджуються українські ідеоніми та прагматоніми разом з їхньою специфікою, функціоналом та особливостями їх перекладу англійською мовою, тому існує необхідність звернутися до проблематики наукового пошуку цих двох ономастичних класів наряду з окремими антропонімами і топонімами, що часто є певною мірою лексичними складовими власних назв предметів духовної і матеріальної культури [71, с. 4].

У різних народів здавна існувала традиція давати індивідуальні назви окремим предметам або явищам: зброї, музичним інструментам, посуду, меблям, не кажучи вже про твори мистецтва, транспортні засоби, свята, історичні події тощо. Якою мірою, в яких куточках нашої країни збереглися подібні традиції та чому, якого типу слова використовуються для найменування предметів і явищ – це загальні й основні питання, на які й досі немає відповіді. У людей різних національностей і віросповідань подібне відношення до артефактів та суспільних явищ розвинене по-різному, і виявлення подробиць щодо цього має велике пізнавальне і культурне значення [178, с. 9].

Сьогодні в багатьох країнах сучасний і частково історичний ономастичний матеріал зібраний повністю. У ряді країн створені спеціальні ономастичні атласи, які враховують не тільки сучасний стан, але й ономастичну картину в минулі сторіччя. На основі співставлення ономастичного матеріалу з діалектними ізоглосами робляться висновки щодо розселення мовних колективів – носіїв окремих діалектів у дописемний період. Вивчення ономастичних вкраплень, що належать до однієї мови, на території з іншою мовою, в яких нерідко консервується більш архаїчний стан онімичних основ, дозволяє відроджувати старіший, ніж відомо з писемних пам'яток, стан тієї чи іншої мови. Такі можливості ономастики, що розширюють кордони наших знань,

отриманих іншими методами, покладають великі сподівання на цю область дослідницької роботи [182, с. 17].

2.1.2. Місце ідеонімів і прагматонімів у системі класифікації української ономастичної лексики

Особливості класифікації досліджуваного матеріалу та методологічних засад, на яких будується вивчення ідеонімних та прагматонімних полів в ономастичному просторі, необхідно розглядати як систему, в якій подано розгорнуті поняття та шляхи проведення ономастично-перекладознавчого аналізу актуального матеріалу.

Відомо, що необхідність виділяти якийсь предмет з безлічі схожих предметів незалежно від ситуації спілкування і не називаючи уточнюючих ознак призвела до привласнення цьому предмету окремої назви, якою не можна буде назвати будь-який інший схожий предмет. Така назва є власною. Власні назви служать для індивідуального позначення предмету безвідносно до ситуації, що описується, і без обов'язкових уточнюючих визначень. Власні назви виконують функцію індивідуалізуючої номінації. Предмет, що позначається власною назвою, називають референтом. Референтами власних назв можуть бути люди, тварини, установи, компанії, географічні та астрономічні об'єкти, кораблі та інші предмети.

До власних назв можна зарахувати також назви книг, фільмів, інших творів літератури і мистецтва. Важливо відзначити, що власним назвам певною мірою властива і класифікуюча номінація. Предметів, гідних індивідуальної назви, так багато, що власні назви знаходяться поза рамками основного лексичного складу мов. Як відзначав лінгвіст Е. Пулграм, «Я не можу дозволити собі бути зацікавленим у знанні імені будь-якої людини лише заради самого знання, тому що надто багато імен обтяжили б тоді мою пам'ять» [255, с. 26]. Аналогічним

чином, неможливо знати назви всіх існуючих географічних об'єктів, компаній, установ. Проте кожній людині доводиться знайомитися з власними іменами більш менш значної кількості людей, тварин та інших живих і неживих предметів [301, с. 6].

Слід мати на увазі, що, по-перше, всі власні назви володіють значенням наочності, тобто частиною їх змісту (значення) є свого роду повідомлення про існування деякого предмету.

По-друге, більшість власних назв позначають якийсь клас предметів, серед яких один предмет особливо виділяється. У системі мови з логічної точки зору індивідуалізуюча номінація можлива лише серед предметів, попередньо класифікованих на основі узагальнення. Неможливо говорити про антропоніми, топоніми та інші категорії ВН, не пов'язуючи їх з поняттями «людина», «територіальний об'єкт» та іншими.

По-третє, власні назви, позначаючи індивідуальний предмет, закріплюють в своєму значенні деяку угоду, домовленість називати конкретний предмет певним чином.

По-четверте, власні назви несуть в собі якусь інформацію саме про предмет, про його властивості. Ця інформація може бути поширеною або непоширеною. Може бути певною мірою відома в різних сферах спілкування. Якщо ця інформація набуває поширення в масштабах всього мовного колективу, то це означає, що відомості про даний предмет є частиною мовного значення власної назви [305, с. 293].

Таким чином, у значенні власної назви можна виділити щонайменше чотири компоненти:

а) буттєвий компонент, або інтродуктивний – існування і наочність того, що позначається. Даний компонент значення є ніби згорнутим повідомленням: «Існує такий предмет»;

б) компонент, що класифікує – приналежність предмету до певного класу. Такий клас називають денотатом назви. Денотатами

антропонімів, наприклад, є люди; денотатами зоонімів – тварини; денотатами топонімів можуть бути континенти, океани, моря, країни, річки, острови, населені пункти, вулиці, тощо. Даний компонент значення є згорнутим повідомленням типу: «Цей предмет – людина (річка, будівля та інші)»;

в) компонент, що індивідуалізує – спеціальне призначення даної назви для називання одного з предметів в рамках денотата. Такий окремий предмет називається референтом назви. Разом компоненти (а), (б) і (в) містять згорнуте повідомлення: «Є така людина, яку звать Джон»; «Річка, про існування якої ми повідомили, називається Ніагара»;

г) компонент, що характеризує – набір ознак референта, достатніх, щоб співбесідники розуміли, про що йдеться. Даний компонент значення, наприклад власної назви Ніагара, представляє собою згорнуте повідомлення: «Ця річка протікає в Північній Америці і утворює один з найбільших водопадів в світі» [255, с.10-11].

О. О. Реформатський поділяє власні назви в першу чергу на ономастику, тобто сукупність особистих імен (імен, по батькові, прізвищ, прізвиськ людей, а також і тварин), і топоніміку, тобто сукупність географічних назв (фізико-географічних, тобто назв гір, рівнин, пустель; назв океанів, річок, заток і т. п., а також політико-географічних, тобто назв країн, колоній, областей, міст та інших населених пунктів) [155, с. 37].

Звернемося до ономастики як до сукупності назв, що оточують нас в будь-якій сфері життя і діяльності. У цьому значенні все частіше вживається інший термін – онімія як узагальнюючий для топонімії, антропонімії, теонімії та інших секторів ономастичної, або онімічної, лексики.

Ономастичний простір може бути поділений на специфічні сектори, всередині яких виділяються окремі зони, чи поля. Цей

розподіл необхідний, оскільки весь ономастичний простір в цілому нечітко окреслений. Проте підхід до ділення може бути різним в силу не лише об'єктивних, але і суб'єктивних причин, які визначаються як факторами суспільного порядку, так і індивідуальністю дослідника. В ономастичному просторі, наприклад, можуть бути виділені такі сфери: антропонімія, топонімія, зоонімія, фітонімія, космонімія, астронімія з астротопонімією, хрононімія, хремотонімія, міфонімія та інші.

Перша з відомих людству класифікацій речей, здатних мати імена, належить Арістотелю [5, с. 141]. Наразі в ономастиці має місце універсальна класифікація онімів.

Існує безліч класифікуючих ознак і принципів, до яких звертаються науковці та спеціалісти з перекладу ономастичної лексики. У даному дослідженні викристалізовано три типи класифікацій ономастичного матеріалу (класифікації за денотатом, за етимологічним походженням і за перекладацькими трансформаціями), які мають найбільший вплив на процес та якість роботи перекладача, який прагне досягти найбільшої адекватності при відтворенні українських назв культурних об'єктів і цінностей англійською мовою. Цей матеріал може бути допоміжним і основоположним при прийнятті перекладачем рішень стосовно ефективності виконання поставлених ним завдань.

2.1.2.1. Класифікація за денотатом

Відповідно до ступеню реальності денотата оніми підрозділяються на реаліоніми (імена існуючих об'єктів) і міфоніми (імена вигаданих об'єктів).

Низка сучасних дослідників, виходячи з принципу зв'язку власних назв з об'єктом номінації, об'єднують деякі назви у групи та класи. Так, наприклад, А. Бах антропонімію об'єднує із зоонімією, топонімію – з хремотонімією й астронімією, а назви витворів образотворчого мистецтва виявляються відокремленими від музичних, літературних і хореографічних творів [190, с. 156].

Крім того, у цій класифікації найменування установ і суспільств складають ізольовану групу, хоча за своїми лінгвістичними властивостями туди могли б потрапити назви періодичних видань, моделей машин і механізмів, індивідуальні назви коштовностей тощо. Не дивлячись на помітний недолік, в класифікації А. Баха є позитивний момент – виділення живих істот, неживих об'єктів, думок, дій, звуків. Назви живих істот він дуже доречно ділить на індивідуальні та групові.

Приймаючи за основу роботи А. Баха, О. В. Суперанської та Н. В. Подольської, розглянемо особливості класифікації імен у зв'язку з об'єктами, що позначаються.

Імена існуючих об'єктів

Імена живих істот

1. Антропоніми (напр., імена людей – *Alice (Еліс, Аліса), John (Джон)*; прізвища – *Smith (Сміт), Johnson (Джонсон)*; прізвиська – *Richard the Lion Heart (Річард Левове Серце)*);

2. Зооніми:

а) гіппоніми – клички коней (напр., *Bucephalus (Буцефал), Moon (Місяць)*);

б) кіноніми – клички собак (напр., *Labyrinth (Лабіринт), Lady (Леді)*);

в) орнітоніми – клички птахів (напр., *Billy (Біллі), Zeus (Зевс)*);

г) феліноніми – клички котів (напр., *Cake (Тістечко)*) та інші.

Найменування неживих предметів

1. Астроніми – назви зірок (напр., *Alfessa Meridiana* (Альфекка Меридіана, Альфа Південної Корони));
2. Астротопоніми:
  - а) венусоніми – назви елементів рельєфу на поверхні Венери (напр., *Maxwell Montes* (Гори Максвела));
  - б) геоніми – назви елементів рельєфу на поверхні Землі (напр., *the Arctic Cordillera* (Кордильєри Арктики));
  - в) марсіоніми – назви елементів рельєфу на поверхні Марса (напр., *Mare Sirenum* (Море Сирен));
  - г) меркуріоніми – назви елементів рельєфу на поверхні Меркурію (напр., *Kuiper Crater* (кратер Койпер));
  - г) селеноніми – назви елементів рельєфу на поверхні Місяця (напр., *Catena Davu* (кратер Катена Дейві));
3. Космоніми – назви космічних об'єктів (напр., *Jupiter* (Юпітер), *Venus* (Венера));
4. Прагматоніми:
  - а) порейоніми – назви транспортних засобів (напр., *HMS Ajax* (HMS Аякс));
  - б) фалероніми – назви орденів, медалей, відзнак (напр., *The Most Excellent Order of the British Empire* (Найвизначніший Орден Британської Імперії));
  - в) хрематоніми – назви окремих значущих культурних об'єктів (напр., *the Tiffany Yellow Diamond* (Жовтий діамант Тіффані));
5. Топоніми:
  - а) гідроніми – назви водних об'єктів:
    - гелоніми – назви боліт (напр., *the Great Dismal Swamp* (Грейт Дисмал Суомп));
    - лимноніми – назви озер (напр., *Loch Ness* (Лох-Несс));
    - океаноніми – назви океанів та їх частин (напр., *the Pacific Ocean* (Тихий океан));

- пелагоніми – назви морів (напр., *the Caribbean Sea* (Карибське море));
  - потамоніми – назви річок (напр., *the Rio Grande* (Ріо-Гранде));
- б) ойконіми – назви населених пунктів:
- астіоніми – назви міст (напр., *London* (Лондон));
  - комоніми – назви сільських поселень (напр., *County Durham* (Дарем, Дергем));
- в) ороніми – назви елементів рельєфа земної поверхні (напр., *Jeff Davis Peak* (Пік Джеффа Девіса));
- г) урбаноніми (урбоніми) – назви міських об'єктів:
- агороніми – назви площ (напр., *Trafalgar Square* (Трафальгарська площа));
  - годоніми – назви вулиць (напр., *the Fifth Avenue* (П'ята авеню));
  - ойкодомоніми – назви окремих будівель (напр., *the Empire State Building* (Емпайр-Стейт-Білдінг));
- г) хороніми – назви територій, областей, районів (напр., *the District of Columbia* (Округ Колумбія));
- б. Фітоніми – індивідуальні назви окремих рослин (напр., *the Oak of Matre* (Мамврійський Дуб)).

Власні імена комплексних явищ і об'єктів

1. Ідеоніми:

- а) артїоніми – назви творів мистецтва (напр., “*The Marilyn Diptych*” («Диптих Мерилін»));

б) бібліоніми – назви будь-яких писемних творів (напр., “*The Picture of Dorian Gray*” («*Портрет Доріана Грея*»));

в) гемероніми – назви періодичних видань (напр., “*The Times*” («*Таймс*»));

г) геортоніми – назви свят та ювілеїв (напр., *American Independence Day* (*День незалежності США*));

г) документоніми – власні назви окремих важливих документів (напр., *Magna Carta* (*Магна Карта, Велика хартія вольностей*));

д) хрононіми – назви найважливіших відрізків часу, епох, історичних подій (напр., *the Synod of Whitby* (*Синод у Вімбі*));

2. Анемоніми – назви стихійних лих (напр., *Hurricane Katrina* (*ураган Катрина*));

3. Ергоніми – назви ділових об’єднань (корпорацій, фірм, рухів, спілок) (напр., *the Coca-Cola Company* (*компанія «Кока-Кола»*));

4. Політоніми – назви атрибутів і символів держави (напр., *the Union Jack* (*Юніон Джек*)).

Імена вигаданих об’єктів

1. Міфоніми:

а) міфоантропоніми (напр., *Selu* (*Селу*));

б) міфозооніми (напр., *Planuwa* (*Тланува*));

в) міфотопоніми (напр., *Atlantis* (*Атлантида*));

г) міфофітоніми (напр., *Alfirin* (*Альфирин*));

г) міфохремотоніми (напр., *Excalibur* (*Екскалібур*));

2. Теоніми (напр., *Yahweh* (*Ягве, Єгова*)) [140, с. 145-152].

Аналіз літератури з питань уточнення сфери дослідження ономастики та виокремлення принципів класифікації власних назв та імен показав, що найбільш ефективним підходом є класифікація онімів за їхнім об’єктом номінації. На англомовних прикладах було виявлено,

що ономастичний простір може бути поділений на специфічні сектори та окремі зони, що є доцільним розподілом за принципом номінації референтів власних назв.

Проте підхід до ділення ономастиконів за класами у лінгвістиці та перекладознавстві може бути різним в силу не лише об'єктивних, але і суб'єктивних причин, які визначаються як факторами суспільного порядку (ментальність нації, власні назви в тій чи іншій професійній сфері тощо), так і індивідуальністю дослідника або перекладача (рівень фонових та фахових знань, особистісні показники тощо).

Різні вчені та фахівці, стикаючись із поняттям «культура», нараховують не менше 170 визначень цього терміна. Це свідчить про універсальність, всеосяжність даного явища суспільного буття. Проте, під культурою в широкому значенні розуміють як перетворювальну діяльність людини і соціуму по створенню та збереженню матеріальних і духовних цінностей, так і результат цієї діяльності. У цьому сенсі культура – це все, що не є природою, тобто те, що створено і створюється суспільством і людиною [234, с. 15].

До матеріальної культури, як правило, відносять штучно створені предмети, що дозволяють людині оптимально пристосуватися до природних і соціальних умов життя.

Предмети матеріальної культури створюються для задоволення різноманітних потреб людини і тому розглядаються як цінності. Говорячи про матеріальну культуру того чи іншого народу, зазвичай мають на увазі такі конкретні предмети, як одяг, зброя, продукти харчування, прикраси, архітектурні споруди тощо.

Духовна культура на відміну від матеріальної не втілена в предметах. Сфера її буття – не речі, а ідеальна діяльність, пов'язана з інтелектом, емоціями, почуттями [60, с. 12-19].

Однак форма класифікації фактів і явищ культури за матеріальною та духовною ознаками була популярна у філософії XIX і більшій частині XX сторіччя. Поділ матеріальної і духовної культури, досить популярний в епоху панування еволюціоністської парадигми, в соціальних науках нині може вважатися застарілим.

Як пише в своєму дослідженні Л. Г. Іонін, «...в современной философии противопоставление материальной и духовной культур утратило свою прежнюю роль. Работы теоретиков постмодерна (Ж. Бодрийар, Ж. Ф. Лиотар и др.), во-первых, поставили под сомнение характерное для традиционной философии разделение субъекта и объекта и, во-вторых, поставили в центр внимания воспроизводство, репродуцирование, а не производство, как это делал ранний капиталистический модерн. Место потребительной стоимости, отражающей предметность объекта и его связь с материальными потребностями, заняла «знаковая» стоимость. Реальные объекты «утратили доверие», потому что все они моделируются и воспроизводятся искусственно. Коды порождают гиперреальности (голография, виртуальная реальность и т.д.). Это ведет к исчезновению конечностей любого рода; место «идей» и «вещей» занимают тавтологичные в себе «симулякры» (Ж. Бодрийар). Вместе с исчезновением этих конечностей исчезает и основа для противопоставления фактов материальной и духовной культур. Сами эти понятия становятся излишними. В то же время в более традиционных философских контекстах, а также в социальных и филологических науках, они сохраняют свою эвристическую ценность» [59, с. 41-48].

Взявши до уваги такі фактори взаємодії духовної та матеріальної культур, багато лінгвістів і перекладознавців зустрічаються з проблемою класифікації назв предметів і об'єктів цих культур, що часто

має свій подальший вплив на лінгвістичний аналіз або процес перекладу деяких онімних одиниць, зокрема прагматонімів та ідеонімів.

Так, якщо під матеріальною культурою розуміється створення предметного світу людей і втілення різноманітних людських потреб, а під духовною культурою – всі області духовного виробництва, то в обох поняттях присутній «наліт» практичної діяльності людини [263, с. 19]. І одна й та ж ономастична одиниця може відповідати за номінацію як артефакту (продукту матеріального виробництва людини), так і його духовного, ідеологічного змісту [60, с. 219-225]. А при перекладі такої власної назви іноземною мовою можуть виникати два відповідних варіанти, пов'язаних із поставленою метою перекладача – передати прагматичне значення того чи іншого предмету культури або його внутрішній духовний зміст:

мозаїка «Оранта» – “Oranta” (the Virgin Orans) Mosaics;

собор Св. Юра – St. Yura (St. George) Cathedral;

фреска «Скоморохи» – Skomorokhs (Medieval Wandering Jokers)

Fresco [147, с. 69-71].

Отже, вдаючись до класифікацій власних назв і найменувань за денотатом, сучасний перекладач повинен завжди враховувати приналежність денотатів до матеріальної або духовної культур окремого народу або людства в цілому та уважно користуватися цією класифікацією, звертаючи також увагу на наступні класифікаційні ознаки та екстралінгвістичні чинники.

2.1.2.2. Класифікація за етимологічним походженням

Підсумовуючи відомості, викладені у попередніх підрозділах дисертації, можна констатувати, що онімічна лексика поповнюється з наступних джерел:

- 1) шляхом природної онімізації апелятивів;
- 2) шляхом запозичення готових найменувань або іменних основ із інших мов;
- 3) шляхом штучного створення назв із лексики своєї мови;
- 4) шляхом подальшого перетворення власних назв своєї мови (деривація, трансонімізація).

Всі ці відомості були отримані шляхом аналізу різних вибірок із сучасних та історичних документів і теоретичних досліджень наших попередників, де може бути прослідковано форми назв одних і тих самих об'єктів, що послідовно змінювали одна одну [166, с. 89].

Коли постає питання про виникнення будь-якого найменування в сучасній формі, передбачається, що існує можливість простежити шлях, зворотній його природному розвитку, тобто провести ретроспективний аналіз, долаючи крок за кроком окремі акти деривації та етапи переосмислення слова, намагаючись довести його до найдавнішого стану. Абсолютно очевидно, що в такому випадку завдання дослідника близьке до нездійсненого й аналогічне рішення рівняння з багатьма невідомими [67, с. 81-89].

Перш за все, становлення ономастичних систем – довготривалий процес. Дослідники не мають в своєму розпорядженні дані відносно часу виникнення багатьох ідеонімів і прагматонімів, а також антропонімів, топонімів та апелятивів, що входять до їх складу.

На основі свідчень окремих джерел можливо лише стверджувати, що в такому-то сторіччі таке-то найменування вже існувало. Але у різних умовах одна й та сама назва могла звучати по-різному, а писемний документ доносить до сучасників лише одну з можливих її форм [68, с. 13].

При ретроспективному аналізі можливим є скористатися лише кінцевими даними, а вони в свою чергу можуть виявитися результатами різних процесів. Щоб впевнитися у правильності ходу роздумів при відбудові історії створення найменування, завжди необхідне застосування додаткових відомостей про причини його виникнення, про характер ономастичної ситуації, мотиви номінації тощо. Лише одного філологічного аналізу слів і їх форм буває недостатньо.

Оскільки власна назва знаходиться поза семантичними відношеннями висловлювань і розриває зв'язки з апелятивом, від якого вона походить, вона виявляється незахищеною від різних «перекручувань» і перебудов (фонетичних, морфологічних, акцентологічних тощо), що відводить її від початкових лексем і зближує з іншими, з якими вона могла до цього не мати нічого спільного [66, с. 107-111; 69, с. 236].

Значних спотворень зазнають оніми, створені від іншомовних слів при їх адаптації мовою, поширеною на даній території. До того ж не завжди можна дізнатися, які слова інших мов і в яких значеннях залучалися до створення ідеонімів і прагматонімів даної території, як не завжди з достатньою достовірністю знаємо, які народи жили тут 400-500 років тому. Так, в ономастиконі України спостерігаються і фінські, і кавказькі, і романські елементи.

За походженням лексика української мови неоднорідна. Вона формувалася протягом багатьох століть у тісному зв'язку з іншими мовами. Тому з погляду походження виділяються дві групи: споконвічноукраїнська (автохтонна) і запозичена.

Індоевропейські слова становлять важливий шар української лексики. Вони називають: предмети і явища (небо, сонце, вечір, озеро, вода); тварин, рослини, продукти (вівця, вовк, верба, сіль, мед); родинні зв'язки (тато, батько, мати); частини тіла (око, рука, зуб, серце, кров);

числа (п'ять, тисяча, сто); якості (жовтий, босий, довгий); дії (брати, везти, веліти) [288].

Праслов'янська лексика утворилася, коли слов'яни жили спільним життям. Спільнослов'янські слова позначають назви: людей, тварин, птахів (чоловік, жінка, голуб, ведмідь); житла, одягу, взуття, прикрас (вікно, дзеркало, шуба); їжі (пиріг, молоко, сало); предметів і явищ природи (вітер, роса, осінь, серп, плуг); абстрактних понять (правда, гнів, скорбота); обрядів (Купала, молода) [285, с. 593].

Спільносхіднослов'янські (або давньоруські) слова виникли в період, коли із слов'янської мовної єдності виділилася група східних слов'ян. Спільносхіднослов'янських слів в українській мові дуже багато: щока, кулак, племінник, дядько; білка, кішка, собака; ківш, кочерга, горня; зозуля, жайворонок; щавель, хвощ, молочай; ярина, сіножать та ін. [284, с. 14].

Власне українські слова виникли на українському мовному ґрунті після розпаду давньоруської єдності слов'ян і утворення трьох народів – українського, білоруського і російського. Це такі слова, як: вареники, сніданок, галушки, паляниця, борщ, корж; смуга, вибалок; мрія; козачок, козацтво; баритися, очолити, линути; кремезний, розкішний, чарівний [162, с. 42].

Докладніше відсоткове співвідношення пластів українських слів за походженням у хронологічному порядку подано нижче (див. Таблиця 2.1):

Таблиця 2. 1

Пласти української лексики за походженням

№ з/п	Мова походження	Кількість запозичених слів, %
1.	Фінські (від ~ 40 ст. до н.е.)	2,7%
2.	Кавказькі (від ~ 35 ст. до н.е.)	2,0%
3.	Балканські (від ~ 30 ст. до н.е.)	1,7%
4.	Грецькі (від ~ 5 ст. до н.е.)	10,9%
5.	Іранські (від ~ 4 ст. до н.е.)	5,1%
6.	Кельтські (від ~ 2 ст. до н.е.)	2,4%
7.	Романські (від ~ 1 ст. н.е.)	17,3%
8.	Германські (від ~ 2 ст. н.е.)	8,2%
9.	Слов'янські (від ~ 4 ст. н.е.)	3,0%
10.	Алтайські (від ~ 5 ст. н.е.)	8,0%
11.	Семитські (від ~ 7 ст. н.е.)	8,6%
12.	Угорські (від ~ 10 ст. н.е.)	2,7%
13.	Литовські (від ~ 14 ст. н.е.)	5,2%
14.	Польські (від ~ 15 ст. н.е.)	3,7%
15.	Німецькі (від ~ 16 ст. н.е.)	7,3%
16.	3 місцевих мов колоній (від ~ 17 ст. н.е.)	3,1%
17.	Російські (від ~ 18 ст. н.е.)	4,3%
18.	Англійські (від ~ 19 ст. н.е.)	3,9%

Таке розмаїття мов, що вплинули на формування сучасної української ономастичної лексики лише свідчить про те, що природне формування української мови нічим не відрізняється від формування інших мов, а отже й у випадку з ідеонімною та прагматонімною лексикою може розраховувати на ономастичні універсалії і відповідники.

Ономастичне обґрунтування правильності аналізу назви, співвіднесеності її з конкретними лексичними основами ще не є етимологією. Але саме воно і становить великий інтерес і в той самий час найбільшу складність для дослідника. Ономастичне обґрунтування назви встановлюється через співставлення реалій тієї епохи, коли створювалося найменування, через лексичні значення слів, що їх позначали, на основі знань культурно-історичних умов і при наявності

структурних і семантичних підтверджень у паралельному матеріалі інших мов або територій.

Доведення власної назви до первинних апелятивних основ має великий пізнавальний інтерес. Але воно актуальне лише тоді, коли йому знаходиться культурно-історичне підтвердження. На відміну від етимології апелятивів, яка доводиться лінгвістично, доведення онімії до апелятивів лінгвістичними методами створює лише гіпотезу, тому що базується на припущеннях щодо співвіднесеності назви зі співзвучними йому апелятивами. Однак, часто такий пошук разом із якісно розробленою класифікацією перекладацьких трансформацій дозволяють перекладачеві максимально передати культурне та національне забарвлення українських ідеонімів і прагматонімів, що він перекладає англійською мовою.

2.1.2.3. Класифікація за перекладацькими трансформаціями

Переклад пропріальної лексики на позначення предметів і об'єктів духовної та матеріальної культур України англійською мовою окрім використання допоміжних ономастичних класифікацій також потребує систематизованого підходу у виявленні перекладацьких трансформацій, що тією чи іншою мірою мають застосовуватися перекладачем для адекватного відтворення ідеонімів і прагматонімів іноземною мовою [112, с. 83].

Серед усіх можливих трансформацій на чотирьох опрацьованих мовних рівнях – фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному – було виокремлено такі, якими доречніше користуватися, коли мова йде про переклад власних назв культурних цінностей з української на англійську мову [107, с. 49]. Справа в тому, що через специфіку морфологічної і синтаксичної будови, семантики і прагматики лексичних одиниць, визначеними як прагматоніми й

ідеоніми, особливостям їх перекладу наразі притаманні майже повна відсутність контекстуального впливу, необхідність перебудови структур словосполучень, збереження похідного культурного коду або, навпаки, його перетворення для глибшого розуміння смислу інформації, що закладена в назві, носіями мови перекладу [111, с. 23].

Є необхідність зауважити, що вибір перекладацьких трансформацій у цьому випадку тісно пов'язаний із:

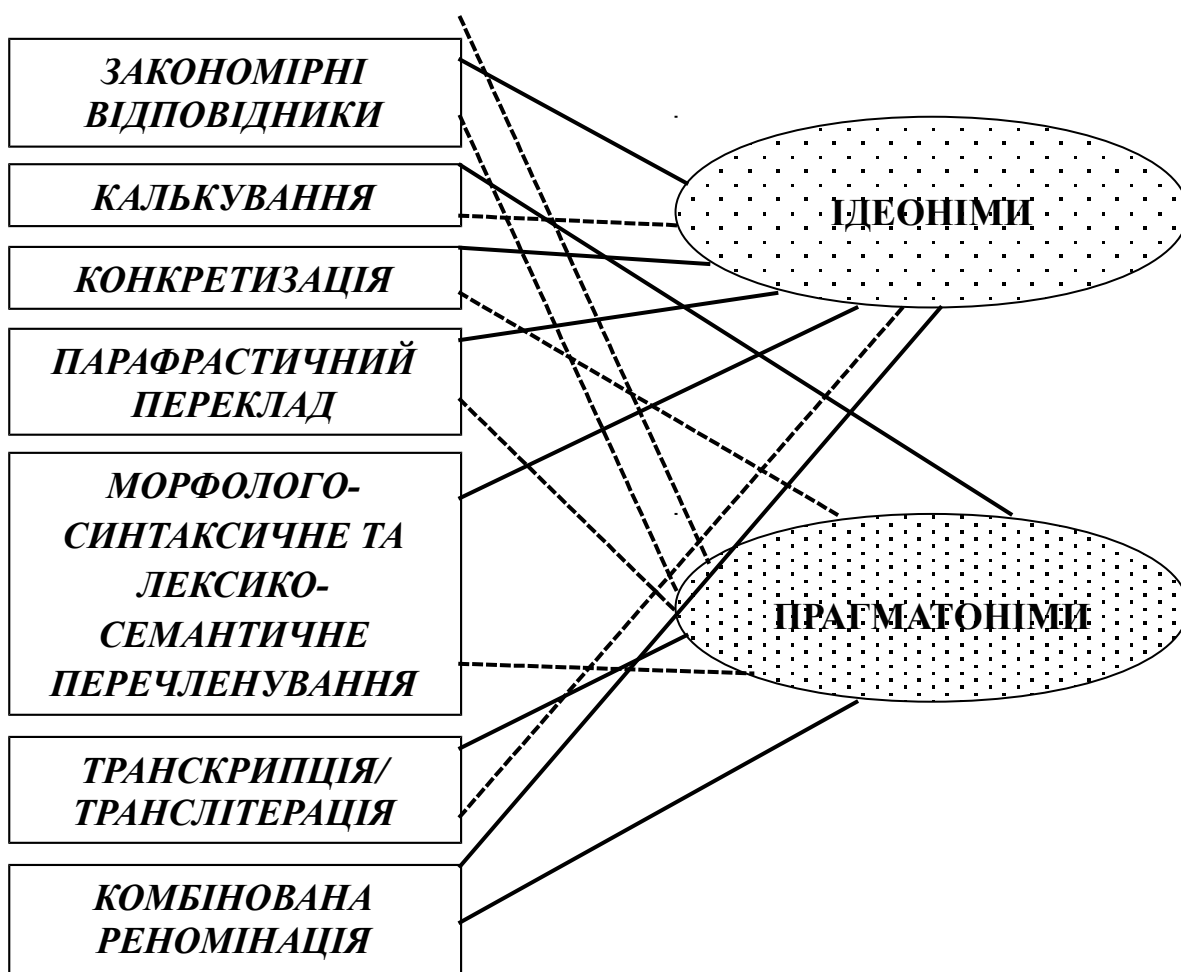
- 1) типом власної назви, що перекладається;
- 2) метою перекладача, що впливає із завдання замовника;
- 3) нечіткістю кордонів між чотирма мовними рівнями перекладу;
- 4) практично повною неможливістю використання лише одного типу перекладацьких засобів;
- 5) суб'єктивною оцінкою матеріалу перекладачем [105, с. 35].

Отже, звернувши увагу на всі вищезгадані фактори, було запропоновано наступну класифікацію за перекладацькими трансформаціями, яка схематично показує, які з обраних засобів слід використовувати більшою мірою для перекладу ідеонімної лексики, а які – прагматонімної. У схемі запропоновані два типи зв'язків між перекладацькими трансформаціями і типами власних назв культурних цінностей:

- 1) *суцільна пряма* показує найуживаніші пріоритетні способи перекладу,
- 2) *переривчаста пряма* демонструє існування поодиноких випадків використання вказаного способу перекладу (див. Рис. 2.1.).

ГЕНЕРАЛІЗАЦІЯ

Рис 2.1. Класифікація назв предметів і об'єктів духовної та матеріальної культури України за перекладацькими трансформаціями при їх відтворенні англійською мовою

Як демонструє схема, існує певна вибірка трансформацій, яка може бути застосована до перекладу українських власних назв ідеонімного і прагматонімного характеру англійською мовою. Конкретно кажучи, серед лінгвістичних інструментів перекладу ідеонімів (артіонімів, бібліонімів, гемеронімів, геортонімів, документонімів, хрононімів тощо) превалюють *генералізація, закономірні відповідники, конкретизація, парафрастичний переклад і морфолого-синтаксичне та лексико-семантичне перечленування*. Найбільш вживаними для відтворення прагматонімів (порейонімів, фалеронімів, хрематонімів тощо) є *калькування і транскрипція/транслітерація*. Однаковою мірою до обох типів власних назв може бути застосований метод *комбінованої реномінації*, який

полягає у довільному, але раціональному поєднанні будь-яких із вищезазначених трансформацій, коли використання жодної з них у чистому вигляді неможливе або спотворює кінцевий результат діяльності перекладача [127, с. 38; 147].

2.2. Перекладознавчі методи у дослідженні ідеонімів і прагматонімів

Лінгвістична теорія перекладу є, в першу чергу, дескриптивною теоретичною дисципліною, що займається виявленням і описом об'єктивних закономірностей перекладацького процесу, в основі якого лежать особливості структури та правил функціонування мов, що беруть участь в цьому процесі. Інакше кажучи, теорія перекладу описує не те, що повинно бути, а те, що є, що становить природу досліджуваного явища [125, с. 8]. Разом з тим на основі опису лінгвістичного механізму перекладу виявляється можливим сформулювати деякі нормативні (прескриптивні) рекомендації, принципи і правила, методи і прийоми перекладу, слідуючи яким перекладач може більш успішно вирішувати поставлені перед ним завдання. У всіх випадках науковий аналіз спостережуваних фактів передуює нормативними приписами [137, с. 12].

Нормативні рекомендації, що базуються на лінгвоперекладознавчих дослідженнях, можуть бути використані як в практиці перекладу, так і при підготовці майбутніх перекладачів. Уміння користуватися такими рекомендаціями, модифікуючи їх залежно від характеру тексту, що перекладається і умов та завдань конкретного акту перекладу, становить важливу частину перекладацької майстерності. Знання нормативних вимог не передбачає бездумного, механічного виконання цих вимог перекладачем [138, с. 71]. Переклад в будь-якому випадку представляє собою творчу розумову діяльність,

виконання якої вимагає від перекладача цілого комплексу знань, умінь і навичок, здатності робити правильний вибір, враховуючи всю сукупність лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів. Облік подібних факторів відбувається багато в чому інтуїтивно, в результаті творчого акту, і окремі перекладачі різною мірою володіють умінням успішно здійснювати процес перекладу. Високий ступінь такого вміння називається мистецтвом перекладу.

Будучи лінгвістичною дисципліною, лінгвістична теорія перекладу широко використовує дані і методи дослідження інших розділів мовознавства: граматики, лексикології, семасіології, стилістики, соціолінгвістики, психолінгвістики та ін. [156, с. 15]. Для загальної теорії перекладу особливу важливість представляє поширення на її об'єкт загальномовознавчих постулатів про мову як знаряддя спілкування, про мову як систему і як сукупність мовних реалізацій, про двоплановість одиниць мови, про відношення мови до логічних категорій і явищ реального світу [160, с. 107-108].

Переклад – це засіб забезпечення можливості спілкування (комунікації) між людьми, що говорять на різних мовах. Тому для теорії перекладу особливе значення мають дані комунікативної лінгвістики про особливості процесу мовної комунікації, специфіку прямих і непрямих мовних актів, про співвідношення вираженого смислу і смислу, що мається на увазі, у висловлюванні та тексті, вплив контексту і комунікативної ситуації на розуміння тексту та інші фактори, що визначають комунікативну поведінку людини [203, с. 24].

Важливим методом дослідження в лінгвістиці перекладу служить порівняльний аналіз перекладу, тобто аналіз форми та змісту тексту перекладу в зіставленні з формою і змістом оригіналу [216, с. 61]. Ці тексти являють собою об'єктивні факти, доступні спостереженню та аналізу. У процесі перекладу встановлюються певні співвідношення між двома текстами на різних мовах (текстом оригіналу і текстом

перекладу). Зіставляючи такі тексти, можна розкрити внутрішній механізм перекладу, виявити еквівалентні одиниці, а також виявити зміни форми і змісту, що відбуваються при заміні одиниці оригіналу еквівалентною їй одиницею тексту перекладу [224, с. 182]. При цьому можливо також порівняння двох або кількох перекладів одного й того ж оригіналу. Порівняльний аналіз перекладів дає можливість з'ясувати, як долаються типові труднощі перекладу, пов'язані зі специфікою кожної з мов, а також які елементи оригіналу залишаються непереданими в перекладі. У результаті виходить опис «перекладацьких фактів», що дає картину реального процесу.

Порівняльний аналіз перекладів як метод лінгвоперекладацького дослідження ґрунтується на припущенні, що сукупність перекладів, виконаних у визначений хронологічний період, може розглядатися як результат оптимального вирішення всього комплексу перекладацьких проблем при даному рівні розвитку теорії та практики перекладу. Застосування методу порівняльного аналізу перекладів має на увазі також, що результат процесу перекладу відображає його сутність. Кожен переклад суб'єктивний у тому сенсі, в якому є суб'єктивним будь-який відрізок мови, що є результатом акту мовлення окремої особи. Вибір варіанту перекладу в певній мірі залежить від кваліфікації та індивідуальних здібностей перекладача [225, с. 92]. Однак суб'єктивність перекладу обмежена необхідністю відтворити якомога повніше зміст тексту оригіналу, а можливість такого відтворення залежить від об'єктивно існуючих відносин між системами і особливостями функціонування двох мов, що не залежать від перекладача. Таким чином, переклад є суб'єктивною реалізацією перекладачем об'єктивних відносин [244, с. 173]. Суб'єктивність перекладу не є перешкодою для об'єктивного наукового аналізу подібно до того як суб'єктивність відрізків мовлення не перешкоджає вилученню з них об'єктивних фактів про систему тієї чи іншої мови.

В окремих перекладах можуть зустрічатися помилки, що спотворюють дійсний характер перекладацьких відносин між відповідними одиницями оригіналу і перекладу, але при достатньому обсязі досліджуваного матеріалу такі помилки легко виявляються та усуваються. Порівняльне вивчення перекладів дає можливість отримувати інформацію про корелятивність окремих елементів оригіналу та перекладу, зумовлену як відносинами між мовами, які беруть участь у перекладі, так і позалінгвістичними чинниками, що мають вплив на процес перекладу [246, с. 47].

Додатковим методом отримання такої інформації може служити опитування інформантів, в якості яких використовуються особи, що володіють необхідною двомовністю та досвідом перекладацької діяльності. У процесі опитування інформанта пропонуються для перекладу відрізки оригіналу, що містять лексичні одиниці або синтаксичні структури, що представляють певні перекладацькі труднощі.

Подібно до того як в процесі мовного спілкування на одній мові тексти для мовця і для слухача визнаються комунікативно рівноцінними і об'єднуються в єдине ціле, так і текст перекладу визнається комунікативно рівноцінним тексту оригіналу. Завдання перекладу – забезпечити такий тип міжмовної комунікації, при якому створюваний текст мовою рецептора (в «мові перекладу») міг би виступати в якості повноцінної комунікативної заміни оригіналу (в «мові джерела») і ототожнюватися рецепторами перекладу з оригіналом в функціональному, структурному і змістовному відношенні [247, с. 55].

Функціональне ототожнення оригіналу і перекладу полягає в тому, що переклад приписується автору оригіналу, публікується під його ім'ям, обговорюється, цитується так, як ніби він і є оригіналом, тільки на іншій мові [311, с. 239].

Змістовне ототожнення оригіналу і перекладу полягає в тому, що Рецептори перекладу вважають, що переклад повністю відтворює зміст оригіналу і в ньому передається той же зміст засобами іншої мови [253, с. 117].

Структурне ототожнення перекладу з оригіналом полягає в тому, що рецептори перекладу вважають, що переклад відтворює оригінал не тільки в цілому, але й у деталях. Передбачається, що перекладач точно передає структуру і порядок викладу змісту в оригіналі, не дозволяє собі що-небудь змінити, виключити або додати від себе. Кількість і зміст розділів та інших підрозділів тексту в оригіналі та перекладі повинні збігатися. Якщо в оригіналі якась думка висловлена на початку другого розділу, то і в перекладі вона повинна бути виявлена на тому ж місці і т.д. Якщо перекладач і дозволяє собі якісь відступи щодо окремих деталей структури тексту, то лише для того, щоб точніше передати зміст оригіналу [254, с. 29].

Таким чином, переклад можна визначити як вид мовного посередництва, при якому мовою перекладу створюється текст, комунікативно рівноцінний оригіналу, причому його комунікативна рівноцінність проявляється в його ототожненні рецепторами перекладу з оригіналом у функціональному, змістовному і структурному планах [265, с. 108].

Висновки до розділу 2

До методологічної основи дисертаційного дослідження включено сукупність методів наукового пізнання, що використовуються для досягнення мети дослідження. Ці методи, в свою чергу, поділено на загальнонаукові та спеціальні. Методологія дослідження особливостей перекладу української ідеонімної та прагматонімної лексики англійською мовою базується на структурі, логічній організації,

методах та засобах діяльності науковців-філологів, що вивчають ці та суміжні питання лінгвістики. Тому важливо, що методологічний етап тягне за собою дослідження проблеми, починаючи з основоположних засад і закінчуючи окремими лінгвістичними явищами та феноменами.

Народження онімів відбувається в результаті взаємодії різноманітних природних, мовних, соціальних, психологічних чинників. Без визначення ролі кожного з них в даному конкретному випадку неможливо встановити достеменно значення тієї або іншої власної назви. Тому ономастика є за своєю суттю синтетичною дисципліною, яка узагальнює методику дослідження і джерельну базу широкого кола природничих і гуманітарних наук – географії, астрономії, геології, історії, лінгвістики, а також джерелознавства, археології тощо.

Власна назва під час використання міняє свою форму. Крім того, на неї здійснюють вплив інші мови, контактуючи з якими найменування набувають нових значень та специфічних лінгвокультурних рис. Тому аналіз ідеонімної і прагматонімної лексики на предмет її структури, походження та труднощів, з якими зустрічається український перекладач при їх відтворенні англійською мовою, у дослідженні здійснюється з допомогою методів мовознавства. Такий підхід дозволяє визначити мовну належність оніму, відтворити його первісну форму і вимову назви, встановити історичну епоху, коли він виник, окреслити вплив на нього інших мов або діалектів однієї мови, змалювати напрями його мовної трансформації до нашого часу включно. Без реконструкції всіх етапів розвитку оніма неможливо дати йому характеристику як історичному джерелу.

У розділі розглянуті три типи класифікацій актуального ономастичного матеріалу, з якими в свою чергу має справу перекладач, який працює над передачею українських назв предметів духовної і матеріальної культури англійською мовою. Це класифікації за денотатом, за етимологічним походженням та за перекладацькими

трансформаціями, що вважаються найефективнішими для відтворення таких культурно-маркованих одиниць ономастичної лексики, як ідеоніми та прагматоніми.

Під час аналізу структурних і смислових особливостей українських власних назв на позначення об'єктів і предметів духовної та матеріальної культури, а також порівняльного аналізу їх перекладів англійською мовою слід послуговуватися класифікаціями, які підпорядковують і розмежовують ідеонімні та прагматонімні лексичні одиниці і надають можливість розглядати як спільні, так і окремі риси при перекладі українських артіонімів, бібліонімів, документонімів, гемеронімів, геортонімів, хрононімів, порейонімів, фалеронімів, хрематонімів тощо, пов'язані з денотатною областю онімів, особливостями їх виникнення в українській мові та засобами їх відтворення англійською мовою без перекручування, спотворення або неповноцінного перенесення.

На підставі співставлення оригінальних назв із еквівалентами і варіантами їх відтворення англійською мовою запропоновано використовувати лексичні, граматичні та лексико-граматичні засоби генералізації, закономірних відповідників, калькування, конкретизації, парафрастичного перекладу, морфолого-синтаксичного та лексико-семантичного перечленування, транслітерації, комбінованої реномінації окремо та в комплексі для досягнення адекватності перекладу окремих підкласів ідеонімів і прагматонімів.

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕКЛАДУ ІДЕОНІМІВ І ПРАГМАТОНІМІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА АНГЛІЙСЬКУ

3.1. Особливості перекладу українських ідеонімів англійською мовою

В ході дослідження було опрацьовано велику кількість джерел із загального мовознавства, лексикології, ономастики, перекладознавства тощо. Ціла низка лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів вплинула на формування концепції даної праці, в якій розглядаються як загальнофілологічні, так і перекладознавчі чинники роботи над англomовним відтворенням українських власних назв творів мистецтва і літератури, засобів масової інформації, важливих документів, історичних подій, урочистих дат тощо [4, с. 52].

Було з'ясовано, що одним із найчисельніших класів українського ономастичного простору є клас ідеонімів, який підпорядковує ті власні назви, денотати яких є спадщиною духовної культури України. У попередніх розділах було виокремлено шість основних підкласів українських ІО: артіоніми, бібліоніми, гемероніми, геортоніми, документоніми та хрононіми. Вони різною мірою зустрічаються в українській мові, але всі вони є дуже цікавими для фахівців, які займаються перекладом науково-технічної літератури, туристичних гідів і довідників, спеціалізованих мап та атласів, друкованої сувенірної і рекламної продукції тощо.

Слід відмітити специфічність ідеонімів у порівнянні з багатьма іншими власними назвами, яка зумовлена тим, що вони по суті своїй є найменуваннями, для створення яких використовуються загальні іменники, існуючі антропоніми чи топоніми або сполучення слів різних типів. При цьому загальний іменник не втрачає свого лексичного значення, а лише змінює свою функцію [15, с. 20-21]. ІО виконує номінативну функцію не у відношенні до фрагмента об'єктивної реальності, а у зв'язку з невербальним

знаком, за допомогою якого народ або окремих митець висловив своє бачення тих чи інших реалій, подій, предметів, що може розглядатися, як вторинна номінація [43, с. 91-102]. Однак те слово, словосполучення або речення, яке автор врахував доречним внести до назви культурно-маркованого явища або об'єкту, може по-різному співвідноситися з його змістом, відображаючи його або повністю, або частково [13, с. 42].

Ідеоніми є автономною, але не ізольованою ономастичною підсистемою мови, яка підпорядковується загальнолінгвістичним закономірностям, але також має специфічні особливості, зумовлені більш глибоким, в порівнянні з іншими онімами, впливом екстралінгвістичних чинників. ІО як ономастична одиниця відрізняється унікальним лінгвокультурним змістом [21, с. 525]. При цьому семантика ІО являє собою сукупність референтного, денотативного і сигніфікативного компонентів, що складають ядро значення, а також коннотативних смислів, етимологічного та асоціативного компонентів значення, що утворюють його периферію. Значення ІО в цілому є комплексом лінгвістичної та енциклопедичної інформації [14, с. 27].

Усі вищезгадані лінгвістичні фактори та аспекти вивчення ідеонімного поля задають різнопланові вектори для аналізу та окреслення перекладацьких способів передачі українських арт., бібл., гем., георт., док., хрон. тощо. Під час проведення дослідження було виокремлено чимало етапів перекладу власних назв та найменувань.

Слід звернути увагу на той факт, що серед множини перекладацьких етапів існує ряд найважливіших з них, до яких обов'язково повинен звертатися перекладач в процесі передачі українських назв духовної культури англійською мовою [177, с. 34].

По-перше, перекладачеві слід встановити національно-марковану приналежність та інші характеристики певного оніму (адже український ІО може походити й з будь-якої іншої мови національних меншин) [148].

По-друге, перекладач має з'ясувати, чи не мають компоненти ІО традиційних відповідників в мові перекладу [6, с. 103].

По-третє, при неможливості прямого перенесення компонентів власної назви і відсутності традиційних відповідників обрати спосіб серед перекладацьких трансформацій (*генералізація, закономірні відповідники, калькування, конкретизація, парафрастичний переклад, перечленування, транскрипція/транслітерація, комбінована реномінація*) з відповідними морфограматичними перетвореннями.

По-четверте, перекладач повинен перевірити отриманий відповідник з точки зору синтагматичного і парадигматичного аспектів мови перекладу.

І, по-п'яте, провести аналіз перекладу з точки зору його адекватності та еквівалентності оригіналу [34, с. 71].

Тільки врахувавши всі ці етапи та обравши інструментарій перекладацьких способів, фахівець повинен починати роботу над передачею ІО з мови джерела до мови перекладу.

Одним із найголовніших чинників у створенні адекватного перекладу українських ономастичних одиниць англійською мовою є саме підбір доцільного інструментарію перекладацьких способів. Вважається, що на сьогоднішній день існує достатньо чітко окреслений набір засобів, методів і трансформацій, до яких звертається сучасний перекладач в процесі передачі окремих класів лексичних одиниць мови джерела мовою перекладу. Однак, разом із варіативністю цього перекладацького інвентарю виникають такі проблеми, як необґрунтованість вибору того чи іншого інструмента, неможливість одночасного адекватного комбінування обраних лексичних, граматичних і стилістичних методів, неоднозначність перекладацької номенклатури, яка час від часу іменує одні й ті самі перекладацькі явища по-різному, вплив білінгвізму та історичної традиції на формування ономастичних одиниць в мові-донорі і пошук відповідника у мові-реципієнті [37, с. 44].

Усі актуальні типи лексичних, граматичних і лексико-граматичних способів впровадження перекладацьких трансформацій, що застосовувалися при перекладі українських ІО англійською мовою, наведено на малюнку нижче (див. Рис. 3.1.).

Рис. 3.1. Кількісні показники використання основних типів способів перекладу ідеонімів

Основні типи лексичних трансформацій, що застосовуються в процесі перекладу українських власних назв на позначення предметів і об'єктів духовної культури на англійську мову, включають наступні перекладацькі способи:

- генералізація;
- калькування;
- конкретизація;
- транскрипція/транслітерація [237, с. 314; 286, с. 115].

У деяких випадках використання калькування, транскрибування або транслітерування вихідного оніму може супроводжуватися модифікаціями отриманого оніму-відповідника з метою вписати його до морфологічної системи англійської мови (морфограматична модифікація), наприклад:

- арт. «Прозвук, зрима, обррма» – “*Prozvuk, zrimia, obrrma*” (транслітерація);
- арт. «Секс, лікувальне, рок-н-ролл» – “*Sex, Medicamentary, Rock'n'roll*” (калькування);
- арт. «План втечі з Донецької області» – “*Escape Plan from the Donetsk region*” (калькування);
- бібл. «Кацани» – “*Katsary*” (транслітерація);
- бібл. «Польові дослідження з українського сексу» – “*Fieldwork in Ukrainian sex*” (калькування);
- гем. «Українська правда» – “*Ukrayinska Pravda*” (транслітерація) або “*Ukrainian Truth*” (калькування);
- георт. День Святої Трійці – *Svyata Triytsya* (транслітерація);
- георт. День знань – *The Day of Knowledge* (калькування);
- док. «Коломацька чолобитна» – “*Kolomatskaya cholobitnaya*” (транслітерація);
- док. «Лист Володимира Мономаха до Олега Святославича» – “*The letter of Vladimir Monomakh to prince Oleg Svyatoslavovich*” (калькування);
- хрон. Емський указ – *The Ems Ukaz* (транслітерація);
- хрон. Великий терор – *The Great Terror* (калькування) [267].

Генералізація і конкретизація зустрічаються у поодиноких випадках, але повною мірою передають змістовність і первісну забарвленість назв:

- бібл. «Народні оповідання» – “*Tales of the Peoples*” (генералізація);
- бібл. «Панські жарти» – “*Nobleman's Jests*” (конкретизація) [282].

Основні типи граматичних трансформацій включають:

- повний переклад;
- нульовий переклад;
- частковий переклад;
- функціональна заміна;

- конверсія;
- розгортання;
- згортання [292, с. 142].

Граматичні трансформації враховують морфологічні перетворення в умовах подібності та розбіжності форм, а також синтаксичні перетворення на рівні словосполучень [233, с. 311]. Це спосіб перекладу, при якому граматична одиниця, яка входить до складу ідеоніму в українській мові, перетворюється на складову одиницю англomовної версії оніму з іншим граматичним значенням [31, с. 29]. Заміні може піддаватися граматична одиниця мови джерела будь-якого рівня: словоформа, частина мови, компонент словосполучення чи саме словосполучення певного типу [195, с. 48]. Таким чином, що при перекладі завжди відбувається заміна форм вихідної мови формами мови перекладу [187; 188; 235]. Граматична заміна як особливий спосіб перекладу передбачає не просто уподібнення в перекладі формам вихідної мови, а відмову від використання форм, аналогічних вихідним, заміну таких форм на інші, відмінні від них за змістом, який виражається (граматичним значенням) [197, с. 103].

Повний переклад застосовується за умови повної схожості як граматичних форм, так і їх значень та функцій у вихідній мові та мові перекладу, наприклад:

- арт. «*Бабуся (мавзолей забезпечення)*» – “*Babooshka (Ensuring Mausoleum)*”;
- бібл. «*Музей покинутих секретів*» – “*The Museum of Abandoned Secrets*”;
- гем. «*Дорожній контроль*» – “*Road Control*”;
- георт. *День Української армії* – *Ukrainian Army Day*;
- док. «*Слово на оновлення Десятинної церкви*» – “*Word about restoration of the Church of the Tithes*”;
- хрон. *Утворення Київської Русі* – *Formation of Kyivan Rus* [280].

Нульовий переклад застосовується в тих випадках, коли у вихідній мові і мові перекладу збігається граматична форма, але не збігається традиція експлікації тих чи інших елементів змісту в рамках даної форми [198, с. 33]. Нульовий переклад полягає у пропуску тієї чи іншої граматичної форми і застосовується для перекладу безеквівалентних граматичних одиниць у тих випадках [217, с. 31], коли вони носять суто граматичний характер і не впливають на смислову інформацію, наприклад:

- арт. пам'ятник Т. Г. Шевченку – *Taras Shevchenko Monument* [279].

Частковий переклад вживається в умовах, коли одна й та сама граматична форма може мати кілька змістових функцій [200, с. 91], які при цьому розрізняються за складом і кількістю морфологічних одиниць у вихідній мові і мові перекладу, наприклад:

- бібл. «Вірші на зиму» – “*Winter Poems*”;
- хрон. *Битва під Крутами* – *Battle of Kruty* [272].

Функціональна заміна застосовується, коли функції або значення подібних граматичних форм не збігаються у вихідній мові і мові перекладу: у таких випадках вихідна форма може замінюватися іншою за типом формою в мові перекладу на основі подібності функцій [219, с. 73]. Функціональна заміна полягає в перекладі не стільки самої вихідної форми, скільки її граматичних чи смислових функцій в тексті [223, с. 124]. Застосовується в тих випадках, коли необхідно перекласти мовну одиницю, категоріальні значення якої взагалі відсутні в мові перекладу, наприклад:

- арт. «Удвох» – “*Together*”;
- бібл. «*I зараз, і завжди*» – “*We have always*”;
- бібл. «*Все поруч*» – “*All that's near*” [277; 278].

Конверсія застосовується в умовах різних вимог, що застосовуються до експліцитності вираження у вихідній мові та мові перекладу, а також при розходженні комбінаторних правил сполучуваності граматичних форм [221, с. 15]. Конверсія є найбільш широко поширеним перекладацьким прийомом в умовах типологічної відмінності морфологічних форм і категорій, який

полягає в зміні морфологічного статусу вихідної граматичної одиниці при повному або частковому збереженні її категоріальних значень і вживається при розбіжності граматичних і смислових характеристик тієї чи іншої форми у вихідній мові і мові перекладу [226, с. 32]. Можливе ускладнення конверсії, яке додає до процесу перекладу лексичні та синтаксичні перетворення, наприклад:

- арт. «Святкова побілка» – “*White Celebration*”;
- георт. День Соборності України – *Ukrainian Unity Day*;
- георт. День Незалежності України – *Independence Day*;
- хрон. Люблінська Унія – *The Union of Lublin* [280].

Розгортання проявляється у розщепленні лексико-граматичної одиниці на складові, кожна з яких несе частину вихідної інформації [222, с. 63]. Використовується для перетворення синтетичних форм в аналітичні в тих випадках, коли цього вимагають або граматичні правила щодо даної форми [229, с. 425; 245, с. 83], або характер контексту, наприклад:

- арт. «Засади це» – “*Pop it in*”;
- бібл. «Зліва, де серце» – “*On the left, Where the Heart is*”;
- бібл. «Із янголом на плечі» – “*An Angel on my Shoulder*”;
- бібл. «Поза зоною» – “*Out of Range*”;
- георт. Старий Новий рік – *Old Calendar New Year* [273].

Згортання виражається в скороченні морфологічної форми вихідної одиниці за умови повного або часткового збереження її категоріальних значень і застосовується при перекладі аналітичної форми в контексті [227, с. 51], який дозволяє граматично або лексично передати ту ж саму інформацію більш лаконічно, наприклад:

- бібл. «Вірші на зиму» – “*Winter Poems*”;
- георт. День Конституції України – *Constitution Day* [272].

Основні типи **лексико-граматичних** трансформацій включають:

- закономірні відповідники;
- комбінована реномінація;
- парафрастичний переклад;
- пере членування [302, с. 656-665].

Суть пошуку *закономірних відповідників* полягає у так званому методі уподібнення – відтворенні семантико-стилістичних функцій оніму мови-джерела іншомовним аналогом мови-приймача, наприклад:

- арт. «*Наочний приклад моєї участі*» – “*Object Lesson of my participation*”;
- арт. «*Вода камінь точить*» – “*Constant Dropping Wears Away the Stone*”;
- арт. «*Нанівсон*» – “*Reverie Sleep*”;
- бібл. «*Вибране, вирване, вигране, випране...*» – “*Selected, pulled, winning, washed...*”;
- бібл. «*Балади про війну і відбудову*» – “*Ballads of the War and Reconstruction*”;
- георт. *День Святої Трійці* – *Holy Trinity Day*;
- георт. *День захисника вітчизни* – *Men's Day*;
- док. «*Русько-Візантійський мирний договір*» – “[*Treaty of Prince Igor with Byzantine Empire 944 A.D.*](#)”;
- хрон. «*Єжовщина*» – “*The Great Purge*” [274].

Парафрастичний переклад, або *дескриптивна перифраза*, застосовується у ситуації, коли є необхідним високий ступінь експліцитності у процесі перекладу, якому сприяють контекстно-ситуативні чинники [241, с. 426]. Описовий переклад чи перекладацький коментар застосовуються у разі національно-культурної специфіки вихідного словосполучення, коли в культурі перекладу відсутнє те чи інше явище або поняття, що позначається вихідним словосполученням [230, с. 99; 231, с. 38]. Наявність різних видів перифраз і парафрастичних зворотів у перекладі ідеонімів зумовлена особливостями логічних структур мислення [242, с. 9], парафрастичними можливостями мов джерела та перекладу, наприклад:

- арт. *скульптура «Золоте дитя»* – *Sculpture “Zolotoye Ditya” (“Golden Baby”)*;
- арт. *мозаїка «Оранта»* – “*Oranta (the Virgin Orans) Mosaics*”;

- арт. фреска «Скоморохи» – “*Skomorokhs (Medieval Wandering Jokers)*” *Fresco*;
- георт. Зелена Неділя – “*Green Sunday*” (*Holy Trinity Day*);
- георт. Івана Купала – *Ivan Kupala Day*;
- георт. День захисника вітчизни – *Men's Day (formerly known as The Soviet Army Day)*;
- док. «Руська Правда» – “*Ruska Pravda (Document of the laws of Kyivska Rus 11 century)*”;
- хрон. Хрещення Київської Русі – *Baptism (Christianization) of Kyivan Rus* [274].

Метод комбінованої реномінації частіше полягає у поєднанні таких методів, як транскрипція, транслітерація, закономірний відповідник ономастичної одиниці, описова перифраза, що дає змогу розкрити семантику ідеоніму й разом з тим передати його оригінальний характер [243, с. 105]. При цьому така частина комбінованого найменування, як описова перифраза, може подаватися у виносці до тексту, а при подальшому вживанні оніму вона (перифраза), як правило, опускається, наприклад:

- арт. «Бабуся (мавзолей забезпечення)» – “*Babooshka (Ensuring Mausoleum)*”;
- арт. «Розмови – Катя» – “*Conversations – Kate*”;
- бібл. «Солодка Даруся» – “*Sweet Dariusya*”;
- георт. Національний Сорочинський ярмарок – *National Sorochynsky Fair*;
- георт. Міжнародний гуцульський фестиваль – *International Hutsul festival*;
- док. «Договір Олега з Візантією 911 року» – “*Treaty of Oleg with Byzantine Empire 911 A.D.*”;
- хрон. Переяславська угода – *The Pereiaslav Agreement* [272].

Перечленування – це ще один вид трансформації, що включає усі можливі перекладацькі явища, як то вживання нового або опускання надлишкового слова, лексико-синтаксичне розгортання або згортання вихідних структур, морфолого-категорійні заміни тощо, наприклад:

- арт. «Засади це» – “*Pop it in*”;
- бібл. «Зліва, де серце» – “*On the left, Where the Heart is*”;

- бібл. «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» – “*Do the Oxen Low When the Manger Is Full?*”;
- георт. День Незалежності України – *Independence Day*;
- док. «Рішення Земського собору про возз’єднання України з Росією» – “*Decision of Zemskii Sobor to accept Ukrainian lands under protection of Aleksey Mikhailovich*”;
- хрон. Проголошення Української Народної Республіки – *Proclamation of an autonomous Ukrainian Republic* [274].

Аналіз матеріалів дослідження надав можливість встановити, що раціональне групування способів і перекладацьких трансформацій за принципом їх використання для відтворення українських ІО англійською мовою в цілому неможливе. Це пов’язано з тим, що до складу ідеонімного поля входять занадто різні за синтаксичним оформленням, семантикою та національно-культурною маркованістю лексичні одиниці.

Якщо існує поняття підкласів ІО, серед яких виокремлено шість основних – артіоніми, бібліоніми, гемероніми, геортоніми, документоніми та хрононіми – то має й існувати окремий інструментарій перекладу цих власних назв з української мови на англійську для кожного підкласу відповідно. Було помічено, що усіх їх об’єднує певна кількість загальних рис (в основному, лінгвокультурних), тому у дослідженні було виявлено виключно найактуальніші перекладацькі трансформації, але все ж таки окремі з них виявляються нерелевантними, коли мова йде про переклад лише одного конкретного типу ІО [102, с. 87-93].

Так, наприклад, великий практичний інтерес становлять перекладацькі трансформації при відтворенні українських артіонімів англійською мовою.

У Таблиці 3.1 подано аналіз використання способів перекладу артіонімів на позначення різних типів творів мистецтва з української мови на англійську.

Таблиця 3.1

Кількісний аналіз використання способів перекладу артіонімів з української мови на англійську (%)

№ з/п	СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ	КІЛЬКІСНИЙ ПОКАЗНИК, %
1.	Закономірні відповідники	23,0%
2.	Калькування	28,0%
3.	Комбінована реномінація	18,0%
4.	Парафрастичний переклад	13,0%
5.	Морфолого-синтаксичне та лексико-семантичне перечленування	12,0%
6.	Транскрипція/транслітерація	6,0%
7.	Всього	100%

Закономірні відповідники: *Святкова побілка, 2013. Інсталяція – White Celebration, 2013. Installation;*

Наочний приклад моєї участі, 2013 – Object Lesson of my participation, 2013;

Удвох, 2013. Текстильний колаж – Together, 2013. Textile collage;

Вода камінь точить, 2013 – Constant Dropping Wears Away the Stone, 2013;

Напівсон, 2013 – Reverie Sleep, 2013;

Страх та надія – Fear and Hope;

Спортсмени – Athlets;

Блукаюча куля – Wandering Bullet [277].

Калькування: *Епізод з музичного фільму “Секс, лікувальне, рок-н-ролл”, 2013 – Fragment from a musical film Sex, Medicamentary, Rock'n'roll, 2013;*

Вода веде, 2013 – Water Leads, 2013;

Синя панель, 2013 – Blue Panel, 2013;

Українська краса, 2013 – Ukrainian Beauty, 2013;

Розмови – Катя – Conversations – Kate;

Велика українська стіна, 2013 – Great Ukrainian Wall, 2013;

Вчора, сьогодні, сьогодні – Yesterday, Today, Today;

Плани з пилу – Plans of Dust;

Нероздільне – Inseparable;

Музей революції. Провина показу – Museum of Revolution. Blame of Display;

Робочі матеріали. Провина зображень – Working materials. Blame of Images;

Процедурна кімната – Procedure Room [277].

Комбінована реномінація: *Новий горизонт, Депозитарій Венеція-Амстердам, Стріла Аполлона та збереження Старого Подолу, 2013 – The New Horizon, the Depository Venice-Amsterdam, the Arrow of Apollo and the Preservation of Old Podil, 2013;*

Бабуся (мавзолей забезпечення), 2013 – BABOOSHKA (ENSURING MAUSOLEUM), 2013 [277];

Пам'ятник засновникам Києва – Monument to the Founders of Kiev [280].

Парафрастичний переклад: *Адміністрація – City Hall [277];*

Монумент Незалежності – Independence monument / Kiev Monument to Independence;

Арка дружби народів – Friendship of Nations Arch / Kiev Arch of Friendship [280].

Перечленування: *Дія / Протидія. Об'єкти та інтервенції в публічному просторі та приміщенні PinchukArtCentre – Action / Counteraction. Objects and interventions in PinchukArtCentre and public space;*

План втечі з Донецької області, 2013 – Escape Plan from the Donetsk region, 2013 [277].

Транскрипція/транслітерація: *Прозвук, зрима, обррма, 2013. Звукова інсталяція – Prozvuk, zrimia, obrрма, 2013. Audioinstallation* [277].

Як видно з Таблиці 3.1, найчастотнішим в англійському перекладі власних назв українських творів мистецтва є метод *калькування* (28,0% усіх випадків), в процесі якого не виникає суттєвих труднощів, оскільки він полягає у послівному перенесенні компонентів з мови оригіналу до мови перекладу. Калькування отримало таке розповсюдження тому, що до складу цієї категорії власних назв в українській мові найбільшою мірою входять апелятивні лексичні одиниці. Одним із яскравих прикладів калькування є переклад інсталяції гри Аліни Копиці «*Засади це*». Не дивлячись на те, що сама авторка називає свій твір англійським словосполученням “*Plug it*”, перекладач, який працює над оформленням вернісажу, пропонує власний варіант “*Pop it in*”, який також є влучним еквівалентом, який зберігає внутрішній зміст повідомлення в артіонімі, а також відповідає його стилістиці. Однак, все ж незрозуміло, чому він при цьому не використовує авторський переклад.

На другому місці за частотністю використання стоїть вибір *закономірних відповідників* (23,0%). Це пов’язано з тим, що деякі поняття, що перекладаються, є загальними, синонімічними чи подібними в багатьох мовах та культурах, але в кожній з них мають свою окрему назву, притаманну традиції, тому при перекладі замінюються згідно з етимологічною відповідністю. Звернення до цього способу породжує велику кількість колоритних прикладів. Назва інсталяції Лади Наконечної «*Наочний приклад моєї участі*» англійською мовою перекладена, як “*Object Lesson of my participation*”, де *Object Lesson* є відповідником до словосполучення «наочний приклад», яке в свою чергу могло би бути перекладеним, як *demonstrative example, illustrative example* або *real-world evidence* тощо. Але, зробивши певні висновки щодо релевантності

англомовного відповідника, він обрав найбільш адекватний, актуальний та звичний варіант для аудиторії мови-реципієнта. Те ж саме стосується таких прикладів, як назви робіт Вови Воротнєва та творчої групи Synchronodogs: «Святкова побілка» – “*White Celebration*”, «Напівсон» – “*Reverie Sleep*”, де суто слов’янське поняття «побілка» передається, як щось білосніжне та урочисте, а «напівсон» стає забуттям або навіть летаргією.

Третє місце за популярністю вживання при перекладі займає метод комбінованої реномінації (18,0% випадків). Його інструментарій, який полягає в поєднанні іншомовної транскрипції/транслітерації із закономірним відповідником або калькою, дає змогу розкрити семантику власної назви й разом з тим передати її оригінальний характер. Так, наприклад, скульптуру зі скла, бетону та хліба Микити Кадана «Бабуся (мавзолей забезпечення)» було перекладено на англійську мову поєднанням транскрипції та кальки “*Babooshka (Ensuring Mausoleum)*”. І в цьому випадку не обійшлося без цікавої особливості, адже транскрибування елемента артіоніму було зроблено з російської мови, що дає підстави думати про наявність російськомовного першоджерела або неповну компетентність перекладача.

Далі за популярністю йдуть парафрастичний переклад (13,0%) і перечленування (12,0%). Це пояснюється тим, що деякі власні назви-артіоніми є не тільки індивідуальним надбанням, «дзеркалом» душі, рефлектором власного світогляду автора того чи іншого твору, але й відображенням особливого менталітету народу, з якого він вийшов. А народів та його мові часом властиві поняття, незрозумілі для носіїв інших мов і культур. У зв’язку з такими екстралінгвістичними чинниками перекладач застосовує перифраз, перекладацький коментар або згортання-розгортання вихідних конструкцій для максимального відтворення внутрішнього світу митця і традицій культури-донора та наближення їх до зацікавленої аудиторії (наприклад, фреска «Скоморохи» – “*Skomorokhs (Medieval Wandering Jokers)*” Fresco).

На останньому місці під час аналізу опинився такий формальний прийом передачі артіоніму, як *транслітерація/транскрипція* (6,0%). Перекладач скористався цим способом, працюючи над відтворенням назви звукової інсталяції Івана Світличного «Прозвук, зрима, обррма» в англійській мові (“*Prozvuk, zrimia, obrrma*”). Справа в тому, що назва твору в оригіналі складається з вигаданих лексем, створених за принципом оноματοпеї (звуконаслідування), які неможливо перекласти, пояснити, замінити тощо. Перекладач обирає найадекватніший спосіб передачі назви, тим самим залишаючи англійським шанувальникам мистецтва простір для власних міркувань. Варто зазначити, що результати даного дослідження підтверджують об’єктивність даних, що наведені на матеріалі інших мов [3, 135].

Схожою є ситуація із відтворенням українських бібліонімів на досліджуваному матеріалі. Йому присутні майже всі запропоновані перекладацькі трансформації, за винятком парафрастичного перекладу. Однак, не можна стверджувати однозначно, що таких випадків не трапляється взагалі.

У Таблиці 3.2 подано аналіз використання способів перекладу бібліонімів на позначення різних типів художніх творів з української мови на англійську.

Таблиця 3.2

Кількісний аналіз використання способів перекладу бібліонімів з української мови на англійську (%)

№ з/п	СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ	КІЛЬКІСНИЙ ПОКАЗНИК, %
1.	Генералізація	1,0%
2.	Закономірні відповідники	24,0%
3.	Калькування	38,0%
4.	Комбінована реномінація	16,0%
5.	Конкретизація	1,0%
6.	Морфолого-синтаксичне та лексико-семантичне перечленування	11,0%

7.	Транскрипція/транслітерація	9,0%
8.	Всього	100%

Генералізація: «Народні оповідання» – “*Tales of the Peoples*”.

Закономірні відповідники: *Музей покинутих секретів* – *The Museum of Abandoned Secrets*;

Ангел в піраміді – *Angels in a Pyramid*;

Книга застережень – *A Book of Warnings*;

Вибране, вирване, вигране, випране... – *Selected, pulled, winning, washed...*;

Заборонений цвіт – *Forbidden Bloom*;

Поза зоною – *Out of Range*;

Балади про війну і відбудову – *Ballads of the War and Reconstruction*.

Калькування: *Польові дослідження з українського сексу* – *Fieldwork in Ukrainian sex*;

Білий камінь – *White Stone*;

Хвіст ящірки – *Tail of a Lizard*;

Гімн демократичної молоді – *Anthem of Democratic Youth*;

Літаючий казан – *The Flying Cauldron*.

Комбінована реномінація: *Перверзія* – *Perverzion*;

Солодка Даруся – *Sweet Darusya*.

Конкретизація: «*Панські жарти*» – “*Nobleman’s Jests*”.

Перечленування: *Зліва, де серце* – *On the left, Where the Heart is*;

Ключ – *The Key*;

Із янголом на плечі – *An Angel on my Shoulder*;

Вірші на зиму – *Winter Poems*;

Все поруч – *All that’s near*;

І зараз, і завжди – *We have always*.

Транскрипція/транслітерація: *Кацани* – *Katsary*;

Цікаві досліді – *Tsikavi Doslidy*;

Васіліса Єгоровна і мужички – *Vasilisa Yehorovna i Muzhychki*;

Ворошиловград – Voroshylovhrad;

Майн кайф – Majn Kajf [278; 282].

Як це видно з Таблиці 3.2, у випадку з перекладом бібліонімів суттєво пріоритетним є використання *калькування* (38,%), яке передає задум самого автора того чи іншого літературного твору, не вдаючись до якихось значних перетворень, які можуть дати читачеві хибну уяву про обраний твір. У цьому випадку перекладач не бере на себе відповідальність відтворювати назву якимись менш традиційними шляхами, а передає кожен компонент назви відповідно до мови-реципієнта (наприклад, «*Польові дослідження з українського сексу*» – “*Fieldwork in Ukrainian sex*”; «*Літаючий казан*» – “*The Flying Cauldron*”).

На другому місці за вживаністю опинився пошук *закономірних відповідників* (24,0%), який полягає у відтворенні певних українських апелятивів, реалій або власне онімів максимально доцільним еквівалентом англійської мови. Так, наприклад, можна розглянути наступні пари відповідників до назв українських збірок поезій, оповідань, романів тощо: «*Вибране, вирване, вигране, випране...*» – “*Selected, pulled, winning, washed...*”; «*Балади про війну і відбудову*» – “*Ballads of the War and Reconstruction*”; «*Заборонений цвіт*» – “*Forbidden Bloom*”. Використання закономірних відповідників на перший погляд схоже на калькування, особливо коли мова не йде про переклад певних стійких словосполучень, фразеологізмів, метафор, прислів'їв тощо. Але головною відмінністю між цими двома перекладацькими трансформаціями у випадку з перекладом загальної лексики, апелятивів та онімів на позначення культурних об'єктів і предметів є той факт, що саме закономірний відповідник, а не калька, є еквівалентом виправданим, реально існуючим, близьким і зрозумілим для носіїв мови перекладу. Однак, звернімо увагу на перший приклад: здається, в процесі пошуку відповіднику перекладач все ж таки допустив свої власні корективи і з якоюсь певною, суб'єктивною метою вдався до перекладу одного з пасивних дієприкметників минулого часу (*вигране*) незвичним для

цього способом, використавши в англійській мові активний дієприкметник теперішнього часу (*winning*). Отже варто пам'ятати, що в будь-якому, навіть професійному, перекладі існує значний вплив суб'єктивної думки перекладача.

Наступним за популярністю при відтворенні українських бібліонімів англійською мовою є *комбінована реномінація* (16,0%), що залежно від мети, якої хоче досягти перекладач, працюючи з подібним матеріалом, може поєднувати в собі одночасно транслітерацію, калькування, закономірний або ситуативний відповідник, пере членування тощо разом із суто граматичними трансформаціями для досягнення оптимального співвідношення між формальністю й адекватністю перекладу пропріальних одиниць (наприклад, «Солодка Даруся» – “*Sweet Darusya*”; «Перверзія» – “*Perverzion*”). У першому випадку метод комбінованої реномінації полягає в залученні двох перекладацьких способів – калькування і транслітерації апелятивної лексичної одиниці «*солодка*» та пестливого антропоніму *Даруся* відповідно. Другий приклад демонструє поєднання транслітерації із закономірним відповідником. Справа в тому, що власне апелятив «*перверзія*» має відповідник “*perversion*” в англійській мові, який у свою чергу походить від латинського “*peruersio*”. Цей термін має відоме походження, єдиний варіант написання англійською мовою і позначає «збочення; форму сексуальної поведінки, що відхиляється від норми, прийнятої в даній культурі». Однак, перекладач не застосовує закономірний відповідник у чистому вигляді, а намагається перенести хоча б частину авторського задуму, відтворивши українську «з» за допомогою англійської “z”, тим самим натякаючи на оригінальність назви. У філологічній науці подібний феномен у різних джерелах зветься подвійною транслітерацією або ретранслітерацією.

Перечленування також має місце при перекладі українських бібліонімів (11,0%). Справа в тому, що залежно від граматичної системи, типології мов, певних екстралінгвістичних факторів тощо ономастична одиниця, що перекладається, потребує певних трансформацій у

конструкціях, будові словосполучення, статусі апелятивів для введення цієї власної назви до англомовного лінгвістичного простору [257, с. 71]. Подібний підхід дозволяє створити онім, який займе органічну позицію в мові перекладу (наприклад, «Зліва, де серце» – “*On the left, Where the Heart is*”; «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» – “*Do the Oxen Low When the Manger Is Full?*”). Згідно з цими прикладами, є можливість помітити, що граматичні конструкції, типові для української мови, «перечленовано» на англомовні варіанти, зрозумілі реципієнтам перекладу.

Нечасто вживаними при перекладі назв літературних творів англійською мовою є *транскрипція* та *транслітерація* українських онімів (9,0%). Частіше за все це виникає з двох причин – або до складу бібліоніму входять виключно пропріальні та інші лексичні одиниці (реалії), що підлягають лише формальній передачі, або таким є суб’єктивне рішення окремого перекладача, який складає бібліографію того чи іншого українського письменника англійською мовою, не задумуючись над відтворенням інформації, що покладена до назви (наприклад, «*Кацани*» – “*Katsary*”; «*Ворошиловград*» – “*Voroshylovhrad*”; «*Майн кайф*» – “*Majn Kajf*”; «*Цікаві дослід*» – “*Tsikavi Doslidy*”; «*Васіліса Єгоровна і мужички*» – “*Vasilisa Yehorovna i Muzhychki*”). Серед запропонованих прикладів можна виокремити три типи формальної передачі бібліонімів: перші три підпорядковуються правилу транслітерувати те, що не підлягає перекладу (тут наявні безеквівалентні реалії та топонім); четвертий приклад демонструє свідому або несвідому байдужість перекладача до відтворення смислу власної назви; а останній є наочним прикладом поєднання транслітерації антропоніму з апелятивом, до якого можливо було б підібрати англомовний відповідник. Однак, і в прозаїчному транслітерванні бібліоніму «*Майн кайф*» знайшлася цікава відмінність: з метою передати початкову культурну забарвленість назви і деякого роду каламбур перекладач використовує правила саме німецької транслітерації, а не англійської.

Згідно зі статистичними даними дослідження, використання *генералізації* (1,0%) та *конкретизації* (1,0%) для перекладу українських бібліонімів англійською мовою є скоріше винятком, ніж правилом. Судячи з аналізу, вибір більш загальних або більш конкретних понять для відтворення цього типу ономастичної лексики є нетиповим, але, одночасно з тим, не можна стверджувати, що вони не використовуються взагалі (наприклад, «Народні оповідання» – “*Tales of the Peoples*” (генералізація); «Панські жарти» – “*Nobleman’s Jests*” (конкретизація)).

Наступними розглянено українські гемероніми та специфіку їх відтворення англійською мовою (див. Таблицю 3.3).

Таблиця 3.3

Кількісний аналіз використання способів перекладу гемеронімів з української мови на англійську (%)

№ з/п	СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ	КІЛЬКІСНИЙ ПОКАЗНИК, %
1.	Калькування	42,0%
2.	Транскрипція/транслітерація	58,0%
3.	Всього	100%

Враховуючи всі ймовірні похибки, дослідження демонструє висновок, що назви засобів масової інформації перекладаються шляхом *калькування* (42,0%) або *транслітерування* (58,0%). Цікавим є той факт, що за традицією, яка склалася в багатьох країнах світу, назви газет, журналів, інформаційних брошур тощо транслітерують більшою мірою іноземні перекладачі. Наші співвітчизники ж віддають перевагу калькуванню, тому часто в Інтернеті або різних довідкових джерелах можна зустріти подвійні варіанти перекладу гемеронімів (наприклад, «День» – “*Den*”/”*The Day*”; «Високий замок» – “*Vysoky Zamok*”/”*High Castle*”; «Українська правда» – “*Ukrayinska Pravda*”/”*Ukrainian Truth*”). Однак, зустрічаються й ті, що мають один варіант відтворення англійською мовою: «Правдошукач» – “*The*

Truth Seeker», «Дорожній контроль» – “*Road Control*” – самопереклад; «Україна молода» – “*Ukrayina Moloda*”, «Сільські вісті» – “*Silski Visti*” – іншомовний перекладач [270; 272].

Відтворення українських геортонімів і хрононімів засобами англійської мови так само, як і інших підкласів ІО, має свої особливості та збігається за всіма параметрами. Існує навіть класифікація ономастичного простору, яка припускає, що геортоніми є вужчим підкласом хрононімів, тому має сенс аналізувати їх спільні способи перекладу (див. Таблицю 3.4).

Таблиця 3.4

Кількісний аналіз використання способів перекладу геортонімів і хрононімів з української мови на англійську (%)

№ з/п	СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ	КІЛЬКІСНИЙ ПОКАЗНИК, %
1.	Закономірні відповідники	23,0%
2.	Калькування	13,0%
3.	Комбінована реномінація	19,0%
4.	Парафрастичний переклад	31,0%
5.	Морфолого-синтаксичне та лексико-семантичне перечленування	9,0%
6.	Транскрипція/транслітерація	5,0%
7.	Всього	100%

Закономірні відповідники: *День Святої Трійці – Holy Trinity Day;*

День захисника вітчизни – Men’s Day;

День Конституції – Constitution Day;

«Єжовщина» – “The Great Purge”;

День Конституції України – [Constitution Day](#).

Калькування: *День знань – [The Day of Knowledge](#);*

Великий терор – the Great Terror.

Комбінована реномінація: *Національний Сорочинський ярмарок – National Sorochynsky Fair;*

Міжнародний гуцульський фестиваль – International Hutsul festival;

Утворення Київської Русі – Formation of Kyivan Rus;

Люблінська Унія – the Union of Lublin;

Заснування Запорізької Січі – Founding of the Zaporozhian Sich.

Парафрастичний переклад: *Зелена Неділя – "[Green Sunday](#)" (Holy Trinity Day);*

Старий Новий рік – [Old Calendar New Year](#);

Голодомор – the Great Famine;

День захисника вітчизни – [Men's Day \(formerly known as The Soviet Army Day\)](#);

Хрещення Київської Русі – Baptism (Christianization) of Kyivan Rus.

Перечленування: *День Незалежності України – [Independence Day](#);*

Проголошення Української Народної Республіки – Proclamation of an autonomous Ukrainian Republic;

День молоді – [Youth Day](#).

Транскрипція/Транслітерація: *День Святої Трійці – Svyata Triytsya;*

Емський указ – The Ems Ukaz [280].

Кількісний аналіз особливостей відтворення української геортонімної та хрононімної лексики англійською мовою засвідчує, що перше місце серед способів перекладу, вживаних під час передачі даних типів власних назв, займає *парафрастичний переклад* (31,0%). Цей специфічний спосіб поєднання декількох трансформацій для досягнення адекватності перекладу суто українських назв свят, культурних заходів, урочистих та історично важливих подій полягає в додаванні перекладацького коментарю до будь-якої, не розкритої достатньою мірою для іноземця, національно-забарвленої інформації, що міститься у геортонімі або хрононімі (наприклад, *Зелена Неділя – “Green Sunday” (Holy Trinity Day)*; *Івана Купала – Ivan Kupala Day*; *День захисника вітчизни – Men's Day (formerly known as The Soviet Army Day)*; *Хрещення Київської Русі – Baptism (Christianization) of Kyivan Rus*).

Англомовні закономірні відповідники українських геортонімів і хрононімів є другим за частотністю способом відтворення даних назв у мові перекладу (23,0%). Це пояснюється тим, що багато державних і релігійних свят України, Великобританії, США та інших англомовних країн є аналогічними одне одному та не викликають жодних труднощів, пов'язаних з їх перенесенням з картини світу одного народу до картини світу іншого (наприклад, *День Святої Трійци* – *Holy Trinity Day*; *День захисника вітчизни* – *Men's Day*; *День Конституції* – *Constitution Day*; «Єжовщина» – “*The Great Purge*”).

Третьою за рейтингом є *комбінована реномінація* (19,0%), якою користуються у тих випадках, коли неможливо передати український геортонім або хрононім англійською мовою за якимось одним певним принципом, тому що він називає певне унікальне явище, притаманне лише українському народові, та складається як з апелятивів, так і з різнотипних онімів чи національних реалій (наприклад, *Національний Сорочинський ярмарок* – *National Sorochynsky Fair*; *Міжнародний гуцульський фестиваль* – *International Hutsul festival*; *Переяславська угода* – *The Pereiaslav Agreement*).

Спосіб *калькування* (13,0%) стає в нагоді, коли українська назва урочистості або історичної події складається лише з апелятивної лексики та не має відповідних аналогів у англомовному світі. У таких випадках перекладач відтворює геортоніми та хрононіми інструментами англійської мови, а саме – прямим перенесенням лексичних компонентів назви до мови перекладу, не завжди віддаючи перевагу адекватності отриманого результату (наприклад, *День знань* – *The Day of Knowledge*; *Великий терор* – *The Great Terror*).

Морфолого-синтаксичне та лексико-семантичне *перечленування* (9,0%) власних назв на позначення українських свят, ювілеїв та інших урочистих заходів так само, як і важливих історичних подій, використовується нечасто і в основному полягає в опущенні надлишкової лексики для створення конструкцій, більш типових для англійської мови (наприклад, *День*

Незалежності України – Independence Day; Проголошення Української Народної Республіки – Proclamation of an autonomous Ukrainian Republic).

На останньому місці під час аналізу особливостей перекладу геортонімів і хрононімів України англійською мовою опинилося використання *транскрипції/транслітерації* (5,0%) вихідної пропріальної одиниці. Такий переклад частіше зустрічається у стислих довідниках, тематичних атласах, стандартах тощо (наприклад, *День Святої Трійці – Svyata Triytsya; Емський указ – The Ems Ukaz*).

Українські документоніми – це ще один об'єкт англомовного відтворення, якому властивий окремий перекладацький інструментарій (див. Таблицю 3.5).

Таблиця 3.5

Кількісний аналіз використання способів перекладу документонімів з української мови на англійську (%)

№ з/п	СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ	КІЛЬКІСНИЙ ПОКАЗНИК, %
1.	Закономірні відповідники	13,0%
2.	Калькування	26,0%
3.	Комбінована реномінація	21,0%
4.	Парафрастичний переклад	14,0%
5.	Морфолого-синтаксичне та лексико-семантичне перечленування	15,0%
6.	Транскрипція/транслітерація	11,0%
7.	Всього	100%

Аналізуючи кількісні дані особливостей відтворення українських індивідуальних назв окремих важливих документів в англійській мові, є необхідним поділити досліджені способи перекладу на дві окремі групи за відсотком їх вживаності перекладачами, які працювали над передачею цих власних назв: більш пріоритетні – *калькування* (26,0% – наприклад, «*Лист Володимира Мономаха до Олега Святославича*» – “[The letter of Vladimir Monomakh to prince Oleg Svyatoslavovich](#)”) і *комбінована реномінація* (21,0% – «*Договір Олега з Візантією 911 року*» – “[Treaty of Oleg with Byzantine Empire 911 A. D.](#)”), менш пріоритетні – *перечленування* (15,0% – «*Рішення*

Земського собору про возз'єднання України з Росією» – “Decision of Zemskii Sobor to accept Ukrainian lands under protection of Aleksey Mikhailovich”), парафрастичний переклад (14,0% – «Руська Правда» – “Ruska Pravda (Document of the laws of Kyivska Rus 11 century)”), закономірні відповідники (13,0% – «Русько-Візантійський мирний договір» – “Treaty of Prince Igor with Byzantine Empire 944 A. D.”) та транскрипція/транслітерація (11,0% – «Коломацька чолобитна» – “Kolomatskaya cholobitnaya”). Справа в тому, що враховуючи можливі статистичні похибки, зауважено, що кожен із вищезгаданих способів використовувався приблизно однаково кількість разів. Таким чином, можна констатувати, що кожен вид трансформації є однаково доречним при перекладі українських документонімів. А це в свою чергу пов'язано з особливим статусом документонімів як в ономастиці, так і в соціумі: власні назви документів можуть зустрічатися у повсякденному житті (сучасні нормативи), професійній сфері (стандарти), історичній, країнознавчій і туристичній літературі (історичні документи) тощо [271].

3.2. Особливості перекладу українських прагматонімів англійською мовою

Мова кожного народу являє собою живий організм, нерозривно пов'язаний з історією, культурою і соціальним життям цього народу. Носії різних мов, спілкуючись, взаємодіючи один з одним, передають культуру свого народу за допомогою мови, і ключовою ланкою міжмовного спілкування виступає перекладач [296, с. 52].

Перекладачеві, в свою чергу, для успішної роботи необхідні не тільки відмінні знання граматики, фонетики, стилістики, лексики вихідної мови, але й фонові знання про культуру, історію та соціальний устрій суспільства-носія цієї мови.

Процес комунікації цікавить фахівців як у галузі лінгвістики, так і в галузі інших наук, таких як філософія, психологія, соціологія, культурологія.

З'являються суміжні дисципліни, що досліджують проблеми взаємозв'язку мови, свідомості та культури, – психолінгвістика, етнолінгвістика, лінгвокультурологія, перекладознавство, теорія міжкультурної комунікації [303, с. 10].

Всі значущі особливості життя будь-якого народу і його країни (географічне положення, історичний розвиток, соціальний устрій, тенденції суспільної думки, науки, мистецтва) знаходять відображення в мові [248, с. 22]. Мова є носієм національно-культурного коду того чи іншого народу. Національно-культурний код мови становлять лексичні одиниці, у значенні яких проявляється зв'язок мови і культури [116, с. 210-212].

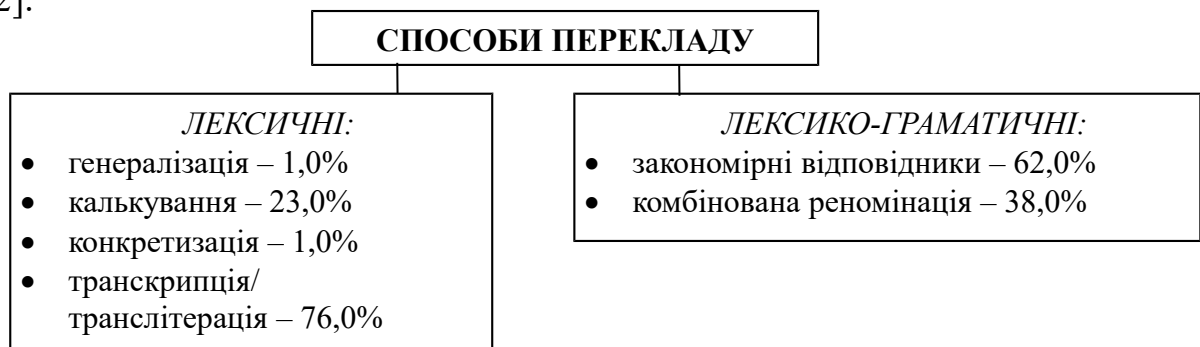
У даному підрозділі розглядаються такі підкласи власних назв, як порейоніми, фалероніми та хрематоніми, які в свою чергу відносять до прагматонімів. Однозначного визначення прагматоніма в науці не сформульовано. У багатьох лінгвістичних дослідженнях порівнюють прагматоніми з хрематонімами, ставлять їх на один смисловий рівень, демонструють нечіткі межі у розумінні денотатів цих двох типів власних назв, синонімізують ці поняття тощо. Дане дослідження спирається на визначення прагматоніму, як індивідуальної назви будь-якого об'єкту чи предмету культури, створеного для матеріальних потреб людини, що зустрічається в прагматичній сфері її діяльності та якій притаманні ті чи інші ознаки національно-культурної маркованості [238, с. 14]. У свою чергу, хрематонімія входить до складу прагматонімії, як елемент, відповідальний за найменування окремих значущих культурних об'єктів, які в свою чергу можуть бути поділені на назви архітектурних споруд, компаній, організацій, закладів, форм власності тощо [117, с. 34-41]. Тим самим, окресливши термінологічну ієрархію в другому розділі дисертації, можна аналізувати особливості перекладу ПО англійською мовою на прикладі українських пор., фалер. і хрем..

Головна мета як перекладу в цілому, так і передачі ПО – досягнення адекватності. Основне завдання перекладача при досягненні адекватності –

вміло використати різні перекладацькі трансформації для того, щоб текст перекладу найбільш точно передавав всю культурну та історичну інформацію, викладену в тексті оригіналу, а при неможливості точно передати англійською мовою подібну пропріальну лексику – доступно пояснити значення тих чи інших ПО [120, с. 35].

Великий практичний інтерес становлять лексичні і лексико-граматичні способи реалізації перекладацьких трансформацій, що характеризують особливості перекладу українських ПО англійською мовою (див. Рис. 3.2.). Граматичні засоби в чистому вигляді при цьому майже не застосовуються через відсутність у найменуваннях державних транспортних засобів, орденів, медалей, нагород, окремих значущих об'єктів специфічних граматичних зв'язків і структур та прагматику їх перекладу [23, с. 37; 20, с. 92].

Рис. 3.2. Кількісні показники використання основних типів способів перекладу прагматонімів

Серед лексичних трансформацій, які відбуваються під час перекладу українських ПО англійською мовою, різною мірою знаходяться:

- генералізація;
- калькування;
- конкретизація;
- транскрипція/транслітерація.

У деяких випадках використання *калькування, транскрибування або транслітерування* вихідного оніму може супроводжуватися модифікаціями отриманого оніму-відповідника з метою вписати його до морфологічної системи англійської мови (морфограматична модифікація), наприклад:

- пор. *U-155 «Придніпров'я» – U-155 Prydniprovyia*;
- пор. *U-130 «Гетьман Сагайдачний» – U-130 Hetman Sahaidachnyi*;
- фалер. *Медаль «За бездоганну службу» – Medal for Impeccable Service*;
- фалер. *Орден «Золота Зірка» – Order “The Gold Star”*;
- хрем. *Центральний Ботанічний Сад – Tsentralnyi Botanichnyi Sad*;
- хрем. *Дача Стамболи – Stamboli's Dacha*.

Генералізація і конкретизація зустрічаються у поодиноких випадках, але повною мірою передають змістовність і первісну забарвленість назв:

- фалер. *Медаль «Захиснику Вітчизни» – Medal for Defender of Country (генералізація)*;
- хрем. *Святогірський монастир – Sviatohirskyy Convent (конкретизація)*.

Основні типи **лексико-граматичних** трансформацій включають:

- закономірні відповідники;
- комбінована реномінація.

Суть пошуку *закономірних відповідників* полягає у так званому методі уподібнення – відтворенні семантико-стилістичних функцій оніму мови-джерела іншомовним аналогом мови-приймача, наприклад:

- фалер. *Орден князя Ярослава Мудрого – Order of Prince Yaroslav the Wise*;
- фалер. *Орден Держави – Order of the Nation*;
- хрем. *Одеський художній музей – Odessa Fine Arts Museum*;
- хрем. *Успенський кафедральний собор – Assumption Cathedral*.

Метод *комбінованої реномінації*, отриманий поєднанням транслітерації або транскрипції з описовою перифразою, калькою, розтлумаченням тощо, також представлений при перекладі прагматонімної лексики:

- фалер. *орден Богдана Хмельницького – Order of Bohdan Khmelnytsky*;
- фалер. *Хрест Івана Мазени – Cross of Ivan Mazepa*;
- хрем. *Каплиця Боїмів – Boim Chapel*;
- хрем. *Києво-Печерська Лавра – Kiev-Pecherska Lavra (The Caves Monastery)*;

- хрем. Видубицький монастир – *Vydubysky Monastery*.

У дослідженні виникла необхідність співставити і порівняти усі можливі способи перекладу українських ПО англійською мовою в цілому та в окремих випадках відтворення порейонімів, фалеронімів і хремотонімів, як тих, що входять до прагматонімного поля (див. Таблицю 3.6) [141].

Таблиця 3.6

Кількісний аналіз використання способів перекладу прагматонімів з української мови на англійську (%)

№ з/п	СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ	ПОРЕЙОНИМИ, %	ФАЛЕРОНИМИ, %	ХРЕМАТОНІМИ, %
1.	Генералізація	–	0,5%	–
2.	Закономірні відповідники	–	36,0%	12,0%
3.	Калькування	–	52,0%	20,5%
4.	Комбінована реномінація	–	11,5%	64,0%
5.	Конкретизація	–	–	0,5%
6.	Транскрипція/транслітерація	100%	–	3,0%
Всього		100%	100%	100%

Генералізація: *Медаль «Захиснику Вітчизни» – Medal for Defender of Country.*

Закономірні відповідники: *Нагрудний знак «За відзнаку в службі» – Decoration for Distinguished Service;*

Нагрудний знак «За охорону громадського порядку» – Decoration for Exemplary Performance in Defending Public Order;

Відзнака «Закон і честь» – Decoration for Law and Order;

Почесне звання «Заслужений діяч мистецтв» – Honored Artist of Ukraine;

Медаль «За врятоване життя» – Life Saving Medal [276; 281];

Готель «Дніпровський» – Boatel Dniprovsky;

Національний художній музей України – National Art Museum [274].

Калькування: *Хрест Слави – Cross of Glory;*

Нагрудний знак «Лицар Закону» – Knight of the Law;

Пам'ятний знак «50 років визволення України» – Badge for 50th Anniversary of Liberation of Ukraine;

Медаль «За бездоганну службу» – Medal for Meritorious Service;

Медаль «За військову службу Україні» – Medal for Military Service to Ukraine;

Орден «За мужність» – Order for Bravery / Courage;

Нагрудний знак «Почесний митник» – Honored Customs Officer [276; 281];

Національний цирк України – the National Circus of Ukraine;

Київський державний академічний театр ляльок – the Kiev Academic Puppet Theatre;

Київський Гідропарк – Hidropark [274].

Комбінована реномінація: *Орден княгині Ольги – Order of Princess Olga;*

Національна премія України імені Тараса Шевченка – Shevchenko National Prize [276; 281];

Стадіон «Динамо» імені Валерія Лобановського – Dynamo Stadium;

Готель «Голосіївський» – Holosiyivsky Hotel;

Готель «Дружба» – Druzhba Hotel;

Готель «Експрес» – Express Hotel;

ЦУМ – TsUM (*Central Universal Shop*);
 ТЦ «Україна» – *Ukraina Shopping Mall*;
 Музей Великої Вітчизняної Війни – *Muzeu Velykoyi Vitchyznuanoyi Viyny*
 (*Museum of the Great Patriotic War*);
 Національний музей «Чорнобиль» – *Natsionalnyi Muzeu Chornobyli*
 (*National Museum of Chernobyl*) [274].

Конкретизація: *Святогірський монастир – Sviatohirskyy Convent*
 [274].

Транскрипція/транслітерація: *U-130 «Гетьман Сагайдачний» –*
U-130 Hetman Sahayadachniy;
U-205 «Луцьк» – U-205 Lutsk;
U-700 «Немішин» – U-700 Netishyn;
U-701 «Почаїв» – U-701 Pochaiv;
U-860 «Кам'янка» – U-860 Kamianka;
U-311 «Черкаси» – U-311 Cherkasy;
U-01 «Запоріжжя» – U-01 Zaporizhzhia;
U-360 «Генічеськ» – U-360 Genichesk;
U-155 «Придніпров'я» – U-155 Prydniprova;
U-132 «Отаман Білий» – U-132 Otaman Bilyi;
U-421 «Іван Богун» – U-421 Ivan Bohun;
U-544 «Титан» – U-544 Tytan [268; 275; 283];
Ресторан «Липський Особняк» – Lypsky Osobnyak [274].

Судячи з результатів, отриманих під час кількісного та якісного аналізу перекладацьких трансформацій українських ПО трьох типів, можна зробити висновки, що порейоніми, фалероніми та хрематоніми мають багато розбіжностей за своєю лінгвістичною природою, тому перекладачеві

доводиться звертатися до абсолютно різних способів їх відтворення англійською мовою.

Порейоніми, наприклад, підлягають виключно *транслітерації* (100%) через той факт, що назви транспортних засобів України походять найчастіше від антропонімів або топонімів різного характеру і відрізняються від них лише наявністю лапок:

кораблі *U-402 «Костянтин Ольшанський» – U-402 Kostiantyn Olshansky, U-153 «Прилуки» – U-153 Pryluku;*

фірмові потяги *«Азов» – Azov, «Карпати» – Karpaty;*

літаки *Ан-22 «Антей» – An-22 “Antei”, Ан-124 «Руслан» – An-124 “Ruslan”.*

І навіть у тих випадках, коли порейоніми складаються виключно з апелятивів, їх прийнято формально транслітерувати графічними засобами англійського алфавіту:

фірмові потяги *«Голубі озера» – Holubi Oзера, «Лісова пісня» – Lisova Pisnia;*

літаки *Ан-225 «Мрія» – An-225 “Mriya”, Ан-26 «Циклон» – An-26 “Tsyklon”.*

Більший спектр перекладацьких трансформацій застосовується для відтворення українських фалеронімів в англійській мові. Як це видно з Таблиці 3.6, найчастотнішим в англійському перекладі українських фалеронімів є метод *калькування* (52,0%), який полягає у послівному перенесенні компонентів з мови оригіналу до мови перекладу, в процесі якого не виникає суттєвих труднощів. Калькування вживається найчастіше, тому що до складу цієї категорії власних назв в українській мові найбільшою мірою входять апелятивні лексичні одиниці:

медаль *«За бездоганну службу» – Medal for Irreproachable Service;*

орден *Свободи – Order of Liberty;*

орден *«За заслуги» – Order of Merit.*

На другому місці за частотністю використання стоять *закономірні відповідники* (36,0%). Це пов'язано з тим, що деякі поняття, що перекладаються, є загальними, синонімічними чи подібними в багатьох мовах та культурах, але в кожній з них мають свою окрему назву, притаманну традиції, тому при перекладі замінюються згідно з етимологічною, традиційною або функціональною відповідністю:

орден *Данила Галицького* – *Order of Daniel Galician*;

орден «*За доблесну шахтарську працю*» - *Order for Brave Miner's Work*.

На передостанньому місці під час аналізу опинився метод *комбінованої реномінації* (11,5%), який полягає в поєднанні іншомовної транскрипції, транслітерації фалероніму з описовою перифразою та/або калькою, що дає змогу розкрити семантику реалії й разом з тим передати її оригінальний характер. Цей метод при перекладі фалеронімів з української мови на англійську є менш уживаним на відміну від перекладу інших класів онімів, де він часто превалує. Але це знову ж таки пов'язано з українською історичною традицією, яка демонструє невелику кількість фалеронімів, до складу яких входять інші оніми, що потребують транскрибування чи транслітерування (напр., антропоніми, топоніми тощо):

орден *княгині Ольги* – *Order of Princess Olga*;

Національна премія України імені Тараса Шевченка – *Shevchenko National Prize*.

Трапляються також поодинокі випадки генералізації (0,5%) (наприклад, *Медаль «Захиснику Вітчизни»* – *Medal for Defender of Country*), де більш вузькому поняттю «*вітчизна*» віднайдено загальний синонімічний відповідник “*country*”.

На відміну від порейонімів і фалеронімів, українські хремотоніми потребують більш різноманітного спектру способів перекладу англійською мовою. Це пояснюється розмаїттям денотатів, що входять до

хремотонімного поля, і складністю структур, що застосовані для створення цього типу власних назв.

Найчастотнішим при перекладі українських хремотонімів англійською мовою є метод *комбінованої реномінації* (64,0%):

Національний спортивний комплекс «Олімпійський» – Olympic (Respublikansky) Stadium;

Музей національної архітектури й побуту Пирогово – Pyrohovo Open-air Museum of Folk Architecture and Life;

Руїни Десятинної церкви – The Desiatynna Church Ruins;

Ботанічний сад імені академіка О. В. Фоміна – Fomin Botanic Gardens [274].

Друге місце за частотою використання посідає *англомовне калькування* українських хремотонімів (20,5%):

Державний Міжнародний аеропорт – State International Airport;

Центральний залізничний вокзал – Central Railway Station;

Будинок з химерами – House with Chimeras [273].

Помітно часто для відтворення власних назв окремих значущих об'єктів використовуються *англійські закономірні відповідники* (12,0%):

кафе «Домашня Кухня» – “Home Cooking”;

кафе «Пузата Хата» – “Paunchy House”;

Троїцька церква – Gate Church of the Trinity [274].

Трапляються також поодинокі випадки *транслітерування* (3,0%) та *конкретизації* (0,5%). Низький відсоток англомовної транслітерації українського хремотоніму пояснюється тим, що, застосувавши такий спосіб, перекладач не може зберегти та передати інформативність повідомлення, що міститься у культурно-забарвленій назві, однак час від часу користується ним для формального відтворення самого факту наявності того чи іншого визначного місця (*Церква Всіх Святих – Tserkva Vsikh Sviatykh; Церква Святого Миколая – Tserkva Sviatoho Mykolaya*). Стосовно конкретизації лишається тільки зауважити, що цей спосіб застосовний зазвичай у

художньому перекладі, до якого переклад хремотонімів не відноситься, тому використання цього типу трансформації є скоріше винятком, ніж правилом, і ознакою ерудованості перекладача, який працював над відтворенням цієї назви (*Святогірський монастир – Sviatohirskyy Convent*).

3.3. Лінгвокультурні проблеми передачі українських назв предметів духовної і матеріальної культури при перекладі англійською мовою

Якщо розглядати мову з точки зору її структури, функціонування та шляхів оволодіння нею, то соціокультурний шар є фоном її реального існування. На думку С. Г. Тер-Мінасової, це не лише деяка культурна інформація, яка передається за допомогою мови. Це невід’ємна властивість мови на усіх її рівнях, мови, яка накопичує, зберігає та історично наслідує в своєму семантичному просторі культурні цінності, виражені її знаками, – «в лексиці, в граматиці, в ідіоматиці, в прислів’ях, приказках, в фольклорі, в художній і науковій літературі, в формах писемного та усного мовлення» [168, с. 14].

Таким чином, мова – це фактор етнічної інтеграції й водночас основна диференціююча ознака етносу, що є інструментом його самозбереження і відокремлення «своїх» від «чужих» [169, с. 17]. Не випадково Г. Д. Томахін вважає, що неспівпадаючі компоненти мовних картин світу представників різних культур, це національно-марковані мовні одиниці, які несуть соціокультурну специфіку. При цьому він зауважує, що, перш за все, це лексика з національно-культурною семантикою – реалії (унікальні назви предметів духовної і матеріальної культури) та власні назви [124, с. 6]. Інтегруючи висловлене, можна констатувати, що ці два класи створюють

окрему групу ономастичних реалій, носіїв певного національного колориту та особливостей конотацій, які ґрунтуються на культурно-історичному розвитку ономастиконів [122, с. 132].

З точки зору аналізу реалій з позиції Р. П. Зорівчак «реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [55, с. 58].

Варто зазначити, що впровадження В. В. Коптіловим терміна «перекладознавчий аналіз» як закономірного розвитку попередніх традицій аналізу тексту, безперечно означало великий поступ цієї науки порівняно з попередніми періодами розвитку. Великою заслугою професора В. В. Коптілова стало те, що він почав застосовувати принципи лінгвостилістики до перекладознавчих пошуків, що надалі допомогло впроваджувати глибші дослідження впливу таких вузьких понять, як ономастична реалія при перекладі. В. В. Коптілов також відзначив, що термін «перекладознавчий аналіз» означає методологію, а не конкретний метод, окресливши перспективи застосування в її межах компонентної, статистичної, лінгвостилістичної, когнітивної та інших методик [99, с. 50-57].

Розглядаючи українські реалії як назви об'єктів і предметів культури, перекладач звертається до особливостей перекладу ІО (власних назв предметів духовної культури) і ПО (власних назв предметів матеріальної культури) англійською мовою.

Вже під час їх первинного аналізу для даного дослідження, виявлено відсутність системного підходу та сталого інструментарію способів і методів перекладу ІО і ПО. Часто це не пов'язано ні з історичною традицією, що склалася, ні з неможливістю адекватної передачі ономастичних одиниць, ні зі стилістикою текста-джерела. Такий підхід базується виключно на особистості та фонових знаннях перекладача, що дає привід для критики [122, с. 213].

Вторинний аналіз матеріалу дав змогу класифікувати способи перекладу ІО і ПО, якими користувався перекладач:

1) транслітерація/транскрипція:

Києво-Печерська лавра – Kyiv-Pechery-Lavra;

2) транслітерація/транскрипція з поясненням або етимологічним еквівалентом у дужках:

Золоті ворота – Zoloti Vorota (the Golden Gate);

3) транслітерація/транскрипція з перекладом апелятивів:

пам'ятник Т. Г. Шевченку – Taras Shevchenko Monument;

Контрактовий будинок – Kontraktovyy House;

пам'ятник Богданові Хмельницькому – Bohdan Khmelnytsky Statue;

Святогірський монастир – Sviatohirskyy Convent;

4) транслітерація/транскрипція з перекладом апелятивів і поясненням або етимологічним еквівалентом у дужках:

мозаїка «Оранта» – “Oranta” (the Virgin Orans) Mosaics;

собор Св. Юра – St. Yura (St. George) Cathedral;

фреска «Скоморохи» – Skomorokhs (Medieval Wandering Jokers) Fresco;

Михайлівський Золотоверхий монастир – Mykhaylivskyy Zolotoverkhyy (Gold-dome) Monastery;

Василевська церква – Vasylevska (St. Basil) Church);

5) дослівний переклад:

Троїцька надбрамна церква – (Holy) Trinity Gate Church;

церква Спаса – Church of the Saviour;

Успенський кафедральний собор – Assumption Cathedral;

Єпископський палац – Bishop’s Palace;

б) етимологічний еквівалент/семантична аналогія з перекладом апелятивів:

Андріївська церква – St. Andrew’s Church;

Свято-Миколаївська церква – St. Nicholas Church;

церква Св. Варвари – St. Barbara Church) [274].

Цікаво те, що при перекладі апелятивних одиниць, що входять до складу ІО і ПО, перекладач часто використовує не одні й ті самі лексеми, а обирає їх із певного синонімічного ряду (порівн. *пам'ятник Т. Г. Шевченку – Taras Shevchenko Monument* та *пам'ятник Богданові Хмельницькому – Bohdan Khmelnytsky Statue*), також він передає різницю між жіночим і чоловічим монастирями, що в англійській мові є суттєвою (порівн. *Святогірський монастир – Sviatohirskyy Convent (жіночий монастир)* та *Михайлівський Золотоверхий монастир – Mykhaylivskyy Zolotoverkhyy (Gold-dome) Monastery (чоловічий монастир)*), що свідчить як про певний професіоналізм перекладача, так і про його суб'єктивну оцінку національно-зabarвлених лексем при перекладі [132, с. 98; 133, с. 102].

Дослідження демонструє, що найбільш уживаними способами передачі українських ІО і ПО англійською мовою є комбінація транслітерації/транскрипції з перекладом апелятивів і поясненням або етимологічним еквівалентом у дужках і дослівний переклад (по 27,5% усіх випадків на кожен спосіб). Друге місце займає транслітерація/транскрипція з перекладом апелятивів (23,0%), на третьому місці за частотністю використання – етимологічний еквівалент/семантична аналогія з перекладом апелятивів (14,0%). Також в окремих випадках можна було зустріти транслітерацію/транскрипцію у чистому вигляді (4,0%) або з поясненням чи етимологічним еквівалентом у дужках (4,0%).

Отже, перекладач, займаючись проблемою ономастичних реалій безумовно повинен володіти як лінгвістичною, так і лінгвокраїнознавчою компетенцією, тобто знаннями про основні особливості соціокультурного розвитку обох країн (носіїв мови-джерела і мови-перекладу), знаннями їх реалій, історії, релігії, політичної ситуації тощо. Перекладознавчий аналіз показав, що соціокультурна компетенція перекладача в аспекті перекладу українських реалій цілковито відповідає принципу так званої «культурної грамотності», яка відповідає за адекватність перекладу та досягнення його

базової мети – впровадження міжетнічних культурно-мовних контактів та взаємодії різних культур і форм існування мови [136, с. 19].

Одним з особливо цікавих постає дослідження проблеми перекладу англійською мовою ІО і ПО, що позначають об'єкти духовної і матеріальної культури міста Одеса. Така зацікавленість в першу чергу пов'язана з багатонаціональністю населення Одещини та значною роллю туризму на її території.

Проведене дослідження демонструє, що ІО та ПО міста Одеси не тільки відображають національно-культурний простір народів, що заселяють цей край, а й дають оригінальний лінгвістичний матеріал для вивчення окремих випадків у перекладі ономастиконів України англійською мовою.

Проблема такого перекладу полягає головним чином в тому, що на території Одещини можна зустріти значні прояви білінгвізму як у діловій, так і суспільно-побутовій сферах [153, с. 197-206]. Тому існує безліч варіацій власних назв російською та українською мовами. Наряду з цим впливає наступний факт: переклад туристичних і країнознавчих довідників, мап, сувенірних фотоальбомів, путівників, вивісок англійською мовою часто здійснюється без урахування такого білінгвізму та норм перекладу з державної мови [261, с. 53]. За традицією, що склалася, перекладач покладається на свої фонові знання (часто російськомовні), не звертаючи увагу на приналежність тих чи інших власних назв до українського ономастичного простору.

В одеському ономастиконі існує безліч назв суто українського, слов'янського, тюркського, грецького, галльського походження тощо, але слід звернути увагу на те, що вони відносяться до українського територіального й ономастичного простору, тому й перекладатися мали б у межах мовної пари «українська – англійська». Адже це мало ймовірно зустріти, наприклад, переклад німецької власної назви через англійську мову на українську [152, с. 226-230].

Однак, неможливо здійснити такий підхід максимально суворо. Це пов'язано також із фоновими знаннями і традицією, що склалася серед жителів інших країн, для яких місто Одеса є частиною російськомовного пострадянського простору, і багато назв визначних місць Одеси відомі їм мало не з царських часів. В свідомості іноземців ті чи інші асоціації з культурними об'єктами цього міста виникають лише у зв'язку з їх російськомовними назвами (наприклад, укр. *готель «Красна»* – рос. *гостиница «Красная»* – англ. *Krasnaya (“Red”) Hotel*) [269].

Головна мета як перекладу в цілому, так і передачі вищезгаданих власних назв – досягнення адекватності. Основне завдання перекладача при досягненні адекватності – вміло використати різні перекладацькі трансформації для того, щоб текст перекладу найбільш точно передавав всю культурну та історичну інформацію, викладену в тексті оригіналу, а при неможливості точно передати англійською мовою подібну пропріальну лексику – доступно пояснити значення тих чи інших ІО і ПО [151, с. 225].

Великий практичний інтерес становлять наступні способи відтворення власних назв на позначення об'єктів духовної та матеріальної культури міста Одеси:

- 1) калькування;
- 2) комбінована реномінація (поєднання двох чи більше перекладацьких трансформацій, найчастіше калькування з транслітерацією/транскрипцією або етимологічним відповідником);
- 3) закономірні відповідники [189, с. 32].

У Таблиці 3.7 подано аналіз використання способів перекладу ідеонімів і прагматонімів Одещини з української мови на англійську.

Таблиця 3.7

Кількісний аналіз використання способів перекладу ідеонімів і прагматонімів з української мови на англійську

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ	ІДЕОНІМИ		ПРАГМАТОНІМИ		%
	<i>Мова оригіналу</i>	<i>Мова перекладу</i>	<i>Мова оригіналу</i>	<i>Мова перекладу</i>	
Калькування	Скульптура	“Golden	Карантинна	Quarantine	27,0%

	«Золоте дитя»	Baby”	гавань	Harbour	
Комбінована реномінація	Скульптура «Золоте дитя»	Sculpture “Zolotoye Ditya”	Одеський Привоз	Odessa Privoz	62,0%
Закономірний відповідник	Свято-Андріївська церква	St. Andrew’s church	Художній музей	Odessa Fine Arts Museum	11,0%

Як це видно з Таблиці 3.7, найчастотнішим в англійському перекладі українських ІО і ПО міста Одеси є метод *комбінованої реномінації* (62,0% усіх випадків), який полягає в поєднанні іншомовної транскрипції/транслітерації з етимологічним відповідником або калькою, що дає змогу розкрити семантику власної назви й разом з тим передати її оригінальний характер [196, с. 22].

На другому місці за частотністю використання стоїть *калькування* (27,0%), яке полягає у послівному перенесенні компонентів з мови оригіналу до мови перекладу, в процесі якого не виникає суттєвих труднощів. Калькування вживається, тому що до складу цієї категорії власних назв в українській мові найбільшою мірою входять апелювативні лексичні одиниці.

На останньому місці під час аналізу опинилися *закономірні відповідники* (11,0%). Це пов’язано з тим, що деякі поняття, що перекладаються, є загальними, синонімічними чи подібними в багатьох мовах та культурах, але в кожній з них мають свою окрему назву, притаманну традиції, тому при перекладі замінюються згідно з етимологічною відповідністю.

Також слід зазначити, що, працюючи над передачею ІО і ПО Одещини англійською мовою, перекладач повинен враховувати не тільки вагомий вплив російської мови на формування такого ономастичного поля, але й не менш важливий факт існування суто української культури, менталітету, духовності, які іноді потерпають від втручання інших культур та розглядаються крізь їх призму. Теоретики і практики перекладу часто зустрічаються з питанням передачі назв предметів та

об'єктів матеріальної чи духовної культури, їм доводиться застосовувати знання, що стосуються не тільки лінгвістичних особливостей і перекладацьких трансформацій для досягнення адекватності [199, с. 299].

Інструментарій фахівця обов'язково включає в себе фонові, енциклопедичні знання, об'єднує всі доступні засоби сприйняття, аналізу та відтворення інформації, закладеної в повідомленні, що перекладається [207, с. 345]. Не останню роль в цій, типовій для перекладу реалій і національно-забарвлених власних назв, схемі відіграє розуміння перекладачем вихідної інформації крізь філософську призму [202, с. 142].

Сьогодні ми можемо спостерігати зростання популярності туризму в Україні та її світову інтеграцію в цілому. Звідси виникає необхідність професійного перекладу назв українських культурних цінностей та інформації, пов'язаної з ними, на іноземні мови. Територія сучасної України має тисячолітню історію. На її землях жили представники десятків племен, націй, віросповідань. Історично склалося так, що культові споруди України стали «обличчям» сучасної держави і донині зберігають у собі особливості менталітету, культури, вірування і формування українського народу та його мови [304].

Взявши до уваги фактори взаємодії духовної та матеріальної культур, багато лінгвістів і перекладознавців зустрічаються з проблемою класифікації назв предметів і об'єктів цих культур, що часто має свій подальший вплив на лінгвістичний аналіз або процес перекладу деяких лексичних одиниць, що позначають культові споруди, зокрема, ПО та ІО. Саме такий вплив ми можемо спостерігати, порівнюючи варіанти англійських перекладів українських назв культових споруд у друкованих туристичних гідах і в стандартизованих виданнях картографічного характеру.

Аналіз вибірки показує, що ставлення перекладача до кінцевого результату може варіюватися залежно від поставленої мети – передати культурно-семантичну наповненість оніму або констатувати факт існування певної назви в стандартизованій номенклатурі. Таким чином, свідомо чи підсвідомо, фахівець відносить назви культових споруд або до артіонімів (назв творів мистецтва), або до хремотонімів (назв одиничних культурних об'єктів, що представляють певну цінність), що є підкласами ідеонімів і прагматонімів відповідно і репрезентують більшою мірою семантику або прагматику перекладу [208, с. 190; 239, с. 185].

Спираючись на результати дослідження, було виділено перекладацькі трансформації і визначено сім з них, що використовуються перекладачами разом з екстралінгвістичними знаннями для відтворення українських артіонімів і хремотонімів англійською мовою і досягнення адекватності цих ономастичних одиниць у мові перекладу (генералізація, закономірний відповідник, калькування, конкретизація, парафрастичний переклад, перефразування, транскрипція/транслітерація).

Варто також звернути увагу на те, що в чистому вигляді при перекладі українських назв культових споруд на англійську мову перераховані трансформації використовуються рідко. Найбільш ефективним вважається їх комбіноване використання з метою відтворення найбільш адекватного результату в мові перекладу.

Розглянемо приклади паралельного перекладу назв українських мечетей, монастирів, синагог, соборів, церков та інших релігійних споруд англійською мовою в статусах артіонімів і хремотонімів (Таблиця 3.8).

Таблиця 3.8

Варіанти перекладу українських назв культових споруд англійською мовою

№ з/п	Українська назва культової споруди	Англомовний варіант	
		Артіонім	Хремотонім
1.	Андріївська церква	Saint Andrew's Church	Saint Andriy Church
2.	Зимненський Свято-Успенський Святогірський ставропігійний монастир	Assumption Monastery at the Holy Mountain	Zymnensky Uspensky Svyatohirsky Monastery
3.	Каплиця Боїмів	Chapel of Boim Family	Boim Chapel
4.	Мечеть Ар-Рахма	Mercy Mosque	Ar-Rahma Mosque
5.	Мечеть Тахтали Джамі	Wooden Mosque	Tahtali-Jami Mosque
6.	Михайлівський Золотоверхий монастир	Saint Michael's Golden-Domed Monastery	Mykhailivsky Zolotoverkhy Monastery
7.	Пантелеймонівський собор	Cathedral of Saint Pantaleon	Saint Panteleimon's Cathedral
8.	Свято-Різдва Богородиці Глинська Пустинь	Nativity of the Theotokos Stavropegial Male Monastery	Glinsk Hermitage
9.	Свято-Успенська Почаївська лавра	Holy Dormition Pochayiv Lavra	Svyato-Uspenska Pochayivska Lavra
10.	Церква святого Юра	Saint George's Church	Saint Yura Church

Порівнявши варіанти перекладу українських назв культових споруд англійською мовою, можна зробити наступні висновки:

1) Еквіваленти, запропоновані перекладачем, що працював над назвами в статусі артіонімів, підібрані з максимальним використанням таких перекладацьких трансформацій, як генералізація, закономірний відповідник, конкретизація, парафрастичний переклад і перечленування, які адекватно передають культурно-семантичну наповненість запропонованих ономастичних одиниць [262, с. 201], прояснюють їх значення для англійської аудиторії і, в той же час, зберігають їх національно-культурну маркованість і самотність [209, с. 35].

2) Варіанти перекладу українських назв культових споруд на англійську мову в якості хремотонімів свідчать про те, що метою перекладача було передати номенклатуру розглянутих об'єктів культури, не даючи пояснень і не розкриваючи внутрішнього змісту вихідного повідомлення. Для цього він скористався калькуванням і транскрипцією/транслітерацією українських онімів – лексичними і графічними засобами англійської мови [142; 143; 145; 210, с. 281].

3.4. Узагальнюючі риси у формуванні адекватності при перекладі українських назв предметів духовної та матеріальної культур англійською мовою

Питання щільного зв'язку між особливостями перекладу національно-культурно-маркованої лексики і засадами міжкультурної комунікації породжується стрімкою інтеграцією держав і народів світу, прагненням до вивчення культур, пошуків спільного та унікального в історії тих чи інших земель, знайомства з іноземними традиціями шляхом наукових, туристичних, аматорських розвідок тощо [249, с. 57]. Особливого значення дане питання набуло у нинішні часи, коли динамізується спілкування людей, які належать до української та англійської спільнот. Це потребує вміння

досконало висловлювати свої думки й уважно чути чужі, розуміти специфічні лінгвокультурні смисли, які виражають та інтерпретують усі учасники міжкультурної комунікації, а в даному випадку – донор, реципієнт і, обов’язково, перекладач [211, с. 270; 250, с. 160].

Особливо вагомим для взаємодії двох лінгвокультур є прикладне питання міжкультурних розбіжностей, що відображаються в мовних картинах носіїв української й англійської мов. Важливо те, що будь-який предмет духовної або матеріальної культури України має розглядатися англійськими реципієнтами не тільки крізь призму власного світобачення, але й українського національного світогляду. Інакше, в результаті такої міжкультурної комунікації, можна не досягнути тієї кінцевої мети, яка передбачала взаємообмін культурною інформацією та поглиблення знань щодо особливостей національного менталітету тих чи інших країн світу [212, с. 29].

У найменувань, що входять до українського ідеонімно-прагматонімного простору, є багато спільного. Позначаючи культурні цінності народу, вони уособлюють цілісність українського побуту, менталітету і традицій, тому й в англійському перекладі вони мають зберігати свою когнітивну природу, незалежно від трансформацій, застосованих до них перекладачем [213, с. 71; 264, с. 92].

У Таблиці 3.9 подано кількісний аналіз використання перекладацьких трансформацій для відтворення українських ІО і ПО англійською мовою.

Таблиця 3.9

Кількісний аналіз використання перекладацьких трансформацій для відтворення українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою (%)

Різновид перекладацької трансформації	Кількість використаних трансформацій при перекладі ідеонімів	Кількість використаних трансформацій при перекладі прагматонімів
<i>Генералізація</i>	1,0	0,5
<i>Закономірні відповідники</i>	32,0	13,0

<i>Калькування</i>	24,0	42,0
<i>Конкретизація</i>	1,0	0,5
<i>Парафрастичний переклад</i>	23,0	13,0
<i>Перечленування</i>	7,0	4,0
<i>Транскрипція/транслітерація</i>	12,0	27,0

- *Мозаїка «Христос Пантократор» – Christ Pantocrator Mosaics;*
- *Мозаїка «Оранта» – ‘Oranta’ (the Virgin Orans) Mosaics;*
- *Фреска «Скоморохи» – Skomorokhs (Medieval Wandering Jokers) Fresco;*
- *Києво-Печерська лавра – Kyiv-Pechery Lavra;*
- *Андріївська церква – St. Andrew’s Church;*
- *Софійський собор – St. Sophia Cathedral;*
- *Георгіївський собор Видубицького монастиря – St. George’s Cathedral, Vydubyttsky Monastery;*
- *Троїцька надбрамна церква Києво-Печерської лаври – Trinity Gate Church, Kyiv-Pechery Lavra;*
- *Золоті ворота – Zoloti Vorota (the Golden Gate);*
- *Церква Спаса на Берестові – Church of the Saviour at Berestov;*
- *Успенський кафедральний собор Києво-Печерської лаври – Assumption Cathedral, Kyiv-Pechery Lavra;*
- *Михайлівський Золотоверхий монастир – Mykhaylivskyy Zolotoverkhyy (Gold-dome) Monastery;*
- *Будинок Національної Опери України – National Opera House;*
- *Будинок з химерами Городецького – Horodetsky ‘House of Chimeras’;*
- *Контрактовий будинок – Kontraktovyy House;*
- *Пам’ятник Богданові Хмельницькому на Софійській площі – Bohdan Khmelnytsky Statue in Sofiyska Ploscha (Square);*
- *Маріїнський палац – Mariyinskyy Palace;*
- *Мурафа. Костел Непорочного Зачаття Діви Марії – Murafa. Immaculate Conception of the Virgin Church;*
- *Немирів. Садибний парк і палац – Nemyriv. Estate Park and Palace;*
- *Хмільник. Палац графа Ксїдо – Khmilnyk. Palace of Count Xido;*
- *Тульчин. Палац Потоцького – Tulchyn. The Potockis’ Palace;*
- *Вінниця. Домініканський костел (нині Свято-Преображенський кафедральний собор) – Vinnytsia. Dominican Church (now St. Transfiguration Cathedral);*

- *Вінниця. Свято-Миколаївська церква – Vinnytsia. St. Nicholas (Mykolayivska) Church;*
- *Хмельник. Костел Усікновення глави Св. Іоанна Предтечі – Khmilnyk. Beheading of St. John the Baptist Catholic Cathedral;*
- *Немирів. Палац княгині М. Щербатової – Nemyriv. Princess M. Scherbatova Palace;*
- *Вінниця. Музей-садиба М. Пирогова – Vinnytsia. House-Museum of N. Pirogov;*
- *Луцьк. Верхній замок, Владича вежа – Lutsk. High Castle, Vladycha (Bishop's) Tower;*
- *Володимир-Волинський. Палати єпископів і дзвіниця – Volodymyr-Volynsky. Bishop's Palace and Bell-tower;*
- *Луцьк. Верхній замок, В'їзна (Любарта) вежа – Lutsk. High Castle, Vyizna (Lubart's) Tower;*
- *Володимир-Волинський. Василевська церква – Volodymyr-Volynsky. Vasylevska (St. Basil) Church;*
- *Луцьк. Верхній замок, мури і Стирова (Свидригайла) вежа – Lutsk. High Castle, Walls and Styrova (Svydryhailo's) Tower;*
- *Луцьк. Синагога – «Малий замок» – Lutsk. Synagogue – 'Little Castle';*
- *Колодяжне. «Білий будиночок» музею-садиби Лесі Українки – Kolodiazhne. 'White Building', Lesia Ukrayinka House-Museum;*
- *Володимир-Волинський. Успенський собор – Volodymyr-Volynsky. Assumption Cathedral;*
- *Зимне. Троїцька церква – Zymne. Trinity Church;*
- *Зимне. Святогірський монастир-фортеця – Zymne. Sviatohirskyy Convent;*
- *Луцьк. Будівля монастиря тринітаріїв в Окільному замку – Lutsk. Trinitarian Monastery, Okilny Castle;*
- *Зимне. Успенська церква – Zymne. Assumption Caves Cathedral [273].*

Беручи до уваги результати кількісного аналізу використання перекладацьких трансформацій для відтворення українських ІО і ПО англійською мовою, можна сформулювати висновки лінгвістичного та екстралінгвістичного характеру.

По-перше, очевидно, що підбір різновидів перекладацьких трансформацій для досягнення адекватності перекладу українських ІО англійською мовою помітно відрізняється від вибірки, призначеної для досягнення тієї ж мети при відтворенні ПО у такій само мовній парі [266, с. 75]. Це пов'язано з необхідністю враховувати різницю у сприйнятті реципієнтом інформації, що стосується абсолютно різних і, водночас, взаємозалежних культур – духовної та матеріальної [218, с. 118]. Адже, метою, яку ставить перед собою перекладач, може бути як передача прагматичного значення того чи іншого предмета культури, так і відтворення його внутрішнього духовного змісту (наприклад, *мозаїка «Оранта» – “Oranta” (the Virgin Orans) Mosaics*). Звідси виникає рішення перекладача – відтворювати буквальність чи змістовність власної назви. Реалії культури можуть дуже сильно різнитися. І тоді прагнення до буквального перекладу стає абсурдним [215, с. 143; 256, с. 182].

Не дивлячись на те, що ІО більшою мірою відносяться до власних назв із глибоким ідеологічним наповненням, а ПО – до назв конкретних артефактів, в обох поняттях присутній «наліт» практичної діяльності людини. Тому перекладач все ж працює у рамках чітко окресленого інструментарію перекладацьких трансформацій.

По-друге, саме ці чітко окреслені трансформації варіюються як у кількісному, так і у якісному планах, коли перекладачем вже з'ясовано, що стоїть перед ним – ідеонім чи прагматонім. Домінуючим при перекладі українських ІО англійською мовою є використання *закономірних відповідників* – 32,0 % (наприклад, артіонім «*Наочний приклад моєї участі*» – “*Object Lesson of my participation*”), *калькування* – 24,0 % (напр., геортонім «*День знань*» – “*The Day of Knowledge*”) та *парафрастичний переклад* – 23,0 % (напр., документонім «*Руська Правда*» – “*Ruska Pravda (Document of the laws of Kyivska Rus 11 century)*”). Це можна пояснити тим, що саме такі трансформації у поєднанні з доречним використанням культурних і фонових знань

перекладача найповніше передають національну забарвленість ідеонімів, не створюючи бар'єрів для англомовного реципієнта і сприяючи ефективній міжкультурній комунікації.

Однак існують і поодинокі випадки використання *транскрипції* / *транслітерації* – 12,0 % (напр., хрононім «Емський указ» – “*the Ems Ukaz*”), *перечленування* – 7,0 % (напр., бібліонім «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» – “*Do the Oxen Low When the Manger Is Full?*”), *генералізації* – 1,0 % (напр., бібліонім «Народні оповідання» – “*Tales of the Peoples*”) та *конкретизації* – 1,0 % (напр., бібліонім «Панські жарти» – “*Nobleman’s Jests*”), що не так повно передають ідеологічну змістовність власної назви, як попередні трансформації, але зберігають первісну забарвленість назви. Можливо, в таких випадках, реципієнт не відчуває належного ефекту від отримання того чи іншого повідомлення, але подібні процеси створюють плацдарм для виникнення безеквівалентної лексики (реалій), що упізнається носіями іноземних мов без втручання перекладача.

Що стосується перекладу українських ПО англійською мовою, тут картина вибору перекладацьких трансформацій докорінно відрізняється: підчас перекладу помітно популярними є *калькування* – 42,0 % (наприклад, фалеронім *Медаль «За бездоганну службу»* – *Medal for Impeccable / Irreproachable Service*) та *транскрипція* / *транслітерація* – 27,0 % (напр., порейонім «Запоріжжя» – *U01 Zaporizhzhia*). Третє місце за частотністю використання в рівній кількості займають *закономірні відповідники* – 13,0 % (напр., хрематонім *Одеський художній музей* – *Odessa Fine Arts Museum*) та *парафрастичний переклад* – 13,0 % (напр., хрематонім *Михайлівський Золотоверхий монастир* – *Mukhaylivskyy Zolotoverkhyu (Gold-dome) Monastery*); виявлені також поодинокі приклади *перечленування* – 4,0% (напр., фалеронім *Орден «Золота Зірка»* – *Order of the Gold Star*), *генералізації* – 0,5 % (напр., фалеронім *Медаль «Захиснику*

Вітчизни» – Medal for Defender of Country) та конкретизації – 0,5 % (напр., хремотонім Святотірський монастир – Sviatohirskyy Convent).

Такі результати раціонально пояснюються метою перекладача передати прагматику назви артефакту, в якій закладено лише констатування існування того чи іншого штучного продукту матеріального виробництва, цінного для людства.

По-третє, необхідно пам'ятати і не випускати з уваги те, що перекладознавчі традиції вітчизняних і зарубіжних перекладачів під час відтворення вузьких класів ономастики можуть суттєво відрізнятися. Так, наприклад, при перекладі українських назв засобів масової інформації англійською мовою наші співвітчизники наполегливо використовують *закономірні відповідники та калькування* у той час, як досвід зарубіжних фахівців підказує звертатися до *транскрибування* або *транслітерування* (наприклад, гемеронім «Високий Замок» – укр. перекладач “*High Castle*” – англ. перекладач “*Vysoky Zamok*”). Адже всім відома назва англійської газети “*The Times*” українською мовою саме як транскрибоване «*Таймс*», і це вже є традиційним [144].

Висновки до розділу 3

У дослідженні було співставлено і порівняно засоби перекладу українських назв на позначення об'єктів і предметів матеріальної і духовної культур англійською мовою. Під час опрацювання матеріалу дослідження було розмежовано перекладацький лінгвістичний інструментарій залежно від типів культурно-маркованих онімів, над якими працювали перекладачі.

Знайдено багато спільного та відмінного у трансформаціях, застосованих до перекладу українських артіонімів, бібліонімів, гемеронімів, геортонімів, документонімів, хрононімів, порейонімів, фалеронімів, хремотонімів англійською мовою та відзначено, що

відмінності у їх перекладі виникають у зв'язку зі специфікою їх денотатів, а також метою, що поставлена перед перекладачем, та можливістю/неможливістю знаходження влучних еквівалентів для відтворення цільових власних назв.

Спільні риси при перекладі абсолютно полярних ідеонімів і прагматонімів можуть виникати, коли мова йде про менш професійне, дослівне перенесення назв з однієї мови до іншої чи, навпаки, при наявності специфічних умов перекладу, таких, як переклад стандартизованої номенклатури, вплив білінгвізму на створення назви, суб'єктивна оцінка матеріалу перекладачем, його недостатні або надлишкові фонові знання та інші екстралінгвістичні фактори.

Було виявлено, що перекладач, який працює з ідеонімно-прагматонімним матеріалом, повинен враховувати у своїй роботі не лише трансформаційні особливості відтворення власних назв іноземною мовою, а й ті, що пов'язані з лінгвокультурною специфікою мови-донора і мови-реципієнта.

Врахування мовних, культурологічних і психологічних факторів повинне відбуватися однаковою мірою без ігнорування жодного з них для того, аби уникнути можливих «спотворень», «перекручувань» оригінального змісту онімів у мові перекладу, виникнення лакун чи надлишковості тощо.

Попередній перекладознавчий аналіз повинен застосовуватися фахівцем для оцінки змісту вихідного повідомлення, жанру і контексту, в яких воно міститься, мети, поставленої замовником, аудиторії, що сприйматиме інформацію стосовно перекладеного ідеоніму або прагматоніму. Навіть після застосування попереднього перекладацького аналізу існує певна ймовірність виникнення труднощів і похибок у самому процесі перекладу українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою. Особливо, коли мова йде про опрацювання перекладачем великого обсягу ономастичного матеріалу, варто протягом

усього процесу дотримуватися однієї стилістики та однакових принципів відтворення цільової лексики.

У дослідженні виокремлено такі лексичні і лексико-граматичні способи перекладу, як генералізація, закономірні відповідники, калькування, конкретизація, парафрастичний переклад, перечленування, транслітерація, транскрипція, і запропоновано шляхи їх комбінування один з одним та з граматичними засобами перекладу для досягнення адекватності, оптимальної інформативності та доцільності перекладу українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою.

Виявлено, що генералізація використовується лише в поодиноких випадках відтворення українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою: 1,0% при перекладі бібліонімів та 0,5% при перекладі фалеронімів.

Конкретизація при перекладі українських назв предметів і об'єктів духовної та матеріальної культури англійською мовою також не є часто вживаною: 1,0% при перекладі бібліонімів та 0,5% при перекладі хрематонімів.

Такі показники свідчать про невелику ефективність та універсальність способів генералізації та конкретизації при відтворенні культурно-маркованих пропріативів. Наразі універсальними для англійського перекладу майже всіх типів українських ідеонімів і прагматонімів є решта досліджених лексичних та лексико-граматичних засобів.

Пошук закономірних відповідників застосовується у 23,0% випадків перекладу артіонімів, 24,0% – бібліонімів, 23,0% – геортонімів і хрононімів, 13,0% – документонімів, 36,0% – фалеронімів та 12,0% – хрематонімів.

Спосіб калькування української назви в англійській мові застосовний у 28,0% випадків перекладу артіонімів, 38,0% – бібліонімів,

42,0% – гемеронімів, 13,0% – геортонімів і хрононімів, 26,0% – документонімів, 52,0% – фалеронімів та 20,5% – хрематонімів.

Парафрастичний переклад займає вагому позицію в 13,0% випадків відтворення артіонімів, 31,0% – геортонімів і хрононімів та 14,0% – документонімів.

Перечленування вихідного оніму при перекладі англійською мовою зустрічається у 12,0% випадків перекладу артіонімів, 11,0% – бібліонімів, 9,0% – геортонімів і хрононімів та 15,0% – документонімів.

Транслітерування або транскрибування притаманні формальному відтворенню українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою: 6,0% випадків при перекладі артіонімів, 9,0% – бібліонімів, 58,0% – гемеронімів, 5,0% – геортонімів і хрононімів, 11,0% – документонімів, 100% – порейонімів та 3,0% – хрематонімів.

Комбінування досліджуваних способів із граматичними засобами перекладу (комбінована реномінація) застосовується значною мірою для перекладу українських ідеонімів і прагматонімів, що складаються з численних апелятивів, для відтворення оптимальної структури та змісту вихідної назви: 18,0% випадків при перекладі артіонімів, 16,0% – бібліонімів, 19,0% – геортонімів і хрононімів, 21,0% – документонімів, 11,5% – фалеронімів та 64,0% – хрематонімів.

Таким чином, аналіз матеріалу дослідження дає змогу стверджувати, що вибір способів англійського перекладу ідеонімів і прагматонімів, що належать до українського ономастичного простору, залежить як від загальнолінгвістичного, так і культурологічного, психологічного та інших екстралінгвістичних факторів роботи перекладача.

Наразі питання про вдосконалення принципів перекладу української ідеонімно-прагматонімної лексики іноземними мовами є відкритим та актуальним.

ВИСНОВКИ

Аналіз результатів дослідження особливостей перекладу українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою дозволив дійти таких висновків.

Класифікація ідеонімів і прагматонімів, представлена в роботі, є

необхідною основою для аналізу особливостей перекладу українських власних назв на позначення об'єктів і предметів матеріальної та духовної культури англійською мовою.

Принципи, за якими можлива класифікація українських назв предметів духовної та матеріальної культур, об'єднують як загальнолінгвістичні, так і ономастичні та перекладознавчі чинники. Виявлено, що найбільший вплив на перекладача українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою мають такі ознаки вихідних пропріативів: їх денотати, що охоплюють різні об'єкти української культурної спадщини та етимологічне походження (разом із екстралінгвістичною інформацією, закладеною у назві).

Окреслення конкретного лінгвістичного інструментарію для перекладу українських власних назв на позначення об'єктів і предметів матеріальної та духовної культури уможливило запропонувати класифікацію перекладацьких трансформацій, що застосовується для відтворення ідеонімів і прагматонімів України засобами англійської мови у ситуаціях, коли перекладач прагне до еквівалентності або адекватності перекладу. Було виокремлено спільні способи, притаманні перекладу як ідеонімної, так і прагматонімної лексики, незалежно від поставленої мети (*калькування, закономірний відповідник, комбінована реномінація*), та більш специфічні для окремих підкласів (наприклад, *транслітерування* в чистому вигляді притаманне гемеронімам і порейонімам, зрідка – артіонімам, бібліонімам, хрематонімам; *парафрастичного перекладу і морфолого-синтаксичного та лексико-семантичного перечленування* зазвичай потребують артіоніми і бібліоніми, які відображають не лише менталітет народу в цілому, але й інтимне світобачення митця).

Формування українських ідеонімних і прагматонімних полів зазнає значного втручання білінгвізму на різних територіях держави. Найбільшою мірою існування саме російськомовних відповідників українській ідеонімній і прагматонімній лексиці, а також антропонімам, топонімам і апелятивам, що входять до їх складу, ускладнює процес або спотворює результат їх перекладу

англійською мовою. Переклад українських назв повинен відбуватися саме з української мови, а не з будь-яких інших, незалежно від первинного походження назви.

Стосовно труднощів та особливостей перекладу українських власних назв на позначення культурних об'єктів і предметів, стало можливим стверджувати, що підбір різновидів перекладацьких трансформацій для досягнення адекватності перекладу українських ідеонімів англійською мовою помітно відрізняється від вибірки, призначеної для досягнення тієї самої мети при відтворенні прагматонімів у такій само мовній парі. Це пов'язано з необхідністю враховувати різницю у сприйнятті реципієнтом інформації, що стосується абсолютно різних і водночас взаємозалежних культур – духовної та матеріальної. Адже, метою, яку ставить перед собою перекладач, може бути як передання прагматичного значення того чи того предмета культури, так і відтворення його внутрішнього духовного змісту. Звідси виникає рішення перекладача – відтворювати буквальність чи змістовність власної назви.

Проаналізовані трансформації варіюються як у кількісному, так і у якісному планах залежно від того, що саме перекладається – ідеонім чи прагматонім. Домінуючими при перекладі українських ідеонімів англійською мовою є *калькування* – 32 %, *закономірні відповідники* – 24 % та *парафразтичний переклад* – 23 %. Існують поодинокі випадки *транскрипції/транслітерації* – 12 %, *морфолого-синтаксичного та лексико-семантичного перечленування* – 7 %, *генералізації* – 1 % та *конкретизації* – 1 %, що не так повно передають ідеологічну змістовність власної назви, як попередні трансформації, але зберігають первісну національну забарвленість назви.

Стосовно перекладу українських прагматонімів англійською мовою, картина вибору перекладацьких трансформацій докорінно відрізняється: під час перекладу пріоритетними є *калькування* – 42 % та *транскрипція/транслітерація* – 27 %. Третє місце за частотністю займають

закономірні відповідники – 13 % та парафразистичний переклад – 13 %; виявлено також поодинокі приклади морфолого-синтаксичного та лексико-семантичного перечленування – 4 %, генералізації – 0,5 % та конкретизації – 0,5 %.

Наразі вивчення особливостей перекладу українських власних назв на позначення об'єктів і предметів духовної та матеріальної культур англійською мовою має істотні **перспективи** для подальших досліджень фахівців з перекладу в таких аспектах перекладознавства, як розробка теоретичних засад для опису відношень еквівалентності/адекватності, пов'язаних із ономастичною лексикою; зіставлення двох мов з метою напрацювання потенційних одиниць еквівалентності; опис окремих труднощів перекладу, пов'язаних із проблемними мовними явищами, які мають розбіжності в принципах оформлення в різних мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

НАУКОВО-КРИТИЧНІ ПРАЦІ

1. Алексеева И. С. Профессиональное обучение переводчика : Учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей / И. С. Алексеева. – СПб : Союз, 2001. – 288 с.

2. Алексеева Л. М. Специфика научного перевода : учебн. пособие по спецкурсу / Лариса Михайловна Алексеева. – Пермь : Изд-во Пермского ун-та, 2002. – 125 с.
3. Андреев И. Д. О методах научного познания / Иван Дмитриевич Андреев. – М. : Наука, 1964. – 184 с.
4. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) : учебн. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов / Елена Евгеньевна Анисимова. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 128 с.
5. Аристотель. О софистических опровержениях / Аристотель // Сочинения в 4 томах. – М. : Мысль, 1978. – Т. 2. – С. 533-594.
6. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / Ирина Владимировна Арнольд. – [2-е изд.]. – Л. : Просвещение, 1981. – 295 с.
7. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Нина Давидовна Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М. : Большая Советская Энциклопедия, 1990. – С. 136-137.
8. Арутюнова Н. Д. Логический анализ языка / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Наука, 1995. – 201 с.
9. Архипов А. Ф. Самоучитель перевода с немецкого языка на русский / А. Ф. Архипов. – М. : Высшая школа, 1991. – 255 с.
10. Ахлибинский Б. В., Храленко Н. И. Теория качества в науке и на практике / Б. В. Ахлибинский, Н. И. Храленко. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1989. – 200 с.
11. Ахманова О. С. Очерки по общей и русской лексикологии / Ольга Сергеевна Ахманова. – М. : Учпедгиз, 1957. – 295 с.
12. Бабенко Л. Г., Казарин Ю. В. Филологический анализ текста. Практикум / Под ред. Л. Г. Бабенко. – М. : Академический Проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 400 с. – («Gaudeamus»).

13. Баранов А. Г. Функционально-прагматическая концепция текста / Анатолий Григорьевич Баранов. – Ростов-на-Дону : РГУ, 1993. – 182 с.
14. Баранов А. Г. Текст в функционально-прагматической парадигме : учебн. пособие / Анатолий Григорьевич Баранов. – Краснодар : КубГУ, 1988. – 90 с.
15. Баранов А. Г. Когнитивность текстовой деятельности / Анатолий Григорьевич Баранов // Материалы XII Международного симпозиума по психолингвистике и теории коммуникации. – М. : Институт языкознания РАН, 1997. – С. 20-21.
16. Баранов А. Н. Введение в прикладную лингвистику: учебн. пособие / Анатолий Николаевич Баранов. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 360 с.
17. Барт Р. Основы семиологии // Французская семиотика : От структурализма к постструктурализму / Пер. с фр. и вступ. ст. Г. К. Косикова / Ролан Барт. – М. : Издательская группа «Прогресс», 2000. – С. 247-310.
18. Бархударов Л. С. Язык и перевод : Вопросы общей и частной теории перевода / Л. С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 235 с.
19. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Михаил Михайлович Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 423 с.
20. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : Монографія / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
21. Бел М., Брайсен Н. Семиотика и искусствоведение / М. Бел, Н. Брайсен // Вопросы искусствоведения. – 1996. – Том IX, № 2. – С. 521-559.
22. Белецкий А. А. Лексикология и теория языкознания : ономастика / А. А. Белецкий. – К. : Изд-во КГУ, 1972. – 227 с.

23. Белоусов К. И. Синергетика текста : От структуры к форме / Константин Игоревич Белоусов. – М. : Книжный дом «Либроком», 2008. – 248 с. (Синергетика в гуманитарных науках).
24. Березинський В. П. Українсько-англійські семантико-стилістичні паралелі на морфологічному рівні (на матеріалі англійських художніх перекладів з української мови) / В. П. Березинський. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1972. – 269 с.
25. Берзон В. Е. Сверхфразовые связи в английском языке / В. Е. Берзон. – Хабаровск, 1987. – 219 с.
26. Білоус О. Теорія перекладу : Курс лекцій : Навчальний посібник / О. М. Білоус. – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2002. – 116 с.
27. Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию / Иван Александрович Бодуэн де Куртенэ. – М. : АН СССР, 1953. – Т. 1. – 384 с.
28. Богданович Г. Ю. О некоторых терминах современной лингвокультурологии / Г. Ю. Богданович // Культура народов Причерноморья. – Симферополь : Межвузовский центр «Крым», 2004. – №53. – С. 65-69.
29. Болинджер Д. Истина – проблема лингвистическая / Дуайт Болинджер // Язык и моделирование социального взаимодействия : под ред. В. В. Петрова. – М. : Прогресс, 1987. – С. 3-43.
30. Бондалетов В. Д. Русская ономастика : учеб. пособие для студ. пед. ин-тов / В. Д. Бондалетов. – М. : Просвещение, 1983. – 224 с.
31. Бондарко А. В. Грамматическое значение и смысл / Александр Владимирович Бондарко. – Л. : Наука, 1978. – 176 с.
32. Борисова Л. И. Лексические трудности перевода научно-технической литературы с английского языка на русский : Метод. Пособие / под ред. В. Н. Комиссарова. – М., 1979. – 135 с.
33. Борисова Л. И. Основные проблемы научно-технического перевода / Л. И. Борисова. – М., 1983. – 208 с.

- 34.Борисова Л. И. Проблемы эквивалентности в научно-техническом переводе / Л. И. Борисова. – Ч. 2 – М.,1991. – 192 с.
- 35.Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода с английского языка на русский / Е. В. Бреус. – М. : Изд-во УРАО, 2001. – 104 с.
- 36.Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский / Е. В. Бреус. – М. : Изд-во УРАО, 2000. – 208 с.
- 37.Ванников Ю. В. Виды научно-технического перевода : общая характеристика, функции, основные требования / Ю. В. Ванников. – М., 1988. – 240 с.
- 38.Виноградов В. С. Введение в переводоведение / В. С. Виноградов. – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.
- 39.Виноградов В. С. Лексические вопросы перевода художественной прозы / В. С. Виноградов. – М. : Изд-во МГУ, 1978. – 173 с.
- 40.Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе [Текст] / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 350 с.
- 41.Вопросы ономастики : Научное издание / глав. ред. А. К. Матвеев. – Екатеринбург : Изд-во Уральского университета, 2007. – №4. – 194 с.
- 42.Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике: Сб. / Под ред. В.Н. Комиссарова. – М., 1978. – 233 с.
- 43.Гак В. Г. Повторная номинация на уровне предложения / В. Г. Гак // Синтаксис текста : статьи. – М., 1979. – С. 91-102.
- 44.Гак В. Г. К эволюции способов речевой номинации / В. Г. Гак // Вопросы языкознания. – Москва, 1985. – № 4. – С. 28-42.
- 45.Галь Н. Слово живое и мертвое / Нора Галь. – М. : Международные отношения, 2001. – 368 с.
- 46.Гудманян А. Г. Відтворення власних назв у перекладі [Текст] : дис. доктора філол. наук: 10.02.16 / Гудманян Артур Грантович ; Ужгородський держ. ун-т. – Ужгород, 1999. – 446 с.

- 47.Гудманян А. Г. Чужомовна пропріальна лексика у фонографічній системі української мови. У 3-х кн. / А. Г. Гудманян. – Ужгород, 1999. – Кн. 1 : Теоретичні аспекти. – 484 с.
- 48.Гудманян А. Г. Практика перекладу з основної іноземної мови науково-технічної літератури : Хрестоматія / А. Г. Гудманян. – К. : НАУ, 2005. – 80 с.
- 49.Демецька В. В. Адаптація як поняття перекладознавства й культурології / В. В. Демецька // Вісник СумДУ : Серія Філологія. – Суми, 2007. – Т. 2, № 1. – С. 96-102.
- 50.Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур [Текст] / Д. И. Ермолович. – М. : Р. Валент, 2001. – 200 с.
- 51.Ермолович Д. И. Основы профессионального перевода : Вводный курс для специализирующихся на английском языке. – М. : Изд-во РОУ, 1996. – 72 с.
- 52.Етимологія української мови / за ред. О. І. Потапенка. – К. : Мілленіум, 2005. – 205 с.
- 53.Железняк І. М. Рось і етнолінгвістичні процеси Середньонаддніпрянського Побережжя / І. М. Железняк. – К. : Наук. думка, 1987. – 204 с.
- 54.Записки з ономастики. Збірник наукових праць [Електронний ресурс] / голов. ред. О. Ю. Карпенко. – Одеса : Астропринт, 1999-2012. – Режим доступу : http://karpenko.in.ua/?page_id=27.
- 55.Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.
- 56.Зорівчак Р. П. Словесний образ у художньому перекладі / Р. П. Зорівчак // "Хай слово мовлене інакше...". – К. : Дніпро, 1982. – С. 51-65.

- 57.Зубко А. Українська ономастика : здобутки та проблеми / Андрій Зубко // Спеціальні історичні дисципліни : питання теорії та методики. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2007. – С. 262-281.
- 58.Иванов А. О. Английская безэквивалентная лексика и ее перевод на русский язык / А. О. Иванов. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1985. – 95 с.
- 59.Ионин Л. Г. Культура на переломе // Социологические исследования [Текст] / Л. Г. Ионин. – 1995. – № 2. – С. 41-48.
- 60.Ионин Л. Г. Социология культуры / Л. Г. Ионин. – М. : “ЛОГОС”, 1996. – С. 12-19, 219-225.
- 61.Каде О. К вопросу о предмете лингвистической теории перевода / О. Каде // Тетради перекладача. – М. : Международные отношения, 1979. – Выпуск 6. – С. 3-10.
- 62.Казакова Т. А. Практические основы перевода / Т. А. Казакова. – СПб. : Издательство Союз, 2001. – 320 с.
- 63.Казакова Т. А. Теория перевода – лингвистические аспекты / Т. А. Казакова. – М. : Флинта, 2003. – 235 с.
- 64.Калинкин В. М. К вопросу о метаязыке поэтики онима : поэтика онима и контекст (на материале творчества А. С. Пушкина) / В. М. Калинкин // Восточноукраинский лингвистический сборник. – Донецк, 1999. – Вып. 5. – С.11-22.
- 65.Калинкин В. М. Несколько замечаний об особенностях семантики этонимов / В. М. Калинкин // Studia Slovakistika. – Ужгород, 2009. – Вып. 10. – Ономастика. Топонимика. – С. 72-76.
- 66.Калинкин В. М. Ономастическая перифраза как проблема поэтики собственных имен : на материале творчества А. С. Пушкина / В. М. Калинкин // Восточноукраинский лингвистический сборник. – Донецк, 1998. – Вып. 4. – С. 107-129.
- 67.Калинкин В. М. От литературной ономастики к поэтонимологии / В. М. Калинкин // Ономастичні науки. – 2006. – № 1. – С. 81-89.

- 68.Калинкин В. М. Поэтика онима / В. М. Калинкин. – Донецк : Юго-Восток, 1999. – 408 с.
- 69.Калинкин В. М. Поэтонимология в свете идей М. М. Бахтина об эстетике словесного творчества / В. М. Калинкин // Филологические исследования. – 2007. – № 9. – С. 235-242.
- 70.Калинкин В. М. Теория и практика лексикографии поэтонимов (на материале творчества А. С.Пушкина) / В. М. Калинкин. – Донецк : Юго-Восток, 1999. – 246 с.
- 71.Калінкін В. М. Теоретичні основи поетичної ономастики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.02, 10.02.15 / В. М. Калінкін. – К., 2000. – 35 с.
- 72.Калінкін В. М. Онімний простір та поетонімосфера : загальне і специфічне в обсязі й змісті // Наукові записки Тернопільського держ. ун-ту. Серія : Мовознавство, ч. 1 (9). Ономастика. – Тернопіль : ТДПУ, 2003. – С. 24- 27.
- 73.Карабан В. І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову [Text] = Theory and Practice of Translation from Ukrainian into English : посіб.-довід. / В. І. Карабан, Дж. Мейс. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 608 р. – (Dictum Factum. Translation Course). – ISBN 966-7890-51-1.
- 74.Карабан В. И. Косвенные речевые акты в переводе / В. И. Карабан // Теорія і практика перекладу: Респ. міжвід. наук. зб. / КДУ. – К. : Вища школа, 1986. – Вип. 13. – С. 100-108.
- 75.Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 564 с.
- 76.Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв : дис. доктора філол. наук : 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Карпенко Олена Юріївна. – Одеса, 2006. – 416 с.

77. Карпенко О. Ю. Спільне і відмінне в асоціативному осмисленні різних розрядів онімів / О. Ю. Карпенко // Записки з ономастики. – Одеса : Астропринт, 2005. – Вип. 9. – С. 47-53.
78. Карпенко О. Ю. Структура хрононімічного фрейму / О. Ю. Карпенко. – Записки з ономастики. – Одеса : Астропринт, 2008. – Вип. 11. – С. 111-118.
79. Карпенко Ю. О. Власні назви / Ю. О. Карпенко // Українська мова : Енциклопедія – [Редкол. : Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2004. – С. 83-84.
80. Карпенко Ю. О. Онімизація і трансонімизація як словотвірний акт / Ю. О. Карпенко // Шоста республіканська ономастична конференція 4-6 грудня 1990 року. – Т. 1. – Одеса. – С. 35-37.
81. Карпенко Ю. О. Про методологію та методику ономастики як науки / О. Ю. Карпенко // Записки з українського мовознавства : збірник наукових праць ОНУ ім. І. І. Мечникова. – Одеса : Астропринт, 2009. – Вип. 18. – С. 282-289.
82. Карпенко Ю. О. Топонімія південно-східної Одещини : метод. вказівки / уклад. Ю. О. Карпенко [та ін.]. – Одеса, 1978. – 83 с.
83. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения : учебное пособие / Т. Р. Кияк. – К. : УМК ВО, 1989. – 104 с.
84. Кияк Т. Р. Перекладознавство : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. – К. : Київський ун-т, 2009. – 544 с.
85. Климзо Б. Н. Ремесло технического переводчика : Об английском языке, переводе и переводчиках научно-технической литературы / Б. Н. Климзо. – Москва : Р. Валент, 2006. – 508 с.
86. Козырева М. А. Экспрессивность текста и перевод / М. А. Козырева. – Казань : Изд-во Казанского университета, 1991. – 126 с.

87. Колесник Н. Традиції вивчення фольклорних онімів у східнослов'янському мовознавстві / Наталія Колесник // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Мовознавство. – Тернопіль : ТНПУ, 2011. – Вип. 2 (19) 2008-1 (20) 2011. – С. 143-152.
88. Коломієць Л. В. Еволюція напрямів в англо-українському поетичному перекладі кінця ХІХ-початку ХХІ століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.16 / Л. В. Коломієць. – К., 2006. – 41 с.
89. Коломієць Л. В. Мова перекладу як реалізація методологічної моделі тексту перекладу [Електронний ресурс] / Л. В. Коломієць // Український шекспірівський портал. – Режим доступу до статті : <http://shakespeare.zp.ua/texts.item.192/>
90. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода / В. Н. Комиссаров. – М. : Международные отношения, 1980. – 166 с.
91. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода / В. Н. Комиссаров. Проблемы переводоведения в трудах зарубежных ученых. – М. : ЧеРо, 2000. – 136 с.
92. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2000. – 192 с.
93. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В. Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 252 с.
94. Комиссаров В. Н. / В. Н. Комиссаров, Я. И. Рецкер, В. И. Тархов : Пособие по переводу с английского языка на русский : В 3 ч. – М. : Высшая школа, 1960. – 4.1. – 176 с.
95. Комиссаров В. Н. / В. Н. Комиссаров, Я. И. Рецкер, В. И. Тархов : Пособие по переводу с английского языка на русский : В 3 ч. – М. : Высшая школа, 1965. – 4.2. – 287 с.

96. Копанев П. И. Вопросы истории и теории художественного перевода / П. И. Копанев. – Минск : Изд-во БГУ, 1972. – 296 с.
97. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу / В. В. Коптілов. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1971. – 131 с.
98. Коптілов В. В. Першотвір і переклад / В. В. Коптілов. – К. : Дніпро, 1972. – 215 с.
99. Коптілов В. В. Перекладознавство як окрема галузь філології / В. В. Коптілов // Мовознавство. – 1971. – № 2. – С. 50-57.
100. Коптілов В. В. Стилізація в перекладі / В. В. Коптілов // Українська мова : Енциклопедія. – К. : Укр. Енцикл., 2000. – С. 600.
101. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу / В. В. Коптілов. – К. : Юніверс, 2003. – 280 с.
102. Королева Т. М. Оценка качества перевода художественного текста / Т. М. Королева, Я. Логвина, Таркан Тектен // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : Лінгвістичні науки. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2013. – № 17. – С. 87-93.
103. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : Підручник / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 464 с.
104. Крупнов В. Н. В творческой лаборатории переводчика / В. Н. Крупнов. Москва: Высшая школа, 1976. – 192 с.
105. Крушельницкая К. Г., Попов М. Н. Советы переводчикам: Справочное пособие по немецкому языку / К. Г. Крушельницкая, М. Н. Попов. – М. : Высш. шк., 1992. – 148 с.
106. Купач Т. Г. Методика географо-топонімичного аналізу території України (на прикладі ойконімів) : дис. канд. геогр. наук : 11.00.11 «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів» / Купач Тетяна Григорівна. – К., 2008. – 193 с.
107. Кухин Г. Т. Русская и западно-европейская переводческая мысль / Г. Т. Кухин. – Тбилиси, 1990. – 171 с.

108. Ларсон М. Смысловой перевод : Руководство по теории межъязыковой эквивалентности и ее практическому применению / М. Ларсон, Л. Милдред. – СПб, 1993. – 455 с.
109. Латышев Л. К. Курс перевода (эквивалентность и способы ее достижения) / Л. К. Латышев. – М. : Международные отношения, 1981. – 248 с.
110. Латышев Л. К. О переводческих трансформациях / Л. К. Латышев // Методика и лингвистика. – М. : Наука, 1981. – С. 122-138.
111. Латышев Л. К. Научно-технический перевод / Л. К. Латышев. – М. : Просвещение, 1980. – 175 с.
112. Латышев Л. К. Перевод : теория, практика и методика преподавания / Л. К. Латышев, А. Л. Семенов. – М. : Академия, 2003. – 191 с.
113. Лексико-стилистические трансформации в англо-русских научно-технических переводах / Л. И. Борисова. – М., 1981. – 112 с.
114. Лексические трудности перевода научно-технической литературы с английского языка на русский. – Ч. 1/ Л. И. Борисова. – М., 1985. – 198 с.
115. Лексические трудности перевода научно-технической литературы с английского языка на русский. – Ч. 2/ Л. И. Борисова. – М., 1986. – 152 с.
116. Леонова А. А. Проблема перевода понятий в англоязычных исторических документах / А. А. Леонова // Наука-2010 : сборник научных статей. – Гродно, 2010. – Ч. 2. – С. 210-212.
117. Лісняк С. Назви релігійних споруд та їх частин в «Літописі Підгорецького монастиря» / Стефанія Лісняк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Мовознавство. – Тернопіль : ТНПУ, 2011. – Вип. 2 (19) 2008-1 (20) 2011. – С. 34-41.

118. Лучик В. В. Про нові напрями української ономастики / Василь Лучик // Філологічні дослідження : зб. наук. пр. з нагоди 80-річчя члена-кореспондента НАН України, доктора філолог. наук, проф. Юрія Олександровича Карпенка / МОН України, ОНУ ім. І. І. Мечникова. – Одеса, 2009. – С. 144-146.
119. Лучик В. Спроба охопити неохопне / В. Лучик // Українська мова. – 2010. – № 2. – С. 135-140.
120. Львовская З. Д. Теоретические проблемы перевода (на материале испанского языка) / Зинаида Давидовна Львовская. – М. : Высшая школа, 1985. – 232 с.
121. Любимов Н. Перевод – искусство / Н. М. Любимов. – М., 1982. – 132 с.
122. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація [Текст] : навч. посіб. / В. М. Манакін. – К. : Академія, 2012. – 284 с.
123. Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища / Л. Т. Масенко // Сер. 6 «Духовний світ людини». – К. : Товариство «Знання» УРСР, 1990. – № 3. – 48 с.
124. Миньяр-Белоручев Р. К. Как стать переводчиком? / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Готика, 1999. – 176 с.
125. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Московский лицей, 1996. – 208 с.
126. Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/>
127. Научно-технический перевод / Ю. В. Ванников и др., отв. ред. Ю. Н. Марчук. – М. : Наука, 1987. – 139 с.
128. Некряч Т. Є., Чала Ю. П. Вікторіанська доба в українському художньому перекладі. Монографія / Т. Є. Некряч, Ю. П. Чала. – К. : Кондор, 2013. – 195 с.
129. Німчук В. В. Українська ономастична термінологія (проект) / В. В. Німчук // Повідомлення УОК. – К. : Наук. думка, 1966. – Вип. 1. – С. 24-43.

130. Общее языкознание. Методы лингвистических исследований / Отв. ред. Б. А. Серебренников. – М. : Наука, 1973. – 319 с.
131. Основная система и терминология славянской ономастики (Основен систем и терминологија на словенската ономастика). – Скопье, 1983. – 414 с.
132. Особенности перевода общенаучной лексики с русского языка на английский / под ред. В. Н. Комиссарова. – М., 1984. – 215 с.
133. Особенности перевода общеупотребительной и общенаучной лексики с английского языка на русский / Л. И. Борисова. – М., 1980. – 191 с.
134. Отин Е. С. Избранные труды по языкознанию. Том 2 / Е. С. Отин. – Донецк : Донеччина, 1999. – 400 с.
135. Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имен / Е. С. Отин. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – Донецк : Юго-Восток Лтд., 2010. – 518 с.
136. Паршин А. Теория и практика перевода / А. Паршин. – М. : Русский язык, 2002. – 161 с.
137. Перевод и проблемы сопоставительного изучения языков / под ред. В. В. Нечаевой. – М., 1986. – 162 с.
138. Перевод как лингвистическая проблема: Сб. статей / отв. ред. Н. К. Гарбовский. – М., 1982. – 204 с.
139. Пеліна О. В. Особливості перекладу хрононімів з англійської мови на українську / О. В. Пеліна // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : Лінгвістичні науки. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2012. – № 14. – С. 242-248.
140. Пеліна О. В. До питання з проблем класифікації власних назв у перекладознавстві / О. В. Пеліна // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : Лінгвістичні науки. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2012. – № 15. –

- С. 145-152.
141. Пеліна О. В. Особливості перекладу фалеронімів з української мови на англійську / О. В. Пеліна // Новітня філологія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – Вип. 44. – С. 164-170.
142. Пеліна О. В. Поняття «реалія» в перекладознавчому аналізі (на матеріалі перекладу українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою) / О. В. Пеліна // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : Лінгвістичні науки. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2013. – № 16. – С. 181-186.
143. Пеліна О. В. Труднощі перекладу ідеонімів і прагматонімів міста Одеси англійською мовою / О. В. Пеліна // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : Лінгвістичні науки. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2013. – № 17. – С. 144-148.
144. Пеліна О. В. Адекватність перекладу українських ідеонімів і прагматонімів англійською мовою з використанням лінгвістичних, культурних і фонових знань перекладача / О. В. Пеліна // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського : Лінгвістичні науки. – Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2014. – № 18. – С. 118-125.
145. Пелина Е. В. Трудности адекватного перевода названий культовых сооружений с украинского языка на английский / Е. В. Пелина // International Scientific Journal : Euro-American Scientific Cooperation. – Hamilton, Canada : Accent Graphics Communications, 2014. – Volume 3. – P. 99-104.
146. Пелина Е. В. К вопросу о переводе англоязычной хрононимии / Е. В. Пелина // Научная дискуссия : вопросы филологии, искусствоведения и культурологии : материалы VII международной заочной

- научно-практической конференции, 10 декабря 2012 г. – Москва : Изд. «Международный центр науки и образования», 2012. – Ч. II. – С. 152-156.
147. Пелина Е. В. Проблема классификации названий предметов материальной и духовной культуры человечества и её влияние на переводоведение / Е. В. Пелина // *Science progress in European countries : new concepts and modern solutions : papers of the 2nd International Scientific Conference, October 14-15, 2013 / edited by Ludwig Siebenberg.* – Stuttgart, Germany : ORT Publishing, 2013. – P. 69-71.
148. Пелипенко О. А. Проблеми передачі власних назв при перекладі з української мови [Електронний ресурс] / О. А. Пелипенко // Підвищення конкурентоспроможності перекладацьких послуг : матеріали Всеукраїнського щорічного науково-практичного семінару з питань практики перекладу та підвищення конкурентоспроможності перекладацьких послуг, 4 червня 2005 року. – Київ : ВГО «Асоціація перекладачів України», 2005. – 4 с. – Режим доступу до статті : <http://www.uta.org.ua/data/loads/Pelypenko.pdf>
149. Півторак Г. П. Власні імена людей у Київській Русі [Електронний ресурс] / Г. П. Півторак // *Культура слова.* – К., 1982. – Вип. 23. – 2 с. – Режим доступу до статті : <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine23-20.pdf>
150. Пиотровский Р. Г. Лингвистические уроки машинного перевода / Р. Г. Пиотровский // *Вопросы языкознания.* – Москва, 1985. – № 4. – С. 18-27.
151. Поварго П. И. Роль безэквивалентной лексики в художественных текстах (на примере произведения Л. Вайсбергер «Дьявол носит Прада») / П. И. Поварго // *Наука-2010 : сборник научных статей.* – Гродно, 2010. – Ч. 2. – С. 224-226.
152. Поводайко Е. А. К вопросу о передаче ономастических реалий с

- белорусского языка на английский язык / Е. А. Поводайко // Наука-2010 : сборник научных статей. – Гродно, 2010. – Ч. 2. – С. 226-230.
153. Поух А. В. Двуязычие в Украине: исторический аспект / А. В. Поух // Гуманитарный журнал. – 2011. – №3-4. – С.197-206.
154. Психолингвистическая и лингвистическая природа текста и особенности его восприятия / [под ред. Жлуктенко Ю. А. и Леонтьева А. А.]. – К. : Вища школа, 1979. – 247 с.
155. Реформатский А. А. Введение в языковедение / А. А. Реформатский; под ред. В. А. Виноградова. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 536 с.
156. Рецкер Я. И. Курс перевода с английского языка на русский для 3, 4, 5 курсов переводческого факультета. Ч. 1 / Я. И. Рецкер. – М. : МГПИИЯ им. М. Тореца, 1973. – 182 с.
157. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода / Я. И. Рецкер. – М. : Международные отношения, 2004. – 216 с.
158. Рецкер Я. И. Пособие по переводу с английского языка на русский / Я. И. Рецкер. – М. : Просвещение, 1982. – 159 с.
159. Руцаков В. А. Основания лингвистического перевода и проблемы сопоставления / В. А. Руцаков. – Санкт-Петербург : СПбГИЭА, 1996. – 136 с.
160. Салмина Л. М., Костычева Л. М. Семантическая структура художественного текста и перевод / Л. М. Салмина, Л. М. Костычева // Экспрессивность текста и перевод. – Казань, 1991. – С. 107-112.
161. Стрижак О. С. Про що розповідають географічні назви : сліди народів на карті УРСР / О. С. Стрижак. – Київ : Наукова думка, 1967. – 127 с.
162. Студії з ономастики та етимології / відп. ред. В. П. Шульгач, О. П. Карпенко (Київ, Інститут української мови). – К. : Кий, 2013. – 320 с.

163. Сунь Юйминь. Заимствования из европейских языков в роли прагматонимов / Юйминь Сунь // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». Том 23 (62) № 2. Симферополь. – 2010. – С. 638-641.
164. Сунь Юйминь. Сопоставительный анализ прагматонимов, основанных на прецедентных именах и текстах / Юйминь Сунь // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». Том 24 (63) № 2. Симферополь. – 2011. – С. 89-93.
165. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного [Текст] / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 367с.
166. Суперанская А. В. Теория и методика ономастических исследований / А. В. Суперанская, В. Э. Сталтмане, Н. В. Подольская, А. Х. Султанов. – М. : Издательство ЛКИ, 2007. – 256 с.
167. Ташицкий В. Место ономастики среди других гуманитарных наук / В. Ташицкий // Вопросы языкознания. – Москва : Издательство Академии наук СССР, 1961. – № 2. – С. 3-11.
168. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М. : СЛОВО/SLOVO, 2000. – С. 9-32.
169. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы. Пособие по страноведению : Учеб. пособие / Г. Д. Томахин. – М. : Высш. шк., 1988. – С. 5-22, 46-219.
170. Торчинський М. М. Етимологічні особливості власних назв [Текст] / М. М. Торчинський // Лінгвістика : зб. наук. пр. / Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2010. – № 3 (21), ч. II. – С. 243-250.
171. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови : монографія / М. М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 550 с.

172. Флорин С. Муки переводческие / Сидер Флорин [Электронный ресурс]. – М., 1987. – 213 с. – Режим доступа : <http://www.translatorslair.com/files/Muki-perevodcheskie-Florin.pdf>.
173. Худаш М. Л. Про походження давньоруських етнонімів «дреговичі» й «уличі» / М. Л. Худаш // Мовознавство, 1991. – № 5. – С. 25-37.
174. Чала Ю. П. Відтворення культурно-маркованих знаків Вікторіанської доби в українських перекладах : Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.16 / Ю. П. Чала / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – 20 с.
175. Чередниченко О. І. Оказіональні відповідники і переклад на різних рівнях еквівалентності / О. І. Чередниченко, Я. Г. Коваль // Теорія і практика перекладу : Респ. міжвід. наук зб. / КДУ. – К. : Вища школа, 1981. – Вип. 5. – С. 72-77.
176. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
177. Чужакин А., Палажченко П. Мир перевода, или Вечный поиск взаимопонимания / А. Чужакин, П. Палажченко. – М. : Валент, 1999. – 192 с.
178. Шведова Н. Л. Функциональная специфика прагматонимов (на материале современной массовой литературы) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Н. Л. Шведова. – Волгоград, 2011. – 24 с.
179. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика / А. Д. Швейцер. – М. : Воениздат, 1973. – 280 с.
180. Швейцер А. Д. Теория перевода. Статус. Проблемы. Аспекты / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 216 с.
181. Щерба Л. В. Избранные работы по языкознанию и фонетике [Электронный ресурс] / Л. В. Щерба. – Л. : Издательство Ленинградского ун-та, 1958. – Т. 1. – 184 с. – Режим доступа :

- http://elib.gnpbu.ru/text/scherba_izbrannye--yazykoznaniiyu-fonetike_1958/go,0;fs,0/.
182. Яковлева О. Е. Семиотические типы прагматонимов современного русского языка (на материале номинаций продуктов питания) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / О. Е. Яковлева. – Новосибирск, 2006. – 21 с.
  183. Яценко Т. А. Прагматонимы Крыма как отражение его поликультурности / Т. А. Яценко, Юйминь Сунь // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». Том 22 (61) № 1. Симферополь, 2009. – С. 301-304.
  184. Akhmanova O. Linguistics and Semiotics / O. Akhmanova. – M. : Moscow University Press, 1979. – 109 p.
  185. Akhmanova O. The Morphology of the English Verb. Tense, Aspect and Taxis / O. Akhmanova. – M. : Moscow University Press, 1975. – 179 p.
  186. Akhmanova O., Mikael'an G. Syntax : Theory and Method / O. Akhmanova. – M. : Moscow University Press, 1972. – 126 p.
  187. Alexander L. G. Longman English Grammar / L. G. Alexander. – London : Longman, 2003. – 374 p.
  188. Alexeyeva I. O. Theoretical Grammar Course of Modern English / I. O. Alexeyeva. – Vinnytsya : Nova Knyha Publishers, 2007. – 328 p.
  189. Austin J. L. How to Do Things With Words / J. L. Austin. – Oxford : The Clarendon Press. – 126 p.
  190. Bach A. Deutsche Namenkunde / Adolf Bach. – Bd. 1. Die deutsche Personenamen, T. 1. – Heidelberg : Winter, 1952. – 214 S.
  191. Bach K. Linguistic Communication and Speech Acts / K. Bach, R. M. Harnish. – Cambridge, L. : MIT, 1979. – 327 p.
  192. Baker Mona. In Other Words. A Coursebook on Translation / Mona Baker. – London : Routledge, 1992. – 282 p.

193. Bassnet-McGuire S. Translation studies / S. Bassnet-McGuire. – Revised ed. – London and New York : Methuen, 1996. – 168 p.
194. Bell R. T. Translation and Translating / R. T. Bell : Theory and Practice. – London-New York : Longman, 1991. – 298 p.
195. Belobrova V. A. Analysis of the Simple Sentence and the Compound Sentence in Modern English / V. A. Belobrova. – Leningrad : Leningrad University Press, 1971. – 70 p.
196. Better translation for better communication / [G. Van Slype, J. F. Guinet, F. Seitz, E. Benejam]. – Oxford : Pergamon Press, 1983. – 194 p.
197. Biber D. Longman Grammar of Spoken and Written English / D. Biber, S. Johanson. – Harlow : Pearson Education Publishing House, 2000. – 1204 p.
198. Bluhmel R. Die Haupttypen der heutigen neuhochdeutschen Wortstellung im Hauptsatz / R. Bluhmel. – Strassburg, 1914. – P. 33.
199. Blum-Kulka S. Shifts of Cohesion and Coherence in Translation / S. Blum-Kulka // The Translation Studies Reader. – London : Routledge, 2000. – P. 298-313.
200. Busarov V. V. Essentials of Conversational English Syntax / V. V. Busarov. – M. : Просвещение, 1986. – 128 с.
201. Catford J. C. A Linguistic Theory of Translation. An Essay in Applied Linguistics / J. C. Catford. – London : Oxford University Press, 1967. – 103 p.
202. Catford J. Translation Shifts / J. C. Catford // The Translation Studies Reader. – London : Routledge, 2000. – P. 141-147.
203. Chesterman A. Memes of translation : The spread of ideas in translation theory / A. Chesterman . – Amsterdam : J. Benjamins, 1997. – 219 p.
204. Chandler R. E. A Handbook of Comparative Grammar For Students of Foreign Languages / R. E. Chandler, A. R. Hefler. – N.Y. : American Book Company, 1949. – 132 p.

205. Chomsky N. *Aspects of the Theory of Syntax* / N. Chomsky. – Cambridge : M.I.T. Press, 1969. – 251 p.
206. Coates R. *Names* / R. Coates // *A History of the English Language* [eds. R and Denison D.]. – Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Sao Paulo : Cambridge University Press, 2006. – P. 312-351.
207. Correa-Beningfield M. *Image Schemas vs. Complex Primitives in Cross-Spatial Cognition* / M. Correa-Beningfield, G. Kristiansen, I. Navarro-Ferrando // *From Perception to Meaning : Image Schemas in Cognitive Linguistics*. – New York : Walter de Gruyter, 2005. – P. 343-366.
208. Coulson S. *Conceptual Blending in Thought, Rhetoric, and Ideology* / S. Coulson // *Cognitive Linguistics : Current Applications and Future Perspectives*. – Berlin, York : Walter de Gruyter, 2006. – P. 187-208.
209. Coulson S. *Metaphor and Conceptual Blending* / S. Coulson // *Encyclopedia of Language and Linguistics (ELL2)*, ed. K. Brown. – [2nd ed.]. – Oxford : Elsevier Ltd., 2005. – Vol. 8. – P. 32-39.
210. Coulson S. *Semantic Leaps. The Role of Frame-Shifting and Conceptual Blending in Meaning Construction* : diss. ... Doctor of Philosophy in Cognitive Science / Coulson Seana. – 1997. – 312 p.
211. Croft W. *The Role of Domains in the Interpretation of Metaphors and Metonymies* / W. Croft // *Cognitive Linguistics : Basic Readings*. – Berlin : Walter de Gruyter, 2006. – P. 269-302.
212. Croft W. *Cognitive Linguistics* / W. Croft, D. A. Cruse. – New York : Cambridge University Press, 2004. – 356 p.
213. *Cultural functions of translation* / [edited by Christina Schaffner and Helen Kelly-Holmes]. – Bristol, PA, USA : Multilingual Matters, 1995. – 86 p.
214. Dancygier B. *Mental Spaces in Grammar* / B. Dancygier, E. Sweetser. – York : Oxford university Press, 2005. – 296 p.

215. Dijk T. A. van *Studies in the pragmatics of Discourse* / T. A. van Dijk. – The Hague : Mouton de Gruyter, 1982. – 331 p.
216. Duff A. *Translation* / A. Duff. – Oxford : Oxford University Press, 1990. – 264 p.
217. Fedorenko O. I. *Sci-Tech Translation : Course-book* / O. I. Fedorenko. – Ternopil : Karpiuk Publishing House, 2002. – Part 1. – 288 p.
218. Finlay I. *Translating* / I. Finlay. – London : English University Press, 1971. – 179 p.
219. Fries Ch. C. *The Structure of English* / Ch. C. Fries // *An Introduction to the Construction of English Sentences*. – London : Longman, 1961. – 305 p.
220. Galperin I. R. *Stylistics* / I. R. Galperin. – 2nd ed., revised. – Moscow : Higher School, 1977. – 332 p.
221. Golovina T. *The Problem of Analytical Forms in Modern English Grammar Structure* / T. Golovina. – Riga : Macibu lidzeklis, 1977. – 47 p.
222. Gordon E. M. *A Grammar of Present-Day English* / E. M. Gordon, P. Krylova. – Moscow : Vyssaya Skola, 1980. – 335 p.
223. Halliday M. A. K. *An Introduction to Functional Grammar* / M. A. K. Halliday. – London ; Baltimore : E. Arnold, 1985. – 387 p.
224. Hatim B. *The translator as communicator* / Basil Hatim, Ian Mason. – London : Routledge, 1997. – 256 p.
225. Hervey S. *Thinking Translation* / S. Hervey, I. Higgins. – A course in Translation method. – London : Rutledge, 1992. – 328 p.
226. Ilysh B. *The Structure of Modern English* / B. Ilysh. – Л. : Просвещение, 1971. – 366 с.
227. Irtenyeva N. F. *A Theoretical English Grammar (Syntax)* / N. F. Irtenyeva, O. M. Barsova, M. Y. Blokh. – Moscow : Higher School Publishing House, 1969. – 143 p.

228. Jaspers K. Philosophie / K. Jaspers. – Berlin ; Gottingen ; Heidelberg : Springer, 1956. – Bd. 2. – S. 50-71.
229. Jespersen O. A Modern English Grammar on Historical Principles : in 7 Vols / O. Jespersen. – Copenhagen : Ejnar Munksgaard, 1949. – Vol 7. – 683 p.
230. Kobrina N. A. An Outline of Modern English Syntax / N. A. Kobrina, E. A. Korneyeva. – M. : Prosveschenie, 1965. – 212 p.
231. Kobrina N. A. An English Grammar: Syntax / N. A. Kobrina, E. A. Korneeva, M. I. Ossovskaya, K. A. Guzeeva. – M. : Просвещение, 1986. – 160 с.
232. Korunets I. V. Theory and Practice of Translation / I. V. Korunets. – Vinnitsa : Nova Kniha Publishers, 2003. – 448 p.
233. Korunets' I. V. Contrastive Typology of the English and Ukrainian Languages / I. V. Korunets'. – Vinnytsya : Nova Knyha Publishers, 2004. – 464 p.
234. Kroeber A. L., Clyde Kluckhohn, Wayne Untereiner. Culture : A Critical Review of Concepts and Definitions / A. L. Kroeber, Clyde Kluckhohn, Wayne Untereiner. – New York : Vintage Books, 1952. – 448 p.
235. Kruisinga E. A. Handbook of Present Day English / E. A. Kruisinga. – P.II. – English Accidence and Syntax. – Groningen, 1931. – 550 p.
236. Langacker R. W. Constituency, Dependency and Conceptual Grouping / R. W. Langaker // Cognitive Linguistics. – 1997. – No. 8-1. – P. 1-33.
237. Larson M. L. Meaning-based translation : A guide to cross-language equivalence / M. L. Larson. – 2nd edition. – Lanham, MD : University Press of America, 1997. – 600 p.
238. Leech G. Principles of Pragmatics / G. Leech. – London – New York, 1983. – 250 p.

239. Levi D. M. *Communicative Goals and Strategies : between Discourse and Syntax* / D. M. Levi // *Syntax and Semantics*. – 1979. – Vol. 12 – P. 183-210.
240. Λογος όνομαστική (Логос ономастики) / Всеукраїнський щорічний науковий журнал (Інститут української мови НАН України, Донецький національний університет, приватний вищий навчальний заклад “Донецький інститут соціальної освіти”, Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов, Донецький національний медичний університет). – № 2. – 2008. – Режим доступу : <http://azbuka.in.ua/lo2-2008/>.
241. Long R. B. *The Sentence and its Parts. A Grammar of Contemporary English* / R. B. Long. – Chicago : The University of Chicago Press, 1961. – 528 p.
242. Makarova L. K. *Structural Sentence Analysis in Action* / L. K. Makarova. – Krasnodar : Krasnodar University Press, 1977. – 50 p.
243. Mathesius V. *On Some Problems of Semantic Analysis of Grammar* / V. Mathesius // *Travaux de Cercle Linguistique de Prague*. – Vol. VI. – 1936. – P. 104-121.
244. Miram G. *Translation Algorithms : Introduction to Translation Formalization* / G. Miram. – Kyiv : Tvim inter, 1998. – 176 p.
245. Morokhovska E. J. *Fundamentals of English grammar : Theory and practice* / E. J. Morokhovska. – Kyiv : Vysca Skola, 1993. – 472p.
246. Malone J. L. *The Science of Linguistics in the Art of Translation : Some Tools from Linguistics for the Analysis and Practice of Translation* / J. L. Malone. – Albany : State University of New York Press, 1988. – 241 p.
247. Mounin G. *Die Übersetzung, Geschichte, Theorie, Anwendung* / G. Mounin. – München : Nymphenburger Verlagshandl, 1967. – 180 S.
248. Neubert A. *Translation as Text* / A. Neubert, G. Shreve. – The Kent State University Press, 1992. –184 p.

249. Newmark P. No Global Communication Without Translation / P. Newmark // Translation Today : Trends and Perspectives. – Clevedon : Multilingual Matters Ltd., 2003. – P. 55-67.
250. Newmark P. Translation and the Informative Function of Language / P. Newmark // Labende Sprachen, 1983. – No. 4. – P. 160-165.
251. Nida E. A. The Theory and Practice of Translation / E. A. Nida, C. R. Taber. – Leiden : E. J. Brill, 1969. – 218 p.
252. Nida E. A. Towards a Science of Translating : With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating / E. A. Nida. – Leiden : E. J. Brill, 1964. – 331 p.
253. Nord C. Text Analysis in Translation : Theory, Methodology and Didactic Applications of a Model for Translation-Oriented Text Analysis / C. Nord. – Amsterdam : Rodopi, 1991. – 250 p.
254. Phillips M. Aspects of text structure: an investigation of the lexical organization of text / M. Phillips. – Amsterdam, N.Y. : Elsevier Science Pub. Co., 1985. – 217 p.
255. Pulgram E. Theory of Names / Ernst Pulgram. – Berkeley, California : American Name Society, 1954. – 52 p.
256. Shevchenko I. S. Meaning as discursive construal in Cognitive-Pragmatic Paradigm / I. S. Shevchenko // Нова філологія. – Вип. 2 (22). – Запоріжжя, 2005. – С. 182-186.
257. Snell-Hornby M. Translation Studies : An Integrated Approach / M. Snell- Hornby. – Amsterdam – Philadelphia : John Benjamins, 1988. – 163 p.
258. Stolze R. Grundlagen der Textübersetzung / Radegundis Stolze. – Heidelberg : J. Groos, 1982. – 189 S.
259. Studia Slavica. Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. – Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2009. – Випуск 9. – 190 с.

260. Theory of Translation and Comparative Literature. Antology of Critical Materials / Edited by Igor Limborsky. – Черкаси : Східноєвропейський ун-т економіки і менеджменту, 2009. – 92 с.
261. Toury G. The Nature and Role of Norms in Translation / G. Toury // Descriptive Translation Studies and beyond. – Amsterdam – Philadelphia, 1995. – P. 53-69.
262. Translating Sensitive Texts : Linguistic Aspects / Ed. by Karl Simms. – Amsterdam – Atlanta : Rodopi, 1997. – 344 p.
263. Turner Harold W. From Temple to Meeting House : The Phenomenology and Theology of Places of Worship / H. W. Turner. – The Hague : Mouton Publishers, 1972. – 384 p.
264. Van den Broeck R. Contrastive Discourse Analysis as a Tool for the Interpretation of Shift in Translated Texts / R. Van den Broeck // J. House and S. Blum-Kulka (eds.). – Interlingual and Intercultural Communication. – Tübingen : O. Ars, 1983. – 278 p.
265. Wills W. The Science of Translation : Problems and Methods / W. Wills. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 1982. – 292 p.
266. Zellermayer M. On Comments made by Shifts in Translating / M. Zellermayer // Translation Across Culture. – New Delhi : Bahri Publication, 1987. – P. 75-88.

ДЖЕРЕЛА МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

267. Івченко А. С. Україна / Ukraine / A. S. Ivchenko. – Харків : “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2010. – 223 с.
268. Категорія : Літаки України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F:%D0%9B>

- [%D1%96%D1%82%D0%B0%D0%BA%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8](#)
269. Odessa : photoalbum / фото, упоряд. Г. Гарбузов ; вступ. Стаття Р. Бродавко ; пер. англ. К. Валькова. – Одеса : Астропринт, 2010. – 208 с.
270. BBC Ukrainian [Электронный ресурс] / Режим доступа : [\[http://www.bbc.co.uk/ukrainian/\]](http://www.bbc.co.uk/ukrainian/)
271. History of Ukraine : Primary Documents [Электронный ресурс] / Режим доступа : [\[http://eudocs.lib.byu.edu/index.php/History_of_Ukraine:_Primary_Documents\]](http://eudocs.lib.byu.edu/index.php/History_of_Ukraine:_Primary_Documents)
272. Internet Encyclopedia of Ukraine [Электронный ресурс] / Режим доступа : [\[http://www.encyclopediaofukraine.com/\]](http://www.encyclopediaofukraine.com/)
273. Ivchenko A. All about Ukraine / Andriy Ivchenko. – К. : Publishing house “Kartohrafia”, 2007. – 640 p.
274. Kiev. Thomas Cook Pocket Guides / Tom Burgess – Peterborough, United Kingdom : Thomas Cook Publishing, 2011. – 160 p.
275. List of Ships of the Ukrainian Navy [Электронный ресурс] / Режим доступа : http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_ships_of_the_Ukrainian_Navy
276. Orders, Decorations and Medals. Ukraine [Электронный ресурс] / Режим доступа : [\[http://www.jeanpaulleblanc.com/Ukraine.htm\]](http://www.jeanpaulleblanc.com/Ukraine.htm)
277. PinchukArtCentre [Электронный ресурс] / Режим доступа : [\[http://pinchukartcentre.org/en/exhibitions/catalogues\]](http://pinchukartcentre.org/en/exhibitions/catalogues)
278. Ukrainian Literature [Электронный ресурс] / Режим доступа : [\[http://www.britannica.com/EBchecked/topic/613060/Ukrainian-literature\]](http://www.britannica.com/EBchecked/topic/613060/Ukrainian-literature)
279. Ukrainian Art Gallery [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://www.ukrainianart.com/>
280. Your Guide to Ukraine [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://en.visitua.info/>

281. Orders and Medals Society of America [Електронний ресурс] /
Режим доступу : <http://www.omsa.org/photopost/showgallery.php?cat=685>
282. Electronic Library of Ukrainian Literature [Електронний ресурс] /
Режим доступу : <http://www.utoronto.ca/elul/>
283. Ukrainian Trains [Електронний ресурс] / Режим доступу :
<http://en.uatrains.com/>

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

284. Білоштан А. П., Бойко М. Ф. та інші. Словник української мови (у 7 томах) / за ред. І. К. Білодіда, А. А. Борячка, Г. М. Гнатюка. – 2 т. – К. : Наукова думка, 1971. – 552 с.
285. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. С. Ю. Солодовников. – М., 2002. – 1007 с.
286. Борисова Л. И., Парфенова Т. А. Справочник по общему и специальному переводу / Любовь Ивановна Борисова, Татьяна Анатольевна Парфенова. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2005. – 328 с.
287. Брилёва И. С., Гудков Д. Б., Захаренко И. В., Зыкова И. В., Кабакова С. В., Ковшова М. Л., Красных В. В. Большой фразеологический словарь русского языка. Значение. Употребление. Культурологический комментарий / Отв. ред. : В. Н. Телия. – М. : АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2006. – 782 с.
288. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
289. Громко Т. В. Словник народних географічних термінів Кіровоградщини / Т. В. Громко, В. В. Лучик, Т. І. Поляруш ; НАН України, Український мовно-інформаційний фонд. – К. – Кіровоград : РВЦ КДПУ, 1999. – 224 с.

290. Данилюк О. К. Словник народних географічних термінів Волині / О. К. Данилюк; НАН України, Інститут української мови. – Луцьк : Надстир'я, 1997. – 108 с.
291. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 686 с.
292. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин. – 5-е изд. – М. : Флинта : Наука, 2008. – 320 с.
293. Новейший философский словарь / Гл. ред. А. А. Грицанов. – Мн. : Книжный Дом, 2003. – 1280 с. – (Мир энциклопедий).
294. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1978. – 199 с.
295. Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ / Ю. К. Редько ; за ред. к. філолог. н. Івана Варченка. – Київ : Видавництво «Радянська школа», 1968. – 255 с.
296. Сазонов М. Г. Международные культурные связи. Справочник / М. Г. Сазонов. – Москва : Высшая школа, 1994. – 222 с.
297. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.
298. Скрипник Л. Г. Власні імена людей : слов.-довід. / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. – К. : Наук. думка, 1996. – 335 с.
299. Словарь лингвистических терминов / Сост. О.С. Ахманова. – 2-е изд., стер. – М. : Сов. Энциклопедия, 1969. – 608 с.
300. Словник лінгвістичних термінів / Упоряд. : Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
301. Томахин Г. Д. США : Лингвострановедческий словарь / Г. Д. Томахин. – М. : Рус. яз., 1999. – 576 с.
302. Топер П. М. Перевод художественный / П. М. Топер // Краткая литературная энциклопедия. – М., 1968. – Т. 5. – С. 656-665.

303. Український семантичний словарь. Проспект / М. М. Гієшак, Н. Ф. Клименко, Е. Ф. Карпиловская и др. – К. : Наук. думка, 1990. – 264 с.
304. Українська мова : Енциклопедія / Редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зеблюк та ін. – К. : Укр. Енцикл., 2000. – 752 с.
305. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
306. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – 2-е изд. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2000. – 688 с.
307. Янко М. П. Топонімічний словник України : Словник-довідник / М. П. Янко. – Київ : Знання, 1998. – 432 с.
308. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language / David Crystal. – 2nd edition. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 480 p.
309. Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics / D. Crystal. – [6 ed.]. – Hong Kong : Blackwell Publishing, 2008. – 530 p.
310. Room A. An Alphabetical Guide to the Language of Name Studies / A. Room. – London, 1996. – 123 p.
311. Routledge Encyclopedia of Translation Studies / [edited by Mona Baker and Gabriela Saldanha]. – 2nd edition. – London : Routledge, 2009. – 704 p.